



Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Från konsument till medproducent

– Förekomsten och utvecklingen av Community Supported Agriculture i Sverige

From consumer to co-producer

– Birth and growth of Community Supported Agriculture in Sweden

Jenny Sjöblom



Självständigt arbete • 30 hp

Avancerad nivå A2E

Hållbar stadsutveckling, ledning, organisering och förvaltning

Alnarp 2015

Från konsument till medproducent

– Förekomsten och utvecklingen av Community Supported Agriculture i Sverige

From consumer to co-producer

– Birth and growth of Community Supported Agriculture in Sweden

Författare: Jenny Sjöblom

Handledare: Ingrid Sarlöv-Herlin, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Lena Ekelund Axelson, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Biträdande examinator: Mats Gyllin Ekelund Axelson, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i hållbar stadsutveckling

Kurskod: EX0760

Ämne: Landskapsarkitektur

Program/utbildning: Hållbar stadsutveckling, ledning, organisering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: April 2015

Omslagsbild: Jenny Sjöblom

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Community Supported Agriculture (CSA), lokala livsmedelssystem, lokalproducerat, hållbar matproduktion, den alternativa livsmedelsrörelsen, småskaligt jordbruk, hållbart jordbruk, urbant stadsbruk, andelsjordbruk, konsumentstödda jordbruk

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Abstract

Community Supported Agriculture (CSA) is an unconventional model of agriculture expected to contribute to a more sustainable food supply and a sustainable landscape; the development of rural areas; a stronger relationship between producer and consumer and a healthier diet. This study, with a focus on food production and the link between the producer and consumer, describes the origin and current development of CSA in Sweden, including the prerequisites for CSA in a Swedish context. Organizations and entrepreneurs working with CSA and related projects are identified and interviewed. The notion of CSA in Sweden is still in its infancy, but a rapidly growing interest currently can be detected. The fact that the identified CSAs are found in different Swedish regions with variations in degree of urbanization and intensity of agriculture indicates that the prerequisites are there for the concept to grow, both in rural as well as urban areas. This study suggests that the concept of CSA could be used as a means to create sustainable food from soil to table. However, there are some implications regarding the accessibility of CSA to the broader population, which needs to be further explored.

Key words: Community Supported Agriculture (CSA), local food systems, locally produced, sustainable food production, the alternative food movement, small scale agriculture, sustainable agriculture, urban agriculture, andelsjordbruk, konsumentstödda jordbruk

Sammanfattning

Community Supported Agriculture (CSA) är en okonventionell jordbruksmodell som bygger på en kort värdekedja. CSA förväntas kunna leda till en mer hållbar livsmedelsförsörjning och ett mer hållbart landskap, utveckling av landsbygden, en starkare relation mellan producent och konsument och en hälsosammare kost. Denna studie, med fokus på matproduktion och kopplingen mellan producent och konsument, beskriver förekomsten och utvecklingen av CSA i Sverige, inklusive förutsättningarna för CSA i en svensk kontext. Organisationer och entreprenörer som arbetar i enlighet med CSA-modellen har identifierats och intervjuats. Arbetet visar att CSA-rörelsen i Sverige fortfarande är i sin linda, men ett snabbt växande intresse har identifierats. Det faktum att de identifierade CSA är lokaliserade i skilda regioner med varierande grad av urbanisering och intensitet i jordbruk indikerar att det finns förutsättningar för att konceptet ska kunna växa, på landsbygden såväl som i staden. Enligt resultaten skulle CSA-modellen kunna användas som ett sätt att stärka relationen mellan konsument och producent och producera hållbar mat från jord till bord. Det finns dock ett antal implikationer när det gäller modellens möjligheter att bli tillgänglig för den bredare befolkningen, något som måste undersökas vidare.

Nyckelord: Community Supported Agriculture (CSA), lokala livsmedelssystem, lokalproducerat, hållbar matproduktion, den alternativa livsmedelsrörelsen, småskaligt jordbruk, hållbart jordbruk, urbant stadsbruk, andelsjordbruk, konsumentstödda jordbruk

Förord	i
1. Inledning	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsning.....	5
1.4 Disposition	5
2. Metod	6
2.1 Val av litteratur och teoretiska utgångspunkter.....	6
2.2 Val av undersökningsområde	7
3. Teorianknytning	12
3.1 Den alternativa livsmedelsrörelsen	12
3.1.1 <i>Locavores</i>	12
3.1.2 <i>Vad är lokalproducerad mat?</i>	15
3.1.3 <i>Fördelar med lokala livsmedelssystem</i>	15
3.1.4 <i>Lokalt – det nya ekologiska?</i>	17
3.1.5 <i>Kritik mot det lokala livsmedelssystemet</i>	19
3.2 Community Supported Agriculture	24
3.2.1 <i>Vad innebär egentligen CSA?</i>	24
3.2.2 <i>Fördelar med CSA</i>	25
3.2.3 <i>Utmaningar med CSA</i>	26
3.2.4 <i>Göra modellen tillgänglig för fler</i>	28
4. Resultat	31
Sveriges förändrade livsmedelssystem.....	31
Vad innebär CSA i Sverige?	34
<i>En CSA-resa genom Sverige</i>	34
<i>Definition CSA</i>	40
<i>Organisering av CSA-verksamheten</i>	41
<i>System för betalning</i>	42
<i>Prissättning av produkterna</i>	43
<i>Distribution av produkterna</i>	45
<i>Medlemmar</i>	46
Möjligheter och utmaningar med CSA i Sverige	50
<i>Möjligheter</i>	50
<i>Utmaningar</i>	57
5. Analys och diskussion	65
Hur ser förutsättningarna ut för CSA i Sverige?	65
Hur kan förutsättningarna för CSA förbättras i Sverige?	71
Kan CSA bidra till ett hållbarare jordbruk och livsmedelsförsörjning?	75
6. Slutsats.....	81
Referenser.....	83
Bilagor.....	a

Förord

Först och främst vill jag tacka Anna Sonesson, Karolina Bertilson och Sara Jeswani på Dahls Trädgård, Tobias De Pessemier på CSA Stackvallen, Laurent Mertz på Bastefalls Småbruk, Niklas Markie på Nyttogården, Katharina Ludwig, Ossian Tidblom, Oskar Rosengren, Robin Tidblom och Simone Grind på Under Tallarna, Karin Berlin på Ramsjö gård, Emil Hillve på Concrete Farming, Inge Schwagermann på Marcellos Farm Lennart Svahn på Ransbysätters lokala utvecklingsgrupp samt Fredrik Johansson på Framtidsjordens odlingskooperativ som trots stor tidsbrist och mitt under högsäsong tog er tid och ta emot mig på era gårdar/odlingar och berätta om ert arbete och visa mig runt. Varje träff var lika inspirerande och jag lämnade er med stor tilltro att en annan form av jordbruk är möjligt i Sverige, ett jordbruk långt bort från det konventionella. Utan ert varma mottagande hade det aldrig blivit någon uppsats.

Jag vill också passa på att tacka Anna Lyman på Min Farm, Jörgen Andersson på Fjällbete, Thorsten Laxvik på Norrbete/Kotell Tjärnbotten, Jonas Wangsten på Förbundet Sveriges Småbrukare och Rolf-Axel Nordström på Ängavallen. Samtalen med er försåg mig med nya och värdefulla perspektiv och lyfte fram viktiga aspekter.

Jag vill också rikta ett stort tack till Helene Nilsson på Miljöförvaltningen, Malmö stad, som genom Grundtvig projektet *Learning Towards Solidarity-based Food Systems (SFS)* möjliggjorde för mitt deltagande på workshopen "Community-owned farms versus Consumer-driven box scheme with commitment" i Prag i juni 2014. Workshopen bidrog med kunskap kring framväxten av CSA i Europa och var oerhört värdefull. Ett stort tack vill jag också rikta till Juliette Snijders på Bondens Skyltfönster för att du gjorde så jag fick upp ögonen för CSA och för våra timslånga, inspirerande samtal om CSA-rörelsens potentiella framtid och utveckling i Skåne. Jag vill även tacka Fredrik Björk på Malmö Högskola för ett inspirerande och informativt möte om stadsodling.

Vidare vill jag tacka Partnerskap Alnarp för det stipendium som jag mottog och som möjliggjorde för denna studie. Här vill jag också passa på att tacka Louise Andersson på Länsstyrelsen som ingick som partner i detta arbete och för vårt inspirerande samtal i ett tidigt skede av arbetet.

Sedan vill jag självfallet tacka min fantastiska handledare Ingrid Sarlöv-Herlin, professor i landskapsplanering vid Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp. Det är tack vare ditt inspirerande arbete om hållbar matproduktion som jag fick upp ögonen för detta ämne. Stort tack för din inspiration, handledning, kritik och stöd. Det var också tack vare dig som jag fick presentera ett paper med resultaten i denna studie på konferensen *Finding spaces for productive cities – 6th international AESOP Sustainable Food Conference* i Leeuwarden,

Nederländerna i november 2014. Samt blivit utvald för ett kort forskningsuppdrag inom ramen för COST Urban Agriculture Europe i Sofia, Bulgarien i mars 2015.

Sist men inte minst vill jag tacka min underbara man Björn som ställde upp i alla lägen och fick ta ett stort ansvar för våra små tvillingar under detta arbete. Allt medan jag for land och rike runt i jakt på matproducenter som vill vara med och skapa en hållbar matproduktion i Sverige.

Jenny Sjöblom

April 2015



1. Inledning

1.1 Bakgrund

The global food wars of the last fifty years have wrought little intentional human damage. Nevertheless, hundreds of millions of people have died from hunger; malnourishment has diminished the lives of hundreds of millions more; an untold number of lives have been cut short by the ravages of unhealthy eating and/or overeating; and food-borne illnesses and man-made chemicals have killed or sickened millions more. Ironically, food, that life-sustaining force, may have, by dint of being too little, too much, or too tainted, taken more lives than all the weapons of post-World War II humankind. (Winne, 2010, s. 15)

Dagens matindustri karakteriseras av storskaliga faciliteter, långa transporter, brist på kontakt mellan producenter och konsumenter (Nilsson och Mont, 2010) och ett starkt beroende av såväl sinande energiresurser (Winne, 2010) som naturresurser (Olofsson och Öhman, 2011). Sedan 1960-talet har den globala livsmedelshandeln ökat fyrfaldigt och idag uppgår den till cirka 800 miljoner ton (Björklund, Holmgren och Johansson, 2008). Även om den globala matindustrin har medfört fördelar för konsumenten i och med ökad bekvämlighet, valfrihet och lägre priser i mataffärerna (Berry, 1995 i Nilsson och Mont, 2010) så har det varit förödande för bönderna. Enligt Nilsson och Mont (2010) visar studier att böndernas ersättning drastiskt minskat; i jämförelse med för femtio år sedan när bönderna fick 50 % av konsumentpriset får de i dagsläget enbart 26 % (Smith, Watkiss et al. 2005 och Murdoch och Miele 1999 i Nilsson och Mont, 2010).

Det industriella och storskaliga jordbruket med monokulturer växte fram under 1950 och 1960-talet. Djur och växter separerades och jordbruket automatiserades till stor del. Eftersom monokulturer också drar till sig skadliga organismer ökades också användningen av bekämpningsmedel (LRF). Denna metod med att avlägsna djur från gårdar har varit förödande för såväl miljön (Rudy, 2012) som människorna (LRF). Exempelvis skadas många gånger de som arbetar i jordbruket av bekämpningsmedlen (ibid.; Olofsson och Öhman, 2011). Enligt flera rapporter såsom FN:s rapport "Livestock's Long Shadow" och Pew Charitable Trusts rapport "Putting Meat on the Table" så har också det intensiva djuruppfödande fått ödesdigra miljökonsekvenser (Rudy, 2012). Exempelvis orsakar utsläppen av metangas från så kallade *feedlots*¹ större klimatpåverkan än hela transportsektorn. Att avfallet från djurfabriker också är den huvudsakliga källan till vattenföroreningar globalt i kombination med att steroider, hormoner, antibiotika, bekämpningsmedel och GMO förstör den biologiska mångfalden är andra exempel på de

¹ *Feed lots* är utfodringsfällor där djuren får kraftfoder för att växa snabbare än vad de gjort på bete. Dieten består främst av majs och soja. (ATL, 2014-10-20)

stora miljökonsekvenser som det industriella jordbruket bidrar till (Rudy, 2012). Jordbrukets negativa miljöpåverkan har också belysts i den internationella studien *IAASTD International Assessment of Agricultural Science and Technology for Development* (IAASTD, 2011) där det påvisats att världens jordbruk står för 60 % respektive 50 % av de globala utsläppen av växthusgaserna metan och lustgas. Vissa författare (Olofsson och Öhman, 2011, Björklund et al., 2008) betonar också sårbarheten i ett globalt livsmedelssystem. Om den globala handeln plötslig upphörde skulle många länder få svårt att försörja sig, eftersom man gjort sig så beroende av den globala handeln (Björklund et al., 2008). Enligt Kjell Aleklett, professor i fysik vid Uppsala universitet, måste vi ställa om hela vårt jordbruk med argumentet att oljan håller på att ta slut. Aleklett betonar att hälften av all olja som tas upp i världen går till att producera och frakta mat; "Vi tror att det är mat vi äter. Det är det inte – det är olja" (Olofsson och Öhman, 2011 s. 183). Även Olofsson och Öhman (2011) påtalar att det industriella jordbruket inte kommer fungera i längden;

Matfabrikernas negativa miljöpåverkan är alldeles för stor. Med sinande naturtillgångar kan vår matförsörjning inte fortsätta vara beroende av konstgödsel, bekämpningsmedel och långa transporter. Och för att kunna föda en växande befolkning är det inte rimligt att använda en majoritet av jordbruksmarken i Sverige och Europa till odling av djurfoder. (Olofsson och Öhman, 2011, s. 209)

Det råder dock en debatt kring vilken form av jordbruk som är vägen till en hållbarare matförsörjning. Anhängare av industriellt producerat kött i USA menar att lokal köttproduktion inte har förmågan att tillgodose den efterfrågan som finns i USA och så kallade CAFO's *Concentrated Animal Feeding Operations* anses som nödvändiga för att kunna producera det billiga kött som amerikaner efterfrågar. Lokalproducerat kött är enligt dem bara en elitistisk produkt som de flesta amerikaner inte har råd med (Rudy, 2012). I november publicerade fyra forskare från Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU), Holger Kirchmann, Lars Bergström, Thomas Kätterer och Rune Andersson en debattartikel i Svenska dagbladet med rubriken "Ekologisk odling – vägen till svält". I artikeln som baseras på resultaten i deras bok "Den ekologiska drömmen" framhäver de att "alla populära föreställningar om ekologisk odling är felaktiga". Enligt dem skulle det vara en katastrof för framtida livsmedelsförsörjning och större belastning på miljön om vi ställde om till 100 % ekologisk odling. De hävdar bland annat att ökad ekologisk odling allvarligt försämrar livsmedelsförsörjningen, både i Sverige och globalt, att ekoodling inte är klimatsmart och att ekologiska livsmedel varken är giftfria eller nyttigare än konventionellt odlad mat (Kirchmann, Bergström, Kätterer, Andersson, 2014-11-16). Artikeln väckte stor debatt (Löfgren, 2014-11-16, Berglund, 2014-11-24; Olausson, 2014-11-28; Grafström, 2014-12-04; Larsson, 2014-11-16) och Naturskyddsföreningen (2014-11-17) bemötte samtliga punkter genom att belysa andra forskningsresultat. Den första punkten; att ökad ekologisk odling allvarligt försämrar livsmedelsförsörjningen, bemöttes av kritikerna med

att visa på rapporten *Agro-ecology and the right to food* författad av FN:s specialrapportör för rätten till mat, Olivier De Schutter, som visade på något helt annat. De Schutter har ifrågasatt att det industriella jordbruket skulle vara det långsiktigt mest effektiva sättet att använda jordbruksmarken och visar i rapporten att det industriella jordbruket varken är ekologiskt hållbart eller en lösning för att stoppa svält. Istället betonas att vägen mot ett hållbart jordbruk ligger i att applicera principerna bakom agroekologi² (De Schutter, 2010); ett tillvägagångssätt som enligt De Schutter kan bidra till att småskaliga bönder fördubblar matproduktionen inom tio år (United Nations Human Rights, 2011-03-08). Lösningen ligger därför i att stötta småskaliga jordbruk, något som också skapar fler arbetstillfällen och bidrar till att utveckla landsbygden (De Schutter, 2010). Detta får stöd av Olofsson och Öhman (2011) som menar att bekämpningsmedel och konstgödsel många gånger utgör de största kostnaderna för småbönder i utvecklingsländer. Genom att sälja lokalt är producenterna också skyddade mot den globala marknadens relativt vanliga prissvängningar (ibid.). Tid och politisk vilja är dock avgörande faktorer; enligt De Schutter behöver vi lära snabbare från de senaste innovationerna för att kunna gå mot ett mer hållbart jordbruk och detta måste backas upp av en stark politisk vilja (De Schutter, 2010).

Den andra punkten; att ekoodling inte är klimatsmart, bemöttes av bland annat Naturskyddsföreningen. De påpekade att även om ekjordbruk inte visat sig vara bättre för klimatet så kan ekjordbruket ge bättre förutsättningar för att klara av pågående klimatförändringar. Detta eftersom de ofta omges av fler djur och växter som ökar möjligheterna att klara av exempelvis översvämningar, torka och insektsangrepp. För att äta klimatsmart krävs det att man äter mindre kött och mejeriprodukter (Naturskyddsföreningen, 2014-11-17). Den tredje punkten; att ekologiska livsmedel varken är giftfria eller nyttigare än konventionellt odlad mat, bemöttes av Naturskyddsföreningen med att lyfta fram en rapport från WHO³ som visat att rester av bekämpningsmedel innebär en risk då en del bekämpningsmedel klassas som cancerframkallande eller kan ha hormonstörande effekter. Vidare lyftes studier som visat på att ekologisk mjölk innehåller högre innehåll av fleromättade fettsyror⁴, att ekologisk mat innehåller mer antioxidanter⁵, att det är lägre risk för fetma hos ekokonsumenter⁶ och att höns som ätit ekologiskt foder blir friskare snabbare efter en

² "Agroekologi är både den vetenskap och det praktiska jordbruk som använder kunskap om ekologi och andra principer för hållbarhet för att studera, designa och bruka livsmedelsproducerande system.

Förhållningssättet ser jordbruket som en multifunktionell helhet snarare än som producent av enskilda grödor och inkluderar ett stort antal tekniker, tillämpningar och innovationer – inklusive lokal och traditionell kunskap – för att öka hållbarheten". (IAASTD, 2011, s. 2)

³ WHO/UNEP (2013) State of the science of endocrine disrupting chemicals – 2012.

⁴ Palupi et al. (2012) Comparison of nutritional quality between conventional and organic dairy products: a meta-analysis.

⁵ SLU (2014-07-15) Mer antioxidanter i ekomat – men gör den oss friskare? Hämtad [2015-04-09]

⁶ Kesse-Guyot et al. (2013) Profiles of Organic Food Consumers in a Large Sample of French Adults:

påfrestning på immunförsvaret⁷. Samtidigt betonade Naturskyddsföreningen 2014-11-17) att även om det är svårt att fastställa huruvida ekologisk mat är nyttigare så står det klart att ekologiskt jordbruk är mer hälsosamt för de som arbetar inom jordbruket. Maria Wivstad, föreståndare för SLU:s Centre for organic food and farming ställer sig också mycket kritisk till resultaten presenterade av Kirchmann et al. och menar att de gör en grov och felaktig förenkling samt att vissa siffror som används inte stämmer om man tittar på dem ur ett globalt perspektiv (Löfgren, 2014-11-16).

Eftersom centraliseringen och globaliseringen av livsmedelsindustrin distanserat matproduktionen från konsumenterna (Nilsson, 2009a) har också lärande och förståelse för var maten kommer ifrån och under vilka förhållanden den producerats gått förlorad (Forbes och Harmon, 2008). Enligt French (2004) har detta system medfört en så kallad *'out of sight, out of mind'* mentalitet där konsumenter såväl som producenter avskärmats från den mängd avfall som är förknippat med livsmedelsproduktionen. Som Winne påpekar är detta också ett resultat av urbaniseringen; "The rush from agrarianism to urbanism has stripped away or land base, farming skills, and, perhaps most profoundly, a primal unity between humanity and nature" (Winne, 2010, s. 28). Under de senaste tio åren har det dock skett en förbättring när det gäller konsumenternas matmedvetenhet (Winne, 2010). Detta är en trend som stadigt ökar (Nilsson och Mont, 2010) och ett stort intresse för lokal mat går att finna bland såväl konsumenter, producenter och återförsäljare (Adams och Salois, 2010). Även i Sverige kan man urskilja ett ökat intresse för lokal och regional mat (Jordbruksverket, 2010) och fenomenet såsom Bondens egen Marknad och gårdsbutiker har blivit mer populära när fler svenska bönder valt att rikta sig direkt till konsumenterna (Olofsson och Öhman, 2011). Enligt Nilsson (2009b) är konsumenter generellt positiva till idén med att lokala producenter i liten skala producerar kvalitetsprodukter som också är karakteristiska för regionen. Det finns en allmän uppfattning att lokal mat bidrar till ökad kvalitet och färskhet (ibid.)

Ett koncept som väckt uppmärksamhet globalt är Community Supported Agriculture (CSA) som är en okonventionell modell för jordbruk som baseras på en kort värdekedja (Flora och Bregendahl, 2012). Detta är den enda jordbruksmodellen där kunderna medvetet går med på att dela riskerna och fördelarna med bonden (Henderson et al., 2007). CSA förväntas kunna leda till en mer hållbar livsmedelsförsörjning och ett mer hållbart landskap, utveckling av landsbygden, en starkare relation mellan producent och konsument och en hälsosammare kost. Denna studie, med fokus på matproduktion och kopplingen mellan producent och konsument, beskriver förekomsten och utvecklingen av CSA i Sverige, inklusive förutsättningarna för CSA i ett svenskt sammanhang.

Results from the Nutrinet-Santé Cohort Study.

⁷ SLU (2012-03-30) Är det bättre för hälsan att äta ekologiskt? Hämtad [2015-04-09]

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka förekomsten och utvecklingen av modellen Community Supported Agriculture (CSA) i Sverige och dess förutsättningar här. Vidare är ambitionen att undersöka om CSA kan bidra till starkare relationer mellan producenter och konsumenter samt en mer hållbar livsmedelsförsörjning; socialt, ekonomiskt och miljömässigt både på landsbygden och i städerna i Sverige.

Undersökningsfrågor:

- Vad innebär CSA i Sverige, vilka möjligheter och utmaningar finns med modellen och hur ser förutsättningarna för en utveckling av modellen ut i Sverige?
- Kan CSA implementeras för att stärka relationen mellan producent och konsument?
- Kan CSA vara ett medel för att förse människor i socioekonomiskt utsatta områden med billigare och hälsosammare livsmedel?

1.3 Avgränsning

Detta arbete begränsar sig till de verksamheter som bedrivs enligt principerna för CSA .

1.4 Disposition

Inledande beskrivs kort teorier kring den globala livsmedelsproduktionens effekt på människan och miljön och vad detta haft för effekt på den svenska livsmedelsproduktionen. Vidare presenteras teorier kring den alternativa livsmedelsrörelsen mer ingående och slutligen lyfts teorier kring CSA fram för att få en förståelse för modellen i en global kontext. I följande avsnitt presenteras metoden som använts och hur analysarbetet gått till. Nästa avsnitt presenterar resultaten från den empiriska studien. Resultaten presenteras utifrån forskningsfrågorna. Avslutningsvis presenteras slutsatserna följt av en diskussion kring förslag till framtida forskning.

2. Metod

2.1 Val av litteratur och teoretiska utgångspunkter

Forskningsproblem

Hållbar matförsörjning och hälsosam mat är ett omdebatterat ämne inom såväl forskning, politik och media. Livsmedelsindustrins negativa påverkan på såväl landskapet och klimatet som människors hälsa har blivit uppenbart genom den senaste tidens larmrapporter, både från forskning och från media. Under de senaste åren har efterfrågan på ekologisk mat ökat i Sverige och fler och fler konsumenter vill veta var och under vilka förhållanden deras mat producerats. Stadsodling är i dagsläget ett hett ämne och i nästan varje stad verkar någon form av projekt relaterat till odling pågå, initiativ som ofta verkar komma underifrån. Globalt används begrepp såsom *urban farming* medan i Sverige har fokus snarare legat på stadsodling istället för stadsbruk, och det ses ofta som någon form av socialt projekt, och inte som en möjlighet för att öka städernas självförsörjningsgrad. Samtidigt blir småbönders marginaler mindre och mindre och det ter sig nästan omöjligt att kunna leva på sin produktion. Behovet av alternativa finansieringsmodeller ter sig stort och efter att ha kommit i kontakt med modellen CSA blev det därför naturligt att undersöka modellens förekomst och potential i en svensk kontext, på landsbygden såväl som i staden, både som ett verktyg för att öka städernas självförsörjningsgrad men framförallt för att möjliggöra för småskaliga lantbrukare att leva på sin produktion. Under arbetets gång har det blivit tydligt att det finns begränsat med forskning om alternativa finansieringsmodeller för svenska småbönder samt kring stadsodling utifrån en ekonomisk aspekt, snarare än bara ett socialt.

Studien är en beskrivande studie; den beskriver ett antal fenomen; den alternativa livsmedelsrörelsen, lokal matproduktion och modellen CSA. Enligt Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud (2012) bör höga krav ställas på beskrivande studier, bland annat bör man ha klart för sig vad ens undersökningsproblem är "ett fall av". I mitt fall är CSA ett fall av den alternativa livsmedelsrörelsen och ett fall av lokal matproduktion.

Litteratur

Urvalet av litteratur har skett genom att söka i Malmö Högskolas Biblioteks databas Summon samt Google Scholar på relevanta begrepp på både engelska såsom *global food production, alternative food movement, local food production, local food systems, solidarity based food systems, Community Supported Agriculture, community farming, community shared agriculture* och svenska såsom *matförsörjning, andelsjordbruk, samlantbruk*. Community Supported Agriculture är fortfarande relativt outforskat men ett flertal artiklar gick ändå att hitta. De flesta av studierna är gjorda i en amerikansk kontext. Två svenska

studier om CSA gick dock att finna, varav den ena var från 2003 och den andra från 2006. I båda fallen gjordes studien på Ramsjö gård, det enda CSA som fanns vid den tidpunkten. Vidare användes ovannämnda begrepp i sökningen av bibliotekets katalog där en bok kring CSA gick att finna. Vidare hittades fler böcker som behandlade ämnet i en bredare kontext, vilket var till stor användning för att kunna sätta modellen i ett större sammanhang. För att hitta mer litteratur på ämnet använde jag referenslistorna i de artiklar och böcker som hittats via Google Scholar och Summon. Detta innebar att den så kallade snöbollsmetoden applicerades.

Analys av materialet

Den teoretiska delen syftar till att ge läsaren inblick i den större rörelse som modellen CSA växt fram ur. Därför presenteras den alternativa livsmedelsrörelsens framväxt samt innebörden av så kallade solidaritetsbaserad livsmedelssystem (*solidarity based food systems*). Syftet med avsnittet om CSA är att ge läsaren en förståelse för modellens framväxt, innebörd, fördelar, utmaningar för att sedan kunna jämföra detta med resultat från studien av CSA i Sverige.

2.2 Val av undersökningsområde

Förförståelse

Genom ett gediget intresse för livsmedelsproduktion och alternativa distributionsmodeller fanns en viss förförståelse om ämnet vid studiens start. Det var dock genom intensiv läsning av såväl vetenskapliga artiklar som böcker författade av forskare respektive grävande journalister som en ökad förståelse och kunskap om ämnet växte fram.

Val av undersökningsobjekt och undersökningsområde

Vid ett lunchseminarium med **Min Farm**, ett initiativ för att koppla samman bönder och konsumenter, fick jag upp ögonen för alternativa distributionsmodeller för småbönder. Via kontakt med projektledaren för Leader-projektet **Bondens Skyltfönster** fick jag sedan upp ögonen för modellen CSA och beslutade att fokusera på modellens förekomst och utveckling i Sverige. I den empiriska delen har fokus framförallt legat på modellens framväxt i Sverige, hur modellen definieras i en svensk kontext, vilka fördelar och utmaningar modellen innebär i en svensk kontext samt vilka förutsättningar modellen har för att växa i Sverige.

Val av respondenter

Syftet med denna studie var att undersöka förekomsten och utvecklingen av CSA i Sverige och dess förutsättningar här. Att identifiera antalet CSA i Sverige visade sig dock vara lättare sagt än gjort. Om det beror på att begreppet CSA inte används i någon större utsträckning i Sverige eller på grund av att konceptet inte är så välkänt är svårt att säga. För att hitta de verksamheter som antingen refererar till sig själva som CSA, har en

liknande struktur (men som inte nödvändigtvis definierar sig själva som ett CSA) eller eftersträvar att bli ett CSA genomfördes ett omfattande sökarbete. För att inte förbise eventuella verksamheter som använder sig av CSA-modellen men inte definierar sig som CSA har jag försökt att söka efter verksamheter som använder de svenska begreppen "andelsjordbruk", "samlantbruk" eller "lokal andelsmat". Även dessa begrepp verkar dock enbart användas i begränsad omfattning och kan inte anses som vedertagna. De flesta verksamheterna hittades genom Google-sökningar och sociala medier; främst Facebook. Vissa CSA hjälpte också till att förse kontaktuppgifter till andra CSA. I slutändan kunde elva verksamheter runt om i Sverige identifieras, varav tio gick med på att bli intervjuade. Samtliga verksamheter som ingår i studien är sådana som jag skulle referera till som CSA, även om de själva inte nödvändigtvis marknadsfört sig som det ännu. För enkelhetens skull kommer alla intervjuade verksamheter i denna studie benämnas som CSA, även om de själva inte benämner sig som det eller inte arbetar fullt ut enligt modellen.

De intervjuade verksamheterna är belägna i olika regioner med varierande grad av urbanisering och intensitet i jordbruk. Initialt var tanken att också intervju medlemmarna till de identifierade CSA. På grund av både tidsbrist samt att flera av verksamheterna är så nystartade blev detta dock inte möjligt, men är något som borde tittas på i ett nästa skede. Totalt intervjuades tio CSA; **Concrete Farming, Marcellos Farm, Bastefalls småbruk, CSA Stackvallen, Dahls Trädgård, Framtidsjordens odlingskooperativ, Ramsjö gård, Under Tallarna, Ransbysätters lokala utvecklingsgrupp** samt **Nyttogården**. Vid intervjun med **Dahls Trädgård** deltog samtliga tre initiativtagare och vid intervjun med **Under Tallarna** deltog fem personer varför jag totalt intervjuat 16 respondenter. Denna studie gör dock inte anspråk på att täcka alla CSA-verksamheter i Sverige; det kan mycket väl finnas fler, men dessa var de som kunde identifieras under perioden när datainsamlingen genomfördes.

Utöver dessa intervjuer genomfördes också telefonintervjuer med **Min Farm, Fjällbete, Ramsele Kotell/Norrbete** och **Förbundet Sveriges Småbrukare**. Ett studiebesök samt en intervju hölls också med **Ängavallen**. Slutligen har även **Länsstyrelsen Skåne** intervjuats. Dessa intervjuer har fungerat som bakgrundsinformation och har gett mig en bredare bild av hur den alternativa livsmedelsrörelsen vuxit fram i Sverige.

Avgränsning

Arbetet genomfördes på halvtid mellan mars och januari 2015. Undersökningsområdet är förekomsten och utvecklingen av CSA i Sverige. Den empiriska undersökningen av undersökningsområdet har varit intervjuer med de verksamheter som antingen refererar till sig själva som CSA, har en liknande struktur (men som inte nödvändigtvis definierar sig själva som ett CSA) eller eftersträvar att bli ett CSA. Under datainsamlingen intervjuades dock en bredd av småskaliga producenter och livsmedelsaktörer som är aktiva i den alternativa livsmedelsrörelsen. Detta för att få en bild av denna rörelse i Sverige och som

ett komplement till de intervjuade CSA-verksamheterna. Vid bearbetningsarbetet valdes dock att enbart fokusera på de verksamheter som bedrivs enligt principerna för CSA, för att smälta av arbetet och skapa ett tydligare fokus.

2.2.2. Intervjuer

Kvalitativ intervju som metod

För att göra en studie kring förekomsten, framväxten och förutsättningarna för CSA i Sverige torde det sig självklart att göra en kvalitativ intervjustudie. En metod som jag också har erfarenhet av sedan tidigare. Samtliga intervjupersoner intervjuades med stöd av en semistrukturerad intervjuguide. Det innebär att även om i princip samma frågor ställdes under majoriteten av intervjuerna så ställdes de ofta inte i samma ordning. Intervjufrågorna baserades på min förförståelse om modellen CSA och utgick ifrån studiens formulerade forskningsfrågor. Under vissa intervjuer fanns det tid att ställa fler frågor och i vissa fall färre på grund av respondentens tidsbrist. En semistrukturerad intervju möjliggör också för forskaren att ställa följdfrågor, be om förklaringar och ha diskussioner som planerats för vilket visade sig gynnsamt då detta många gånger öppnade upp för fler frågor och mer insikt i olika CSA.

För de intervjuer som genomfördes på gårdarna eller odlingarna tillämpades också gåtursmetoden. Carpiano (2009) betonar att gåtursmetoden är ett komplement till andra kvalitativa metoder, såsom intervjuer och observation, och är förmodligen mest användbar när den används i samband med andra metoder. Metoden är ett sätt för den som inte har tiden och resurserna för traditionell etnografisk forskning att öka förståelsen för kontexten inom vilken forskningen bedrivs. Jones (2008) belyser att även om denna metod är i en experimentfas så har den stor potential för att belysa hur deltagare använder och upplever olika platser. Något som får stöd av Carpiano (2009) som menar att metoden möjliggör för att bättre förstå hur plats och rum spelar roll för individuellt och kollektivt välmående. Metoden är också ett sätt att förflytta intervjuprocessen från det trygga intervjurummet och istället låta miljön och själva promenaden styra riktningen på intervjun, ibland åt ett helt oväntat håll (Jones, 2008). Metoden möjliggör också för en mer inkluderande process där respondenten inte bara blir ett subjekt som intervjuas utan snarare mer av en deltagare i läroprocessen. En styrka med metoden är också att den hjälper att minska den typiska maktdynamiken som finns mellan den som intervjuar och den som blir intervjuad eftersom respondenten agerar "rundvandringssguide". Samtidigt möjliggör metoden för att engagera deltagarna och för forskaren att visa omsorg och respekt för deltagarna (Carpiano, 2009). Liksom andra metoder har den sina för- och nackdelar och enligt Jones (2008) är det viktigt att tänka igenom vilken typ av data som behövs. Att intervju jordbrukarna medan vi promenerade runt gården och odlingen visade sig vara mycket fördelaktigt eftersom det skapade en avslappnad atmosfär samtidigt som det gav mig som

forskare ytterligare en dimension för att förstå och uppleva vad de försöker åstadkomma med platsen, precis i enlighet med vad ovannämnda forskare betonat. I samtliga fall avslutades gåturen med en diskussion i antingen deras kök, utanför huset på gården eller någon annanstans på odlingen där möjlighet gavs att ställa de frågor som inte hunnits med under gåturen eller diskutera redan behandlade frågor vidare. Något som innebär att metoden kombinerades med andra metoder som Carpiano (2009) förespråkar.

Kopplingen mellan teori och uppsatsens forskningsfrågor

Inläsning på teorier om den alternativa livsmedelsrörelsen, solidariskt baserade livsmedelssystem och CSA pågick parallellt med den empiriska studien. Detta ändrade dock inte karaktären på undersökningsfrågorna som skrevs i ett relativt skede i processen. Resultaten i empirin är i enlighet med teorier kring CSA och det har framgått tydligt att såväl fördelar som utmaningar som lyfts fram i den empiriska studien är i enlighet med de som lyfts fram i teorin.

Intervjuernas genomförande

När det gäller intervjuerna med CSA-verksamheterna så genomfördes fem av intervjuerna på gårdarna/odlingarna (**Concrete Farming, CSA Stackvallen, Bastefalls småbruk, Dahls Trädgård** samt **Under Tallarna**) och de andra fem via Skype (**Marcellos farm, Ramsjö gård, Framtidsjordens odlingskooperativ, Ransbysätters utvecklingsgrupp** samt **Nyttogården**). Det ska dock tilläggas att jag besökt **Marcellos Farm** under våren i samband med en workshop om CSA. Alla intervjuer genomfördes på svenska, även om vissa av de tillfrågade valde att svara selektivt på engelska på grund av upplevda svårigheter att uttrycka sig som önskat. Intervjuerna tog i genomsnitt mellan en och två timmar, naturligt tog besöken längre än telefonintervjuerna eftersom de alltid kompletterades med en rundvandring på gården/odlingen. När det gäller de kompletterande intervjuerna med andra verksamheter som görs inom ramen för alternativ livsmedelsproduktion samt med Länsstyrelsen så genomfördes samtliga utom de med Länsstyrelsen och **Ängavallen** via Skype. Samtliga intervjuer spelades in på antingen dator, i-pad eller telefon, inklusive de som genomförts via Skype.

2.2.4 Bearbetning och analys av det empiriska materialet

Samtliga intervjuer med CSA-verksamheterna transkriberades efteråt. De kompletterande intervjuerna fungerade mer som ett medel för att få en bild av den alternativa livsmedelsproduktionen i Sverige varför det inte ansågs nödvändigt att transkribera dessa. Citaten och den empiriska studien i sin helhet har i enlighet med överenskommelse stämts av med respondenterna.

För att analysera resultaten skrevs samtliga transkriberade intervjuer ut. Vidare användes ett stort pappersark och post-it-lappar med rubriker som utgick ifrån frågorna i

intervjuguiden och där samtliga respondenters svar sorterades in under. Genom detta kunde sedan att antal viktiga teman urskiljas under varje rubrik. Sedan dokumenterades allt på dator i ett samlat dokument och utöver detta klipptes relevanta citat från originaltranskriberingarna in. På så sätt sorterades resultaten om från att vara *vad varje respondent svarat på alla frågor*, till *vad olika respondenter svarat på samma fråga*, vilket var vad jag var intresserad av. Vidare jämfördes resultaten med teorin och detta mynnade ut i de teman som kommer att presenteras i empiriavsnittet.

Hur redovisas intervjuerna? Varför på detta sätt?

Inledningsvis i resultatdelen ges en beskrivning av den globala matproduktionen påverkan på svensk matproduktion. Detta för att ge läsaren en kontext och för att förstå utifrån vilken utgångspunkt som studien gjorts ifrån. Resultaten redovisas sedan i löpande text med ett stort antal citat. Detta för att göra texten mer levande och ge läsarna en djupare förståelse för vad CSA innebär i Sverige såväl som fördelar och utmaningar med konceptet. I diskussionsdelen har jag sedan utgått ifrån respondenternas svar för att besvara hur förutsättningarna ser ut för CSA i Sverige och om CSA kan bidra till ett hållbarare jordbruk och livsmedelsförsörjning.

Kritik

I en kvalitativ studie är det svårt att fastställa huruvida studiens resultat är replikerbara. En annan forskare med andra intervjufrågor kan få andra svar. Dock har ett antal teman utkristalliserat sig och en forskare med samma frågeställningar och samma frågebatteri skulle med hög sannolikhet få samma svar om studien skulle upprepas. Det framgår också i resultaten att respondenterna tenderar att uppleva liknande utmaningar, ser liknande fördelar med konceptet samt har liknande tankar om vad som krävs för att modellen ska få fäst i Sverige. Efter tio intervjuer uppstod också en mättnad i svaren, så även om de funnits fler verksamheter att intervjua är sannolikheten att svaren skulle skilja sig åt markant inte särskilt sannolik. Mättnaden kan tänkas bero på att respondenterna alla verkar inom den alternativa livsmedelsrörelsen och har liknande tankar om såväl livsmedelsproduktion, levnadsstil och så vidare. Vissa svar från respondenterna, exempelvis att svenska konsumenter kanske inte är redo för CSA-modellen, bygger på deras egna antaganden och frågan har inte kunnats utredas vidare inom ramen för denna studie. En mer fördjupad analys av konsumentbeteende skulle behöva göras, där CSA-medlemmar såväl som ett urval av andra konsumenter intervjuas för att få en mer rättvisande bild kring modellens förutsättningar i Sverige. Frågan "Hur ser förutsättningarna ut för CSA i Sverige" en fråga med stort tolkningsutrymme och skulle som sagt behöva undersökas vidare.

3. Teorianknytning

3.1 Den alternativa livsmedelsrörelsen

3.1.1 Locavores

Lokal livsmedelsproduktion som drivs av småbönder lyfts fram som ett alternativ till dagens globala livsmedelssystem (Nilsson och Mont, 2010; Winne, 2010). Alternativa livsmedelssystem kan ses som ett motstånd mot det industriella livsmedelssystemet eller som "ett sätt att främja ett mer värdebaserat förhållningssätt till mat, jordbruk och samhälle" (Winne, 2010, s.18). Den alternativa livsmedelsrörelsen är sprunget ur antiglobaliseringsaktivismen under sent 1990-tal och tidigt 2000-tal (Rudy, 2012) Adams och Salois (2010) menar att det som började som ett alternativ till det industriella jordbruket och konventionell mat nu utvecklats till en lokal matrörelse (*local food movement*). Förespråkare för rörelsen kallar sig ofta "locavores" och argumenterar för betydelsen av att äta lokalt och hållbart odlad mat både för miljöns och för hälsans skull (Rudy, 2012). Denna form av aktivism tar sig uttryck i en mängd olika former såsom gemenskaphetsodlingar (*community gardens*), matkooperativ, CSA, Bondens egen Marknad, bytesgrupper för frösamlare, urban odling, permakultur och så vidare (Rudy, 2012). CSA, prenumerationer på grönsakslådor (så kallade *vegetable box schemes*) och Bondens egen Marknad är exempel på försök att koppla samman producenten och konsumenten (Nilsson och Mont, 2010) och utgör exempel på lokala matsystem (Nilsson, 2009b).

Begreppet *locavore* myntades av Jessica Prentice i hennes bok "Full Moon Feast" 2006 (Rudy, 2012). Det verkar dock finnas ett antal olika definitioner på begreppet. Medan Adams och Salois (2010) benämner det som en person med preferens för lokal mat definierar Thilmany, Bond och Bond (2008) det som en "lokalinvånare som försöker äta enbart mat som odlas eller produceras inom en radie på 100 miles" (s.1303, författarens översättning). Enligt Rudy (2012) finns det definitioner på *locavorism* som antyder att man bara ska äta mat som producerats inom en radie på hundra miles medan andra menar att man ska äta från sin region. Rudy anser dock att dessa definitioner inte fångar kärnan i rörelsen. Hon betonar att det som lyfts fram av princip alla företrädare för *locavorism* är att det handlar om att lära känna den gård samt bonde varifrån den mat du konsumerar kommer ifrån. "För de flesta *locavores* är det inte bara en fråga om var maten odlats utan av vem och hur" (Rudy, 2012, s. 28).

2007 uppmärksammades begreppet *locavore* som "årets ord" av *The New Oxford American Dictionary* (Thilmany et al., 2008; Rudy, 2012) vilket också gjorde att konceptet kring att äta lokalproducerat fick nationell uppmärksamhet (i USA) (Rudy, 2012). Samma år lades begreppet till i *New Oxford English Dictionary* och som en konsekvens har efterfrågan på lokalproducerad mat ökat (Adams och Salois, 2010). Locavores eftersträvar såväl

återupplivning av små hållbara gårdar som en ökad relation mellan producenter och konsumenter. Det som urskiljer den lokala matrörelsen är dess förmåga att attrahera flera olika målgrupper, både det som bryr sig om helheten kring matproduktion såväl som människor som helt enkelt bara tycker att färsk mat smakar bättre (Rudy, 2012).

Inom den alternativa livsmedelsrörelsen ligger frågor om rättvis mat, matdemokrati och matsuveränitet i fokus. Enligt Ricardo Salvador, agronom och tidigare programansvarig vid Iowa State University, strävar den alternativa livsmedelsrörelsen efter mat som är *hälsosam, miljövänlig, rättvis* och *"affordable"*. Med hälsosam menas mat som är "närlingsrik och lättillgänglig som med tiden inte kommer att leda till hjärtsjukdomar, diabetes, eller andra kroniska, kostrelaterade problem". Med miljövänlig menas mat som "producerats på ett miljömässigt hållbart sätt, men som inte nödvändigtvis är ekologisk". Med rättvis menas mat där "alla som är involverade i livsmedelssystemet från produktion till inköpsstället erhåller rättvisa löner och har säkra arbetsförhållanden och ingen i livsmedelskedjan utnyttjas". Med *affordable* mat menas "att människor har råd att köpa den" (Winne, 2010, s. 20).

Ökad konsumentmedvetenhet

Lokala livsmedelssystem är också förknippade med en ökad medvetenhet kring matproduktion. De senaste åren har efterfrågan på ökad transparens inom livsmedelsproduktionen och en direkt koppling till maten vi äter tagit fart (Nilsson, 2009b). Även Winne betonar att en viktig del av den alternativa livsmedelsrörelsen är konsumenternas konstanta kunskapsökning när det gäller mat som skett under de senaste tio åren. "Aldrig förr har så många så snabbt blivit så medvetna om vad de äter." Winne skiljer mellan den informerade matkonsumenten (*the informed food consumer*) och den informerade matmedborgaren (*the informed food citizen*). Den förstnämnda är en motståndare till det industriella livsmedelssystemet medan den senare även ser sambandet mellan den mat hen äter och de lagar, budgetar och regler som utgör så kallade *public policies* (Winne, 2010). Även Nilsson och Mont (2010) påpekar att konsumentmedvetenhet kring matproduktion och matens innehåll är på frammarsch. Detta kan ses som ett resultat av alla de matskandaler som präglat de senaste åren i olika länder (Nilsson och Mont, 2010; Adler, Fung, Huber, och Young, 2003). En oro kring effekterna av det konventionella livsmedelssystemet har bidragit till att flera börjat söka efter information kring den mat de äter och hur den producerats. Något som i sin tur lett till att flera sökt efter alternativ (Follet, 2009). Just oron anses vara den huvudsakliga drivkraften för att ta röra sig bort från västvärldens globala livsmedelsindustri (Winter, 2003) och via alternativa livsmedelsnätverk hoppas man kunna uppnå en förändring (Follet, 2009). Enligt Winter (ibid.) så karaktäriseras alternativa livsmedelssystem av ett fokus på konsumenternas oro kring hälsa, matsäkerhet, det industriella jordbrukets miljömässiga konsekvenser, djurvälstånd och arbetsförhållanden.

Som en konsekvens av den ökade konsumentmedvetenheten har utbudet av lokala matsystem både ökat och diversifierats samtidigt som efterfrågan på ekologiskt ökat (Nilsson, 2009b). Adler et al. (2003) menar att lokala livsmedelssystem har en potential att möta denna efterfrågan på tillförlitlig information och säker mat. Detta eftersom lokala system kan erbjuda tillgång till information och nära kommunikation, vilket skapar förutsättningar för att bygga tillit. Bondens egen Marknad och andra lokala livsmedelssystem kan dock bidra till långt mycket mer till det lokala samhället än bara mat (Nilsson, 2009b). Enligt van Huylbroeck et al. (2007 i Nilsson, 2009b) så kan den moderna bonden ha en multifunktionell roll. Matproduktion blir endast en av många funktioner som bonden kan utgöra och där andra funktioner utgörs av förvaltning av landskap och vattenresurser, bidragande till ökad bygemenskap och identitetsskapande, livsmedelssäkerhet och så vidare (ibid.). Detta är i enlighet med Janken Myrdal, professor i agrarhistoria vid SLU som menar att dagens jordbruk måste sträva efter multifunktionalitet; vilket handlar om att göra många saker på ett och samma ställe såsom att framställa såväl som att förädla livsmedel och en rad andra aktiviteter. Myrdal använder begreppet för att "beskriva de funktioner som jordbruket innehåller och som, om vi anser att vi inte vill förlora, måste hitta vägar att ersätta bönderna för" (LRF, s. 36). Såsom exempelvis djuromsorg, miljöhänsyn, kulturmiljö och vackert landskap, dimensioner som bonden kan ha svårt att ta betalt för men som har ett stort värde (ibid.).

Producenters motivation för att delta i lokala livsmedelssystem

Enligt tidigare studier drivs de producenter som är engagerade i lokala livsmedelssystem inte bara av en vilja att kunna försörja sig på sitt arbete utan ser det också som en viktig del för att framkalla stöd för lokala bönder och småföretagare, återupprätta kontakten mellan producent och konsument, skapa en känsla av gemenskap, bidra till att levandehålla det regionala landskapet och dess identitet samt hålla kunskaper om traditionell mat och matlagning vid liv (Morris och Buller, 2003). Adams och Salois (2010) menar att små ekologiska producenter som inte vill certifiera sig utan istället förlita sig på en relation med sina konsumenter som bygger på tillit visat intresse för lokala livsmedelssystem. I Nilssons (2009b) studie med fokus på varför svenska producenter som antingen deltagit i Bondens egen marknad eller är KRAV certifierade deltar i lokala livsmedelssystem framgår att det beror på; social kontakt med konsumenterna, en tro på konceptet med lokala livsmedelssystem, en uppfattning att man bidrar till lokalsamhället genom att anställa lokal arbetskraft, öppna upp gården för allmänheten samt erbjuda möjligheten att köpa deras produkter och sist men inte minst att man bidrar till den lokala miljön genom att odla mer omfattande och använda ekologiska metoder (s.16). Enligt Nilsson stärks också deras benägenhet att delta av den grad av självständighet som det möjliggör för (Nilsson, 2009b).

3.1.2 Vad är lokalproducerad mat?

Det finns en rad olika definitioner på begreppet "lokalproducerad" (Ricketts Hein, Ilbery och Kneafsey, 2006) men i dagsläget finns ingen allmänt accepterad definition (Adams och Salois, 2010; Sustain, 2002; Jordbruksverket, 2010). Åsikterna kring vad som är lokalproducerad går isär vilket kan förklaras av att begreppet kan tolkas på en rad olika sätt (Kakriainen och von Essen, 2005). Detta eftersom lokalproducerad kan betyda olika saker för olika människor (Adler et al., 2003), något som blivit tydligt i den studie där Adler et al. (2003) jämfört olika initiativ som skulle gå under namnet "lokalproducerad mat". Lokalproducerad mat kan alltså ses mer som ett abstrakt och dynamiskt koncept än ett tydligt definierat begrepp (Nilsson, 2009a; Adams och Salois, 2010; Adams och Adams, 2009). Enligt Kakriainen och von Essen (2005) är det inte lämpligt att reglera vad som är lokalproducerad med att sätta en gräns på hur långa avstånd det får handla om; med anledning av olika geografiska verkligheter och olika sätt som samhällen är organiserade på. Enligt Follett så anses alternativa livsmedelsnätverk till och med gynnas av att inte ha en tydlig definition (Follett, 2009 i Nilsson, 2009a).

Även om det inte finns en tydlig definition på lokal mat så har flera forskare kunnat urskilja ett antal olika begrepp som förknippas med lokalproducerad såsom; närhet, autentisk, färska råvaror, traditionella produktionsmetoder, småskaliga privatägda företag som distribuerar lokalt samt recept som är karaktäristiska för regionen eller området. Studier har också visat att konsumenter associerar begreppet lokalproducerad med en kunskap om själva produkten och dess typiskhet, var den kommer ifrån och hur den producerats (Ricketts Hein, Ilbery och Kneafsey, 2006). Begreppet innefattar alltså mycket mer än bara det geografiska avståndet och bara för att maten har producerats i närheten av konsumenten betyder det inte att maten nödvändigtvis kan benämnas som lokalproducerad. Som Adler et al. (2003) påtalar så måste man också ställa sig frågan "hur lokalt är lokalt". För även om en producent säljer sina produkter i närheten av gården så är det många andra aspekter som spelar roll; köper gården fröer, gödningsmedel, maskiner och bränsle och i så fall varifrån kommer dessa och hur lokala är de (Adler et al., 2003).

3.1.3 Fördelar med lokala livsmedelssystem

Ekologiska fördelar med lokala livsmedelssystem

Ökad andel lokalproducerad ekologisk mat minskar miljöbelastningen såväl lokalt som globalt (Granstedt et al., 2004 i Larsson, Andersson och Enberg, 2005). Mindre transport bidrar till mindre utsläpp vilket påverkar det omgivande ekosystemet positivt samtidigt som det minskar användningen och beroendet av fossila bränslen (Adler et al., 2003). Enligt Granstedt et al., (2004 i Larsson et al., 2005) så innebär en ökad andel lokalproducerad ekologisk mat också minskad miljöbelastning såväl lokalt som globalt.

Jones (2001 i Nilsson, 2009a) menar att lokal och säsonganpassad mat generellt använder mindre energi och producerar mindre utsläpp och växthusgaser än mat från det globala systemet. Enligt samma författare använder lokal och säsonganpassad mat generellt mindre energi och producerar mindre utsläpp och växthusgaser än mat från det globala systemet (ibid.). Små producenter har ofta en starkare anknytning till marken och är därför mer aktiva i sitt miljöskyddsarbete, samt har en påstådd minskad transportpåverkan (Nilsson, 2009a).

Sociala fördelar med lokala livsmedelssystem

Adler et al. (2003) menar att lokala livsmedelssystem kan bidra till ökad social hållbarhet. Aspekter som påverkar den sociala hållbarheten i ett livsmedelssystem innefattar förmågan att uppfylla grundläggande livsmedelsbehov, lärande, deltagande och beslutsfattande. Detta eftersom de kan skapa möjligheter för konsumenter och producenter att interagera, ökad tillgång till information, möjlighet till nära kommunikation mellan producent och konsument samt möta efterfrågan på tillit som finns när det gäller livsmedelssäkerhet. Vidare anses det vara lättare att skapa tillit inom lokala livsmedelssystem (Adler et al., 2003). Samma författare lyfter som exempel fram Max-Neef som menar att "deltagande, meningsfullhet och en känsla av samhörighet (*community*) är fundamentala mänskliga behov som är nödvändiga för hållbara sociala system" (Adler et al., 2003, s. 21). En ökad interaktion mellan producent och konsument kan också ha positiv påverkan på ett samhälles välmående vilket bidrar till social hållbarhet (ibid.).

Längden på livsmedelskedjan har också påverkan på lärandeprocessen för de aktörer som är involverade. När avstånden mellan producent och konsument minskar ökar också möjligheterna för kommunikation och återkoppling sinsemellan och därmed också möjligheterna för lärande. Något som är en viktig aspekt i utvecklingen av ett socialt hållbart jordbruks- och livsmedelssystem. Denna lärandesituation är viktig både ur ett konsument- och ett producentperspektiv. Samtidigt som den direkta återkopplingen kan bidra till att producenten får insikt i konsumentens behov och intressen så kan det också innebära att konsumenten får inblick i jordbruksmetoder och den påverkan som en direktlänk mellan konsument och producent kan ha för producenter, samhället och miljön. Vidare kan detta också leda till förändrade konsumtionsmönster, vilket i sin tur kan öka exempelvis stödet och efterfrågan på ekologiska produkter. Något som i sin tur kan öka den sociala hållbarheten för ekologisk odling. Ett ökat deltagande från konsumenterna kan också leda till en ökad känsla av ägarskap och ökat ansvarstagande vilket kan ha positiv inverkan på den sociala hållbarheten (Adler et al., 2003). Adler et al. (2003) menar också att beslutsfattande i ett lokalt livsmedelssystem kan bidra till social hållbarhet, såvida det är demokratiskt och pålitligt och människorna är nöjda med beslutsfattandeprocessen och dess resultat. För att det ska bidra till social hållbarhet bygger det dock på att de intressenter som påverkas av besluten har möjlighet att delta aktivt i

beslutsfattandeprocessen och de som tar beslutet är ansvariga gentemot de människor som påverkas av det (ibid.).

Ekonomiska fördelar med lokala livsmedelssystem

Lokala livsmedelssystem är bra för den lokala ekonomin (Winne, 2010) eftersom det innebär att mer pengar stannar i lokalsamhället (Nilsson, 2009a). Behovet av certifiering för ekologisk mat kan också minska i och med den personliga interaktionen med producenten som kan uppstå på en lokal marknad (Thilmany et al., 2008) vilket kan vara ekonomiskt fördelaktigt för producenterna. Slutligen kan lokala livsmedelssystem bidra till ökad självständighet för småskaliga producenter (Starr, 2010) vilket kan vara positivt ur såväl ekonomisk som social synvinkel.

3.1.4 Lokalt - det nya ekologiska?

Adams och Salois (2010) som forskat på den lokala livsmedelsrörelsen i USA, har dragit slutsatsen att det skett ett skifte när det gäller efterfrågan på ekologiskt till fördel för lokalproducerat. Något som sammanfallit med utvecklingen av de nationella riktlinjerna för ekologisk produktion i USA. De menar att ekologisk mat ändrades fundamentalt när de nationella riktlinjerna togs fram. Mellan 1995 och 2005 fyrdubblades andelen certifierade tunnland i USA men samtidigt ökade den genomsnittliga storleken på certifierade ekologiska gårdar från 189 tunnland till 477 tunnland⁸. Även om den ekologiska marknaden växt sig större, exempelvis har varje stat i USA minst en ekologiskt certifierad gård, så säljs enbart 16 % av den ekologiska maten via direkta försäljningskanaler såsom bondens marknad, CSA, kooperativ och så vidare. En skillnad görs mellan *organic lite* och *deep organic*. Det förstnämnda associeras med en storskalig produktion av produkter som är fria från bekämpningsmedel och GMO men som kan produceras vart som helst i världen. Relationen till konsumenterna är avlägsen och produktionen domineras av stora producenter och återförsäljare med långa livsmedelskedjor som innebär långväga transporter, grossister, och lagring. *Deep organic* däremot associeras med småskaliga och ekovänliga jordbrukssystem. Här är livsmedelskedjan kort vilket bidrar till en nära relation mellan producent och konsument och jordbruket bidrar till en positiv inverkan på lokalsamhället, böndernas arbetsförhållanden och djurvälstånd. Kritiker mot *organic lite* menar att här saknas en social vision och aspekter såsom samhällets livsmedelssäkerhet, bra arbetsförhållanden för bönderna, djurskydd, markförvaltning, resursbevarande, bevarande av traditionella raser och hållbarhet är inte längre starkt förknippade med ekologisk mat. Detta menar flera har resulterat i att ekologisk mat lider av samma problem som initialt sporrade den ekologiska rörelsen. Begrepp som i dagsläget associeras med lokal mat var begrepp som de som initialt förespråkade ekologisk mat fokuserade på.

⁸ 1 tunnland motsvarar cirka ett halvt hektar

Industriella ekologiska jordbruk anses inte vara verkligt ekologiska då ekologiskt handlar mer om rättvisa och respekt än rester från bekämpningsmedel (Adams och Salois, 2010).

Som ett mer holistiskt och autentiskt alternativ har många konsumenter därför börjat välja lokalproducerad mat som ett alternativ till ekologiskt. Den lokala livsmedelsrörelsen är enligt många aktivister ett sätt att så att säga ”reclaim the heart and soul of organics’ that became less about a social and political statement and more about a method of production” (Ikerd, 2008 i Adams och Salois, 2010, s. 335). Trenden mot lokalproducerad mat beror också på ett ökat intag av färsk frukt och grönsaker och det faktum att fler och fler konsumenter väljer var de handlar utifrån produktens kvalitet, vilket ökar intresset för Bondens egen Marknad och CSA. Även det faktum att restaurangbranschen i högre utsträckning börjat visa intresse för lokalproducerad mat har också spelat en viktig roll för att öka intresset för lokalproducerad mat (Adams och Salois, 2010).

Det var under sent 90-tal som studier började visa på att konsumenter lade större vikt vid att handla lokalproducerat snarare än ekologiskt och att de uppfattade att lokalproducerat är bättre för samhället. Under det senaste årtiondet har uppfattningen om lokalproducerat blivit mycket mer positiv och konsumenter har visat sig mer villiga att betala för lokalproducerat än ekologiskt. Något som kan förklaras både av en ökad konsumtion av färska råvaror och att konsumenterna i högre utsträckning vill frångå industrialiseringen av ekologiskt jordbruk. En förändring som alltså sammanfallit med utvecklingen av de amerikanska reglerna för ekologisk certifiering (*federal organic standards*) och uppkomsten av *organic lite* (Adams och Salois, 2010).

Adams och Salois (2010) menar att den lokala marknaden har potentialen att förändra livsmedelssystemet på ett sätt som det ekologiska jordbruket inte lyckades med. Om den positiva bilden av lokalproducerad mat fortsätter i denna takt kan det leda till fler lokala initiativ såsom CSA, producent och konsumentkooperativ och bondens marknad vilket i sin tur kan leda till förbättrad livsmedelssäkerhet, färre så kallade matökningar (*food deserts*), ökad finansiell stabilitet för småbönder, förbättringar i konsumenthälsa vilket är kopplat till ökad konsumtion av färsk och obehandlad mat såväl som andra viktiga miljömässiga och sociala konsekvenser. Huruvida förändringar i konsumentpreferenser kommer leda till stora konsekvenser inom livsmedelssystemet är dock enligt författarna för tidigt att avgöra. Det finns en rad faktorer som kan påverka huruvida lokalproducerad mat slår igenom. Exempelvis kan trender i konsumentpreferenser gentemot lokalproducerat avta. Det råder också fortfarande en hel del förvirring kring begreppen närodlat och ekologiskt. Konsumenter som inte regelbundet handlar ekologiskt har större benägenhet att blanda ihop närodlat med ekologiskt och ta det för samma sak och denna konsumentförvirring kring lokal mat kan komma att minska intresset för det. Det finns också en risk att stora livsmedelsföretag försöker profitera på trenden med lokalproducerad mat och den förändring i konsumentpreferenser som håller på att ske. Stora livsmedelsföretag kan

komma att hitta vägar för att ta över marknaden för lokalproducerat mat och omvandla den till *local lite* såsom var fallet med ekologisk mat. Detta har dock redan börjat hända och vissa företag använder det lokala konceptet i sin marknadsföring. Exempelvis gick Wal-Mart 2008 ut och deklarerade att de skulle ta in mer närodlade frukt och grönsaker, men kritiker menar att risken finns att de endast köper sitt lokala utbud från ett fåtal storskaliga producenter vilket utesluter småskaliga producenter. Vidare kan tillgång till lokal mat fortsätta vara ett problem vilket kan hindra utvecklingen (Adams och Salois, 2010, s.338).

3.1.5 Kritik mot det lokala livsmedelssystemet

Som med alla system finns det givetvis nackdelar även med lokala livsmedelssystem. Säsongsanpassat, en oförutsägbarhet i utbudet och ojämnheter i kvalitet är en verklighet för småskaliga lokala jordbruk (Winne, 2010) som man måste förhålla sig till. Enligt Nilsson (2009a) kan lokala livsmedelssystem vara mer arbetskrävande och små system kan vara dyrare att driva och underhålla vilket kan få effekter för den ekonomiska hållbarheten. Att delta i lokala livsmedelssystem och ändra sina försäljningskanaler kan också innebära en viss risk för producenten; i och med att det ofta innebär en investering i faciliteter och/eller transport samtidigt som det kräver ett ökat tidsåtagande på grund av ökad interaktion med konsumenterna och att förbereda produkterna som ska säljas (Nilsson, 2009b).

På senare år har kritik riktats mot de påstådda fördelarna med lokal producerad mat och vissa författare belyser problematiken med att hävda att lokalproducerad mat alltid är bättre än mat som inte producerats lokalt (Edward-Jones et al., 2008). Edward-Jones et al. drar slutsatsen att avståndet som maten transporteras mellan gård till konsument (så kallade *food miles*) är en bristfällig indikator för att mäta matproduktionens miljömässiga och etiska påverkan. Även flera andra författare har betonat att det kan vara svårt att fastställa i vilken mån lokal produktion bidrar till miljömässiga fördelar (Adler et al., 2003; Nilsson, 2009a). Som Adler et al. (2003) poängterat finns det ett flertal utmaningar med att mäta de miljömässiga konsekvenserna av jordbruksproduktion. Även Nilsson (2009a) menar att det finns vissa tveksamheter när det gäller de miljömässiga fördelarna med lokala livsmedelssystem. Framförallt verkar det vara transporten som är omtvistad; i en studie av Carlsson-Kanyama, Sundkvist och Wallgren (2004) visade det sig att även om transporten till bondens marknad var betydligt kortare än inom det storskaliga konventionella systemet så var fordonen inte lika energieffektiva, speciellt i jämförelse med de fordon som används vid långa interkontinentala eller internationella transporter. Sammantaget kom de fram till att även om dagens system för lokal livsmedelsförsörjning inte innebär några tydliga miljöfördelar transportmässigt så medförde det inte heller några nackdelar. Dock betonas potentialen i att förbättra det lokala systemet och göra det mer energieffektivt än det konventionella (ibid.). I en annan studie kunde man se att tomater som importerades

från Spanien till Storbritannien hade lägre miljöpåverkan än tomater som odlats i uppvärmda växthus i Storbritannien. Anledningen var att den energi som krävdes för att värma upp växthusen hade en större miljöbelastning än transporten mellan Spanien och Storbritannien (Smith, Watkiss et al., 2005 i Nilsson, 2009a).

Adler et al. (2003) lyfter fram att en livsmedelskedja med enbart ett fåtal länkar kan vara mer sårbar än en med många länkar som förlitar sig på stora stödenheter för dess livsmedelsförsörjning. De menar att det bästa kanske är ett system med såväl korta som långa livsmedelskedjor eftersom det kan verka som en säkerhet gentemot risker (Adler et al., 2003). Flera författare förespråkar att skapa en balans i livsmedelssystemet; med såväl storskaliga som småskaliga livsmedelssystem (Nilsson och Mont, 2010; Adler et al., 2003) snarare än att överge storskalig produktion (Nilsson och Mont, 2010). Adler et al. (2003) ställer sig frågan "Vad är den optimala balansen när det gäller att lokalisera livsmedelssystemet utan att bygga in sårbarhet i systemet" och menar att det är en nyckelfråga för vidare forskning. (s.34). Långa kedjor kan erbjuda ett ökat skydd mot risker som är förknippade med livsmedels säkerhet medan korta kedjor snarare erbjuder fördelar när det gäller hållbara ekosystemfunktioner och sociala relationer (ibid.).

Hälsosam mat för alla?

Rättvis mat och mat som människor har råd med (*affordable*) är som nämnt ovan viktiga aspekter av den alternativa livsmedelsrörelsen (Winne, 2010). Detta är av betydelse då flera studier visat på ett samband mellan ohälsa på grund av dåliga matvanor och socioekonomisk status (Winne, 2010). I en amerikansk studie utförd av *US Department of Health and Human service* visades att kvinnor som lever i fattigdom hade en 50 % högre risk att drabbas av övervikt än de med högre socioekonomisk status. Ökad fetma kan bland annat förklaras av det faktum att hälsosam mat (såsom färsk frukt och grönsaker) är dyrare än skräpmat (såsom läsk och snacks), vilket i högre utsträckning drabbar fattiga människor (Winne, 2010). Även studier i Sverige har visat att vanor relaterade till mat och motion har ett samband med socioekonomisk status (Burström et al, 2007; Burström et al, 2010; Stigendal och Östergren, 2013) och övervikt och fetma är starkt relaterat till låg social position (Stigendal och Östergren, 2013). I en svensk studie utförd av Burström et al. (2010) framkom att människor som bor i socioekonomiskt utsatta områden tränar mindre ofta, har mindre tillfredsställande matvanor och fler lider av fetma, i jämförelse med områden där fler välbärgade bor. Forskning i Sverige har också visat att en ansträngd social och ekonomisk situation är relaterad till låg konsumtion av grönsaker och frukt (Statens folkhälsoinstitut, 2012). Enligt forskning räcker det dock inte att individuellt behandla symptom som är relaterade till en ohälsosam livsstil (såsom höga blodfetter och högt blodtryck) eller ge råd om att ändra kostvanor och öka den fysiska aktiviteten om vi skall förbättra hälsan i hela befolkningen.

Hälso- och sjukvården har stor betydelse för vår hälsa, men viktigast är de faktorer som ligger utanför hälso- och sjukvårdens område. Vill man verkligen förändra måste man påverka de samhällsstrukturer, fysiska och sociala, som yttersta orsaker till de risker som orsakar ohälsa, skador och död i förtid. Det handlar om förändrade synsätt och nya sätt att styra och organisera i en ny tid där gårdagens system inte förmår nå mycket längre. (Stigendal och Östergren, 2013, s. 3)

Huruvida priset är den avgörande faktorn när det gäller livsmedelskonsumtion är svårt att fastlägga. Reidius (2009) hävdar att livsmedelsprisets effekt på konsumentbeteende är något överdrivet i den svenska samhällsdebatten. Han menar att andra aspekter såsom kvalitet, säkerhet och tillgänglighet också har en inverkan på konsumenternas val av mat. Olofsson och Öhman (2011) menar dock att priset är avgörande för de flesta konsumenter. I deras intervju med Solveig Wikström, professor i ekonomi på Stockholms universitet, framkommer att de konsumenter som valt ekologisk mat framförallt gör det för att de uppfattar den som mer hälsosam eller mer smakrik. Även om konsumenter pratar en del om ekologi, miljöhänsyn, djurhållning och så vidare så menar Wikström att det ofta är priset och andra faktorer som styr när det kommer till konkret handling (Olofsson och Öhman, 2011). Även i en studie utförd av Centrum för Folkhälsa framgår att för vissa målgrupper spelar matkostnaden stor roll. Begränsade ekonomiska resurser begränsar individers möjlighet att bestämma vilken mat de kan köpa (Burström et al., 2007). För en svensk familj som lever på försörjningsstöd är tanken att matkostnaderna ska täckas in i det månatliga ekonomiska stödet. I verkligheten kan dock omständigheter såsom tidigare lån eller en hyra som överstiger vad som anses som "skälig" göra att pengar måste tas ifrån de så kallade "matpengarna" (Burström et al., 2007).

Om rättvis mat och mat som människor har råd med ska utgöra en del av den alternativa livsmedelsrörelsen så är det också viktigt att lokalproducerad mat också når ut till alla. Lokalproducerade produkter har dock nyligen kritiserats för att vara orättvisa och enbart riktade gentemot människor med inkomster över genomsnittet (Sarlöv-Herlin och Tellström, 2013). Medan marknadschefen för *The New York State Department of Agriculture and Markets* menar att lokala och ekologiska produkter inte längre är en elitistisk sak (Severson, 2006 i Starr, 2010) så finns det forskning som visar på dess motsats. Follet (2009) betonar att alternativa nätverk kan komma att gynna enbart de mest välutbildade och eliten i samhällets på grund av uteslutande beslutsfattande. Rudy (2012) har lyft tillgänglighetsaspekten kring lokalproducerad mat ur ett feministiskt perspektiv och belyser att sådan mat ofta inte är tillgänglig för alla. Många gånger kan det vara svårt att hitta lokalproducerad mat då den ofta bara finns tillgänglig på bondens marknad, exklusiva livsmedelsbutiker eller hos CSAs. Att ta sig till dessa platser kan vara omöjligt för människor som bor i fattiga områden utan tillgång till transportmedel (Rudy, 2012).

För att alternativa livsmedelssystem inte bara ska komma mer välbärgade grupper till gagn förespråkar Follet (2009) en öppen och kontinuerlig dialog om vilka egenskaper hos alternativa matnätverk som leder till fördelaktig social och politisk förändring. Enligt Rudy (2012) så är det upp till lokala bönder och feministiska socialarbetare att se till att lokalproducerade produkter når USA:s så kallade *food deserts*. Områden där snabbmatsbutiker eller närbutiker utgör de enda alternativen för att handla mat (ibid.). Även Adams och Salois (2010) har betonat att ett framgångsrikt lokalt livsmedelssystem kräver att det är tillgängligt, inte bara att det finns en hög efterfrågan. Carlsson-Kanyama et al. (2004) lyfter också fram vikten av att lokala distributionssystem inte bara nå ut till de informerade konsumenterna. Utmaningen blir därför att finna effektiva former för distribution, nya former för kommunikation samt hur verksamheten kan expandera (ibid.). Nichol (2003) menar att planerare spelar en viktig roll för att bygga den infrastruktur och service som är nödvändigt för lokala livsmedelssystem och belyser vikten av att man samarbetar med regionala myndigheter i denna fråga. Exempelvis handlar det om att i detaljplaner avsätta ytor för exempelvis bondens marknad och placera dem i ett strategiskt centralt läge, anta regler och riktlinjer som främjar etablering förädlings och försäljningslokaler såsom gårdsslakterier, gårdsrökerier och gårdsbutiker samt anta speciella riktlinjer för att skydda butiker och restauranger som säljer lokalproducerat från att förvandlas till bostäder (Nichol, 2003, s. 425). Att göra lokalproducerad mat mer tillgänglig handlar dock inte bara om att göra den mer geografiskt tillgänglig. Lika viktig är prisaspekten. Rudy (2012) menar att den feministiska tanken är att hälsosam mat ska bli tillgänglig för alla, men då måste vi arbeta för att alla ska ha råd med den (det vill säga att maten är *affordable*). Priset på lokalproducerad frukt och grönsaker som är i säsong kan ofta konkurrera med livsmedelsbutikers priser. Däremot kan priset på lokalproducerat kött, mejeriprodukter och ägg ibland vara upp till fem gånger högre (Rudy, 2012). Rudy (2012) menar att anledningen till att konventionellt kött, ägg och mejeriprodukter kan vara så billiga har att göra med statliga subventioner, och det är där problemet ligger. Hon menar att den lösning som förespråkas av feministisk mataktivism är att styra om subventionerna från ohållbara monokulturer till små jordbruk med slutna kretslopp. Detta skulle enligt Rudy kunna leda till en väsentligt ökad möjlighet för kvinnor och barn som lever i fattigdom att konsumera näringsrik mat (Rudy, 2012).

Jämställdhet och lokala livsmedelssystem

En ytterligare aspekt med lokala livsmedelssystem som är viktig att benämna är vem som förväntas handla av den lokala producenten, laga all mat från grunden och förädla de överblivna produkterna. Rudy (2012) lyfter fram att feminister i årtionden uppmärksammat att vardagssysslorna i oproportionerlig grad tillfaller kvinnorna. "Snabbmat, processad mat och färdiglagad mat har till stor del växt fram under de senaste femtio åren på grund av att kvinnor började arbeta utanför hemmet och inte längre kunde handla och laga mat i samma utsträckning." (Rudy, 2012, s.34). Enligt Rudy (2012) är det

av avgörande vikt att den lokala matrörelsen utvecklar strategier som inte lägger bördan att laga ekologisk mat på lokalproducerade varor på kvinnorna. Eftersom det kräver både tid, energi och kreativitet att handla såväl som förbereda mat på färsk råvaror är det av avgörande vikt att den feministiska rörelsen bistår i att skapa möjligheter så att denna arbetsinsats fördelas jämt mellan könen (ibid.).

Rudy (2012) kritiserar också att bilden av det småskaliga jordbruket inom *locavore* rörelsen är heteronormativ; där det traditionella jordbruket med kärnfamiljen i fokus lyfts fram. Många bilder av *locavorism* är mansdominerade och även om många jordbruk drivs av kvinnor, homosexuella eller som kollektiv eller kooperativ så reflekteras detta inte media. Om mediabilden av mataktivism enbart visar på vita, heterosexuella män är det mycket mindre sannolikt att kvinnor, homosexuella eller andra personer som inte anser sig falla inom ramen för normbilden väljer att bli en småskalig och hållbar bonde (Rudy). Rudy menar att *locavores* kan ha en tendens att låta som om de vill gå tillbaka i tiden och försvara livsstilen i början av 1900-talet med mansdominerande hushåll. Frågan blir också därför hur detta kommer påverka kvinnorna; ”medan en återgång till tidigare jordbruksmetoder kan vara bra för jorden, för djuren och för människors hälsa så är det kanske inte den bästa utvecklingen för kvinnor” (Rudy, 2012, s.35). Kvinnor inom lantbruket lyfts ofta fram som ”bondens fru” snarare än bonden även om de både hanterat såväl jordbruk som matlagning och alla andra hushållssysslor, arbete som ofta osynliggjorts. Det är därför viktigt att uppmärksamma dessa arbetsbördor som är förknippade med småskaliga jordbruk och inte cementera konservativa könsroller i arbetet mot småskaliga hållbara jordbruk (s. 35). Rudy menar dock inte att vi ska överge tanken på det småskaliga lokala jordbruket utan förespråkar snarare att feminism, queerteori och andra progressiva etniska och rasbaserade sociala rörelser måste hjälpa till att omvända bilden av det småskaliga jordbruket och vad det står för. En viktig del blir att lobba för mer böcker och filmer om ”alternativa familjegårdar” och kämpa för ett jordbruk som inte bara består av kärnfamiljen utan som främjar många olika typer av livsstilar (Rudy, 2012, s. 35).

3.2 Community Supported Agriculture

3.2.1 Vad innebär egentligen CSA?

CSA är ett alternativt sätt att driva jordbruk där konsumenterna blir medlemmar i små och lokalt ägda gårdar (Lang, 2005). Genom en nära länk mellan konsumenter och producenter delar de ett åtagande för produktionsprocessen genom ett signerat kontrakt vilket gör att konsumenterna delar vissa av de risker som är förknippade med jordbrukande (Adler et al., 2003). Konceptet syftar till att föra samman producenter och konsumenter och är utformat för att bygga en känsla av samhörighet i lokalsamhället (*sense of community*) (Lang, 2005). Även om en viktig del av modellen är kopplingen mellan lokala bönder och lokalbefolkningen (Henderson et al., 2007) så utgörs kärnan i modellen av begreppen engagemang (Cohen, Gearhart och Garland, 2012) och riskdelning (Flora och Bregendahl 2012, Forbes och Harmon, 2008; Henderson et al., 2007).

Konceptet med CSA började i Japan och Schweiz under 60-talet (USDA, 1993) men liknande initiativ fanns även i Sydamerika under den tiden (Forbes och Harmon, 2008). I Europa tros inspirationen till CSA komma från biodynamiska jordbrukstraditioner (Forbes och Harmon, 2008). Det första CSA i USA grundades omkring 1986 (Forbes och Harmon, 2008) där konceptet blivit alltmer populärt (Cohen et al., 2012). I dagsläget beräknas det finnas mer än 12 000 CSA i USA (USDA, 2007). Samtidigt har forskning på CSA ökat, dock är de flesta studier beskrivande eller fallstudier på ett litet antal gårdar (Brown och Miller, 2008).

CSA-modellen bygger på att medlemmarna köper säsongandelar innan odlingsäsongen börjar. Detta innebär att konsumenten förbinder sig till en hel säsong skörd som generellt distribueras en gång i veckan under odlingsäsongen (Forbes och Harmon, 2008; Cohen et al., 2012; Brown och Miller,). Förutom grönsaker förser många CSA också sina andelsägare med ägg, mejeriprodukter, blommor och frukt såväl som recept och matlagningskurser (Forbes och Harmon, 2008). Genom det säsongsbaserade medlemskapet erbjuds medlemmarna möjligheten att vara delaktig i produktionen av den mat som de sedan konsumerar (Lang, 2005). CSA är dock en bred uppsättning av ideal snarare än en konkret uppsättning bestämda principer (Lang, 2005). Det viktiga är att varje CSA organiseras på ett sådant sätt så att det möter medlemmarnas behov (USDA, 1993). På grund av detta finns en uppsjö varianter på CSA och alltifrån nivån på medlemmarnas finansiella åtagande och aktiva involvering, finansiering, markägarskap, juridiska former för jordbruksverksamhet, detaljer kring betalning till distributionssystem kan därför skilja sig åt (ibid.). Det är också upp till varje gård att besluta i vilken mån konsumenterna ska vara involverade i beslutsfattandeprocessen (Adler et al., 2003). Detta gör också att alla CSA-gårdar inte kör CSA-modellen fullt ut; vissa har avsatt en del av marken för att odla för den öppna marknaden eller för boskapsuppfödning som inte är kopplad till sitt CSA (Cicero,

1993 i Lang, 2005). Vidare betonar Lass et al. (2003) att CSA-producenterna generellt är unga och välutbildade.

Av litteraturen framgår det inte helt tydligt hurvida en CSA-producent måste odla ekologiskt. Enligt USDA (1993) använder CSA-producenter generellt ekologiska eller biodynamiska jordbruksmetoder vilket får stöd av Lass et al. (2003). Lang (2005) betonar att en av grundtankarna i CSA är att man ska odla i enlighet med ekologiska principer så menar Carolan (2007 i Campbell et al. 2014) och DeLind (2002 i Campbell et al., 2014)) att CSA *oftast* handlar om gårdar som odlar ekologisk mat. Van Waardhuizen, Peloquin och Kokil (2009) menar att producenterna generellt antingen är ekologiskt certifierade, använder hållbara metoder eller använder inga kemikalier alls eller försöker minimera användningen av kemikalier. I en nationell undersökning av CSA i USA fann man att 96 % av CSA-gårdarna i studien odlade ekologiskt eller biodynamiskt (Lass et al., 2003).

CSA-modellen har nu anammats av fiskare och så kallade Community Supported Fisheries (CSF) visar tecken på snabb tillväxt (Campbell et al., 2014). Det första framgångsrika CSF startade i Maine 2007 (Campbell et al., 2014) och i dagsläget finns 39 CFS i USA listade på LocalCatch.org, den hemsida som samlar alla CFS (LocalCatch, 2015-02-16). I likhet med CSA så köper medlemmarna i ett CSF andelar i förväg och får i gengäld den fisk som fiskaren lyckats fånga (Campbell et al., 2014). Skillnader i naturens förutsättningar gör dock att det finns viktiga skillnader mellan CSA och CSF som gör det svårt att helt anamma CSA på fiske (McCarthy, 2006 i Campbell et al., 2014).

3.2.2 Fördelar med CSA

En rad fördelar med CSA har identifierats. För familj jordbruk innebär CSA ekonomiska fördelar på grund av direkta konsumenttransaktioner (Cohen et al, 2012.) och CSA är ett sätt för småskaliga producenter att känna sig ekonomiskt *empowered* (Thompson och Coskuner-Balli, 2007). Genom CSA kan producenten också välja vem som ska äta dennes produkter, skapa en mångfald av grödor och göra sin egen tidsplanering (Starr, 2010). Vidare har man sett att flera CSA-producenter samarbetar med andra bönder genom att exempelvis byta överskottet av grönsaker mot kött, dela maskiner med andra bönder och ibland byta grönsaker med andra CSA-gårdar för att skapa mer variation i medlemmarnas korgar. Genom detta har dessa producenter skapat en samarbetskultur som bygger på idén att småskaliga ekologiska bönder måste samarbeta för att överleva (Thompson och Coskuner-Balli, 2007). För konsumenten innebär CSA en möjlighet att veta varifrån maten kommer då denne direkt knyts samman med livsmedelsproduktionen (Forbes och Harmon, 2008). Samtidigt är det ett praktiskt verktyg för de konsumenter som vill ta ett steg bort från dagens globaliserade matkedja och gynna "det lokala istället för det globala, det kollektiva framför det kommersiella och det hållbara istället för det billigaste och bekvämaste alternativet" (Thompson och Coskuner-Balli, 2007, s. 298).

Konsumenter som strukturerar sin kost runt CSA tenderar också att äta mer varierande frukter och grönsaker samt oftare laga mat själv (Cohen et al., 2012). I Anderssons (2006) studie uppgav 54 % av medlemmarna som ingick i studien att de lärt sig något genom sitt medlemskap. Medan det vanligaste var att man lärt sig nya grönsaker och provat laga nya maträtter så benämnde ett fåtal att de lärt sig mer om villkoren för odlarna, om själva produktionen samt om säsongsvariationer (Andersson (2006). De grönsaker som normalt brukar ingår i CSA-andelen innehåller även ämnen som visat sig skydda mot många cancerformer. I en studie kunde man se en näringsförlust på 30 till 50 % i frukt och grönsaker fem till tio dagar efter skörd. Detta indikerar att färska råvaror också kan tänkas innehålla ett högre näringsvärde, på grund av att de inte transporterats och lagrats under en betydande tidsperiod. Bristen på fler studier gör det dock svårt att fastställa om så är fallet (Forbes och Harmon, 2008). Om det är det så visar det ännu en fördel som färska grönsaker från ett CSA bidrar med. Ökad tillgång till färska råvaror kan också gagna urbana låginkomstområden som enligt flera studier har betydligt färre livsmedelsbutiker än höginkomstområden (Forbes och Harmon, 2008). Utöver detta så betalar CSA-medlemmarna normalt mindre för sina råvaror än marknadspriset (Cohen et al., 2012; Forbes och Harmon, 2008).

3.2.3 Utmaningar med CSA

Frågan är dock om dessa fördelar gäller för personer som inte har något intresse i CSA, och det är också tveksamt om modellen är lämplig, *affordable* och bekväm för alla hushåll (Cohen et al., 2012). Enligt ett antal studier av CSAs i USA så tenderar CSA-medlemmar vara vita kvinnor mellan trettio och fyrtio (Cohen et al., 2012). Något som också bekräftas i Kane och Lohr (1997 i Lang, 2005) studie av CSAs i sydöstra USA där 84,6 % av medlemmarna visade sig vara kvinnor. Den jämställdhetsproblematik som benämnts ovan kring lokala livsmedelssystem blir alltså här också tydlig. Lang (2005) menar nämligen att denna höga siffra kan vara ett tecken på att kvinnor i högre utsträckning än män tar ansvar för hushållsarbete och därmed också inhandlingen av mat och matlagning. Något som också bekräftats i Nilsson och Monts (2010) studier av Bondens egen Marknad där de flesta intervjuade varit kvinnor vilket anses reflekteras av att det framförallt är kvinnor som gör matvaruinköpen till familjen samt har en ökad tendens att ställa upp och svara på frågor. Den höga representationen av kvinnor i CSA kan också bero på att kvinnor kan tänkas vara mer oroliga över miljö och hälsofrågor än män på grund av de "kulturella associationerna mellan femininitet och rollen som vårdnadshavare (Lang, 2005, s. 67).

Enligt en studie utförd av Cohen et al. (2012) tenderar medlemmar också ha anställning, högre utbildning och tillhöra hushåll utan barn. Detta bekräftas av Lang (2005) som lyfter fram att studier visat att majoriteten av CSA-medlemmarna tenderar vara vita, välbärgade, och högt utbildade. I en studie kring CSA i Sverige där man undersökte det för tillfället enda CSA, Ramsjö gård, bekräftades denna bild. Medelåldern var 43 år, generellt sett var

medlemmarna välutbildade (knappt 80 % hade minst högskole- eller universitetsutbildning) och 84 % av de som besvarade enkäten var kvinnor (Andersson, 2006). Trots att ingen signifikant skillnad i inkomst har upptäckts mellan CSA-medlemmar och icke-medlemmar så har kostnaden visat sig vara ett hinder för vissa människor och förskottsbetalningen kan verka som ett hinder. Bristande kunskaper om matlagning eller ovana att förbereda olika grönsaker, brist på tid för matlagning samt olägenhet eller oförmåga att ta sig till gården eller upphämningsstället kan också fungera som hinder för att gå med i ett CSA. I USA är många konsumenter fortfarande inte heller medvetna om vad ett CSA är och hur det fungerar eftersom konceptet är relativt nytt. Det faktum att informationen om möjligheten att gå med i en CSA oftast sprids via det muntliga ordet kan också bidra till att vissa målgrupper utesluts (Forbes och Harmon, 2008). Detta bekräftas i den studie på Ramsjö gård där medlemmarna i de flesta fall fått information om gården och prenumerationssystemet genom vänner och arbetskamrater samt genom ett tidningsreportage i Uppsala Nya Tidning (Andersson, 2006).

CSA ställer också strukturella krav på konsumenterna att förändra sina livsmönster (Thompson och Coskuner-Balli, 2007). Kritik mot CSA handlar också om att många av medlemmarna redan verkar vara relativt kostmedvetna, varför det kan vara svårt att uppskatta hur detta skulle kunna ha en effekt på den bredare befolkningen. Denna kritik beaktar dock inte det faktum att när människor förbeställer sex månader av färska grönsaker så vänjer man sig vid en hälsosammare kost eftersom man är mindre exponerad för mängden ohälsosamma val i livsmedelsbutiken (Cohen et al. 2012). Även i Anderssons studie (2006) uppgav hälften av medlemmarna att de förändrat sina inköps- och matvanor sedan de blivit medlemmar. Även om den vanligaste förändringen var att man köpte mindre grönsaker i affären under den del av året då korgarna kom så framkom i 25 fall andra svar såsom; "att man köpte mer ekologiskt, att man letade svensk och lokalproducerat i större utsträckning, åt mer vegetariskt eller hade blivit mer medveten om säsongsvariationer, transporter och kvalitet" (Andersson, 2006, s.27). Liksom Thompson och Coskuner-Balli (2007) som sett exempel på hur CSA-konsumenter ändrat sina konsumtionsvanor på ett sätt som är mer förenligt med tankarna bakom CSA genom att byta till produkter som anses vara mer naturliga, mer ekovänliga och som stöttar lokala företag. Dock bör det betonas att modellen fortfarande verkar fordra ett viss åtagande gentemot dess bakomliggande filosofiska idéer, vilket illustreras i följande citat (Forbes och Harmon, 2008).

I en tid när konsumenterna helt enkelt kan gå till mataffären och köpa grönsaker som är förtvättade, färdigskurna och inte i säsong när helst de önskar, verkar det som medlemmarna måste värdera andra saker utöver att få färska produkter när man köper sina produkter från ett CSA (Forbes och Harmon, 2008, s. 76, egen översättning).

En annan utmaning är att producenterna tenderar att undervärdera sitt arbete och inte tar tillräckligt mycket betalt för att kunna täcka pension och sjukförsäkringar (Brown och Miller, 2008 i Campbell et al., 2014). "Thus, the ambition to create highly supportive economic relationships between farmers and community members is not necessarily reflected in mainstream CSA" (Campbell et al., 2014, s. 93). Vidare upplever många CSA en hög omsättning bland sina medlemmar (Lang, 2005). Lang lyfter fram en studie av Kane och Lohr's (1997) som visat att det som upplevts som mest problematiskt bland medlemmarna var att de fick för mycket grönsaker samt tiden det kräver att delta i ett CSA (Lang, 2005). Trots att en viktig aspekt i CSA är samhörighetsbyggande så har flera studier visat på att medlemmarna många gånger inte motiveras av att bygga relationer och socialt kapital (Brehm och Eisenhauer, 2008 i Campbell et al., 2014; O'Hara och Stagl, 2001 i Campbell et al., 2014). Enligt Henderson (2009 i Campbell et al., 2014) är de flesta snarare intresserade av den "stödjande" delen i CSA snarare än den "delande" delen; det vill säga man vill gärna stötta den lokala producenten men är inte lika intresserade av att delta i saker såsom beslutsfattande, arbete och sociala relationer. Den huvudsakliga drivkraften verkar vara färskas obesprutade grönsaker av bra kvalitet följt av en önskan att stötta den lokala producenten och lokala ekonomin (Brehm och Eisenhauer, 2008 i Campbell et al., 2014). Detta är i enlighet med Cohen et al. (2012) som menar att de viktigaste orsakerna till att människor går med i ett CSA är; ekologisk hållbarhet, stötta det lokala jordbruket, kvaliteten på råvarorna och en oro för bekämpningsmedel i maten. I Anderssons (2006) studie av Ramsjö gård angav ingen av medlemmarna den sociala gemenskapen som en viktig orsak till medlemskap. Något som reflekterades i medlemmarnas involvering i gården; 80 % av medlemmarna hade inte varit på något av gårdens årliga medlemsmöten och 17 % hade enbart deltagit vid ett möte (möten som syftar till att informera medlemmarna samt diskutera praktiska frågor inför kommande säsong). Knappt hälften av medlemmarna hade aldrig besökt gården och 18 % hade enbart gjort det någon enstaka gång. Vidare visade det sig att i stort sett alla medlemmar inte haft någon eller endast lite kontakt med andra medlemmar. När det gällde möjligheten att påverka visade resultaten att man inte kände behov av att påverka något men att man kände att man kunde om man ville (Andersson (2006).

3.2.4 Göra modellen tillgänglig för fler

Som visat ovan har CSA visat sig tjäna små ekologiska jordbrukares ekonomiska intressen (Thompson och Coskuner-Balli, 2007). Samtidigt har CSA-medlemskapet visat sig ha positiva effekter på de som deltar och hypotetiskt skulle det kunna ha en dramatisk effekt på personer som vill förändra sina ohälsosamma kostvanor (Cohen et al., 2012). Därför är det viktigt att detta koncept inte begränsas till vissa målgrupper (Forbes och Harmon, 2008). Flera CSAs i USA har därför börjat adressera detta problem genom flexibla och individuella lösningar. Exempel på sådana är;

- *Uppdelning av betalning*: möjlighet att dela upp betalningen i två delbetalningar, alternativt möjlighet att betala en gång i månaden eller en gång i veckan.
- *Arbetsandelar* (arbetstid doneras i utbyte mot en billigare andel)
- *Billigare andelar*: billigare pris på andelen i utbyte mot att använda medlemmarnas garage eller förråd som upphämningsplats.
- *Flexibelt betalningssystem*: medlemmarna betalar efter sin ekonomiska förmåga. I praktiken innebär detta att de lågt prissatta andelarna kompenserar genom de högre prissatta andelarna (Forbes och Harmon, 2008).

Att erbjuda sina medlemmar möjligheten att dela upp betalningen är dock inte en helt oproblematiske lösning eftersom detta kan anses gå emot hela idén med CSA, där bönderna ofta är beroende av förskottsbetalningen för att täcka produktionskostnaderna (Forbes och Harmon, 2008). Andra lösningar såsom *working shares*; det vill säga en medlem donerar arbetstid på gården i utbyte mot en billigare aktie, innebär utmaningar för att göra modellen mer tillgänglig för låginkomsttagare. Denna lösning kräver nämligen att personen i fråga kan transportera sig till gården, kan utföra fysiskt arbete samt har tid, något som låg- och medelinkomsttagare ofta saknar på grund av arbete och hushållsarbete (Forbes och Harmon, 2008). På vissa CSA finns dock möjligheten att hjälpa till med administrativt arbete, vilket då gör lösningen tillgänglig för personer som har fysiska begränsningar i utbyte mot en billigare aktie. Vidare finns det en rad fler initiativ som har ägt rum för att göra CSA mer tillgängligt, även om mycket arbete återstår att göra (Forbes och Harmon, 2008).

I detta sammanhang blir även Langs (2005) studie kring faktorer som bidrar till nöjda CSA-medlemmar relevant. Resultaten visade att faktorer såsom; att stötta alternativa former av jordbruk, antal gånger man besökt sitt CSA, antal år man varit medlem och att den veckovisa andelen möter ens behov hade ett positivt samband med tillfredsställelse med sitt medlemskap. Vidare tydde resultaten på att vegetarianer, kvinnor, äldre medlemmar och/eller medlemmar som la ner tid på att arbeta på gården tenderade att vara nöjdare. Studien visade också att medlemmar med ett halvt abonnemang generellt sett var nöjdare med sitt CSA-medlemskap än de med fullt abonnemang. Lang menar att dessa resultat kan vara viktiga för CSA-producenter för att utveckla strategier som kan minska den höga medlemsomsättning som många CSAs drabbas av och bättre kunna möta sina medlemmars behov. Exempelvis menar han att för de CSA-producenter som inte erbjuder halva abonnemang kan det vara värt att tänka över detta eftersom olika medlemmar kan attraheras av olika medlemskapsmöjligheter (Lang, 2005).



4. Resultat

Syftet med denna studie var att undersöka förekomsten och utvecklingen av CSA i Sverige och dess förutsättningar här. Det står klart att CSA-modellen i Sverige fortfarande är i sin linda men ett snabbt växande intresse för modellen har kunnat identifieras.

Resultatdelen utgår ifrån studiens undersökningsfrågor;

- Vad innebär CSA i Sverige, vilka möjligheter och utmaningar finns med modellen och hur ser förutsättningarna för en utveckling av modellen ut i Sverige?
- Kan CSA implementeras för att stärka relationen mellan producent och konsument?
- Kan CSA vara ett medel för att förse människor i socio-ekonomiskt utsatta områden med billigare och hälsosammare livsmedel?

Sveriges förändrade livsmedelssystem

I Sverige består det konventionella livsmedelssystemet av långa värdekedjor bestående av flera länkar inom tillverkning, transport och distribution. Detta innebär att antalet mellanhänder är många vilket gör att möjligheten till direkt interaktion mellan producent och konsument är liten. Samtidigt karakteriseras det svenska livsmedelssystemet av en trend mot färre och större gårdar med ett litet antal företag som dominerar distributionen och försäljningen av jordbruksprodukter (Adler et al., 2003).

Under nittonhundratalet och fram till nu har jordbruket i Sverige genomgått en strukturomvandling som bidragit till såväl färre som större jordbruksföretag (Jordbruksverket, 2009b). Sedan 1927 har antalet jordbruksföretag minskat med 80 % (Jordbruksverket, 2005). Kraftigast har minskningen varit bland företagen med liten åkerareal medan antalet företag med mer än 100 ha åkermark ökade från 2500 till 6100 mellan 1927 och 2004 (Jordbruksverket, 2005). Trenden mot gårdar med större arealer började efter andra världskriget (LRF) och det var också i denna veva som den stadiga minskningen av antalet jordbruk började (Jordbruksverket, 2005). Sedan intåget i EU har antalet anställda inom svenskt jordbruk fortsatt bli färre samtidigt som jordbruken blir färre men större (Jordbruksverket, 2005). Även sysselsättningen inom jordbruket har minskat (Miljö och Jordbruksutskottet, 2005/06). Mellan 1951 och 2003 har antalet sysselsatta personer i jordbruket minskat med mer än 80 % - från 869 000 till 168 000 (Jordbruksverket, 2005). Idag är cirka 2 % av arbetskraften sysselsatta inom jordbruket. Detta kan jämföras med början av 1800-talet då nästan samliga var sysselsatta inom jordbruket och 30-talet när en tredjedel av arbetskraften sysselsattes av jordbruket (LRF). Samtidigt har bondens ersättning för sina produkter minskat markant. Mellan åren 1980 och 2006 har andelen av vad konsumenten betalar för sin mat i livsmedelsbutiken som går till bonden gått ned från cirka 30 % till 15 % (RADIUS, 2009). I dagsläget ligger också en stor del av värdet av slutprodukten från förädling av råvaran, varför man i diskussioner kring

landsbygdsutveckling i allt högre utsträckning flyttat fokus från primärproduktion till förädlingsledet (Livsmedelsekonomiska institutet, 2004, i Miljö och Jordbruksutskottet, 2005). Efter andra världskriget prioriterades den svenska livsmedelsproduktionen och majoriteten av den mat som konsumerades av svenska hushåll kom från svenska åkrar och gårdar. Maten i Sverige brukade därför vara betydligt dyrare än i andra EU-länder (Olofsson och Öhman, 2011). Som en följd av Sveriges medlemskap i Europeiska unionen år 1995 ökade dock konkurrensen och importerade livsmedel bidrog till sänkta matpriser (Jordbruksverket, 2009a; Reidius, 2009). I dagsläget importeras minst 45 % av den mat som konsumeras i Sverige jämfört med 1990 då siffran låg på 25 % (Reidius, 2010). Detta innebär en ökad valfrihet för konsumenterna som innebär att vi i princip kan äta köttprodukter varje dag såväl som vilka frukter och grönsaker vi vill året runt (Olofsson och Öhman, 2011).

Mellan 1992 och 2006 gick svenska hushåll från att spendera 20 % av sin inkomst på mat till 13 % (Jordbruksverket, 2009a). I dagsläget lägger hushållen cirka 12 % av sin disponibla inkomst på mat, vilket innebär att svenskar lägger en mindre andel av inkomsterna på mat än den genomsnittlige EU-medborgaren (SOU, 2015). Samtidigt konsumerar svenska folket mer färdiglagad mat än tidigare, något som gynnar de livsmedelsföretag som tillverkar produkten, men inte bönderna, som endast får marginellt betalt för råvaran (Olofsson och Öhman, 2011). Samtidigt har köttkonsumtionen i Sverige ökat med drygt 40 % mellan 1990 till 2012. I dagsläget ligger totalkonsumtionen på drygt 85 kilo per person och år. Anledningen anses vara dels ekonomiska faktorer; kött har blivit billigare i kombination med att den disponibla inkomsten har ökat; EU-inträdet, 1995, sänkt matmoms 1996, lågpriskedjornas inträde på den svenska marknaden i början av 2000-talet, ökade inkomster, produktutveckling, nya dieter såsom GI och LCHF och influenser och trender från andra länder såsom exempelvis särskilda köttkrogar några exempel på faktorer som kan ha påverkat utvecklingen. Sedan 1995 har också det svenska köttets andel av konsumtionen minskat stadigt och importen av kött har ökat där de svenska bönderna har haft svårt att hävda sig i den konkurrensen (Jordbruksverket, 2013).

I stort sett alla lantbrukare vi talat med under vårt arbete säger att de gärna producerar maten på ett så etiskt och hållbart sätt som möjligt – bara de får betalt för det. Men i samma andetag beskriver de en bransch i kris, där det är svårt att få verksamheten att gå runt. Böndernas kostnader stiger samtidigt som ökad konkurrens från andra länder har pressat ner ersättningen för deras produkter markant. (Olofsson och Öhman, 2011, s. 221)

Samtidigt har en ny studie visat att nio av tio svenskar (91 %) inte äter den rekommenderade dagliga mängden 500 gram frukt och grönsaker (Statens folkhälsoinstitut, 2012). Sverige följer därmed den globala utvecklingen; enligt Amine et al. (2003) konsumerar enbart en försumbar minoritet av världens befolkning det rekommenderade intaget av 400 gram frukt och grönsaker per dag (Amine et al., 2003).

Samtidigt har det varit känt i flera år att det finns en tydlig koppling mellan matvanor och kroniska sjukdomar och kroniska sjukdomar kan därför i hög grad förebyggas (Amine et al., 2003). Ett dagligt intag av 400-500 gram frukt och grönsaker per dag rekommenderas för att minska risken för diabetes typ II, benskörhet, hjärt- kärlsjukdomar, stroke, högt blodtryck, cancer samt fetma (Amine et al., 2003). Även studier av He et al. (2004) har påvisat att ett ökat intag av frukt och grönsaker kan minska risken för fetma och viktuppgång (He et al., 2004). Detta är en högst relevant fråga i Sverige där de årliga sjukvårdskostnaderna för fetma och sjukdomar relaterade till fetma uppskattas uppgå till cirka tre miljarder kronor per år (Åhnberg, 2005).

I Sverige börjar dock medvetenheten kring matproduktionen öka (Adler et al., 2003). Marknaden för ekologiska produkter i Sverige har ökat (Ekologiska Lantbrukarna, 2008). År 2010 uppgick det totala värdet för ekologisk mat till 7,4 miljarder kronor jämfört med 3,3 miljarder kronor 2005 och svenskarna har mer än fördubblat sina inköp av ekologisk mat på fem år (Olofsson och Öhman, 2011). Dock utgörs enbart 4,3 % av den totala svenska matkonsumtionen av ekologiska varor (SCB, 2013). Även om trenden inom livsmedelsbranschen går mot ökad storskalighet så ökar intresset för alternativa produktionsformer, för ekologisk produktion och för småskalig produktion (Jordbruksdepartementet, 2005). Enligt Jordbruksdepartementet finns det "ett ökat intresse hos medborgare, konsumenter och producenter för produkter med unika egenskaper framställda med hantverksskunnande och kvalitet och med hänsyn till miljö och omgivningar" (Jordbruksdepartementet, 2005, s. 5). Miljö och Jordbruksutskottet (2005/06) betonar att den småskaliga livsmedelsproduktionen kan ha stor betydelse för tillväxt, sysselsättning, regional utveckling, hållbar utveckling och andra näringar. Betydelsen av svenskt jordbruk, trädgårdsnäring och livsmedelsproduktion för sysselsättning och tillväxt i Sverige har också nyligen betonats av Konkurrenskraftsutredningen (SOU, 2014).

Det är just bristen på kommunikation och tillit som lett till att efterfrågan på alternativa konsument- och producentrelationer i en mer lokal kontext ökat i Sverige. Matskandaler, nya teknologier och en ökad medvetenhet om det moderna jordbrukets negativa miljökonsekvenser har lett till att konsumenterna har börjat leta efter tillförlitliga källor för information och mer miljövänliga alternativ till det konventionella livsmedelsystemet (Adler et al., 2003). Fler bönder i Sverige har börjat rikta sig direkt till konsumenterna och fenomenet såsom Bondens egen Marknad och gårdsbutiker har blivit mer populära (Olofsson och Öhman, 2011). Bondens egen Marknad är dock bara en liten företeelse i Sverige men enligt Carlsson-Kanyama et al. (2004) så har konceptet potential för att i framtiden kunna bli ett reellt alternativt system för livsmedelsdistribution och försäljning. Så även om bondekooperativen i Sverige fortfarande spelar en viktig roll när det gäller försäljning och

distribution av jordbruksprodukter så kan denna bild komma att ändras i och med en ökning av lokala livsmedelssystem såsom Bondens Egen Marknad menar Nilsson (2009a).

Vad innebär CSA i Sverige?

En CSA-resa genom Sverige

År 2001 bestämde sig brukarna av Ramsjö gård utanför Uppsala att ställa om sin ekologiska gård till ett CSA och blev därmed det första CSA i Sverige. Tretton år senare har ytterligare nio CSA eller CSA-liknande verksamheter dykt upp, samtliga initierade mellan 2012 och 2014. Nedan följer en kort beskrivning av samtliga identifierade CSA-verksamheter, från söder till norr.

I Skåne finns två CSA. Det ena drivs inom ramen för Leader-projektet **Hållbara Hardeberga** där odlingskooperativet **Concrete Farming** odlar grönsaker på en Waldorfskola beläget utanför Lund i sydvästra Skåne. Syftet var från början att odla grönsaker till skolbespisningen men under projektet har tankar kring CSA växt fram. Under sommaren 2014 började de så smått upprätta ett CSA för lärare och föräldrar från skolan samt för lokalbefolkningen i byn. Med en odlingsyta på cirka 5000 kvadratmeter uppskattar de att utöver skolbespisningen också kunna försörja mellan tjugo till trettio familjer inom ramen för CSA. Det andra CSA, **Marcellos Farm**, ligger i den nordöstra delen av Skåne strax utanför Kristianstad. Gården drivs av ett par från Nederländerna och har verkat som en biodynamisk gård sedan ett par år tillbaka. Under 2014 startades ett CSA på gården, dock utgör det bara en liten del av gårdens verksamhet, där majoriteten av produktionen fortfarande distribueras på konventionellt sätt. Målet är att på längre sikt helt ställa om till ett CSA. I dagsläget har de 18 medlemmar/familjer och en odlingsyta på 200 hektar, varav 1,5 hektar används för odling till CSA-medlemmarna, gårdsbutiken och Bondens Egen Marknad.

I det något avfolkade östra Småland har två CSA startats inom fem mils radie. **Bastefalls Småbruk** ligger i Pelarne utanför Vimmerby och drivs av en man från Luxemburg. Han odlar på en yta om ca 2000 kvadratmeter enligt permakulturprinciper. Verksamheten startades 2012 och under två års tid hade han cirka tio medlemmar. Inför säsongen 2014 beslutade han att ta en paus för att komma igång igen under 2015. **CSA Stackvallen** utanför Krokshult drivs av ett par från Belgien som startade upp 2014 med femtiotvå medlemmar. I dagsläget äger de 6 hektar mark varav de odlar på ca 2000 kvadratmeter.





En bit utanför Göteborg i byn Ucklum hittar du **Dahls Trädgård**, som initierats av tre nyutexaminerade trädgårdsmästare. Odlingsytan uppgår till ca 4500 kvadratmeter och ägs av en av initiativtagarnas föräldrar. 2014 var tänkt att bli uppstartsåret för att verka som ett CSA. Med trettio medlemmar knutna till sig drabbades dock odlingen av omfattande skadedjursangrepp och initiativtagarna bestämde sig för att ta en paus med CSA-modellen.

I Uppland och Södermanland har tre CSA-verksamheter identifierats. **Framtidsjordens Odlingskooperativ** är ett odlingskooperativ inne i Stockholm med sju medlemmar som startades 2014. I dagsläget fungerar kooperativet mer som en gemenskaphetsodling där de odlar i enlighet med permakulturprinciper. Ambitionen är dock att på sikt utvecklas till ett CSA, förutsatt att medlemmarna själva vill gå den vägen. Odlingen består av ett antal hopslagna kolonilotter som tillsammans utgör en odlingsyta på cirka en hektar. Kooperativet får tillgång till marken via organisationen "Spånga Blå band" som i sin tur har förstahandskontraktet med Stockholms stad. **Ramsjö gård**, beläget cirka tjugo kilometer norr om Uppsala, drivs av ett par varav en har amerikanskt påbrå. Gården har i dagsläget över 200 medlemmar (från att ha börjat med 30 stycken första året, Anderson, 2006) och har varit igång sedan 2001. Grönsaksodlingen är på cirka fem hektar men de förser också

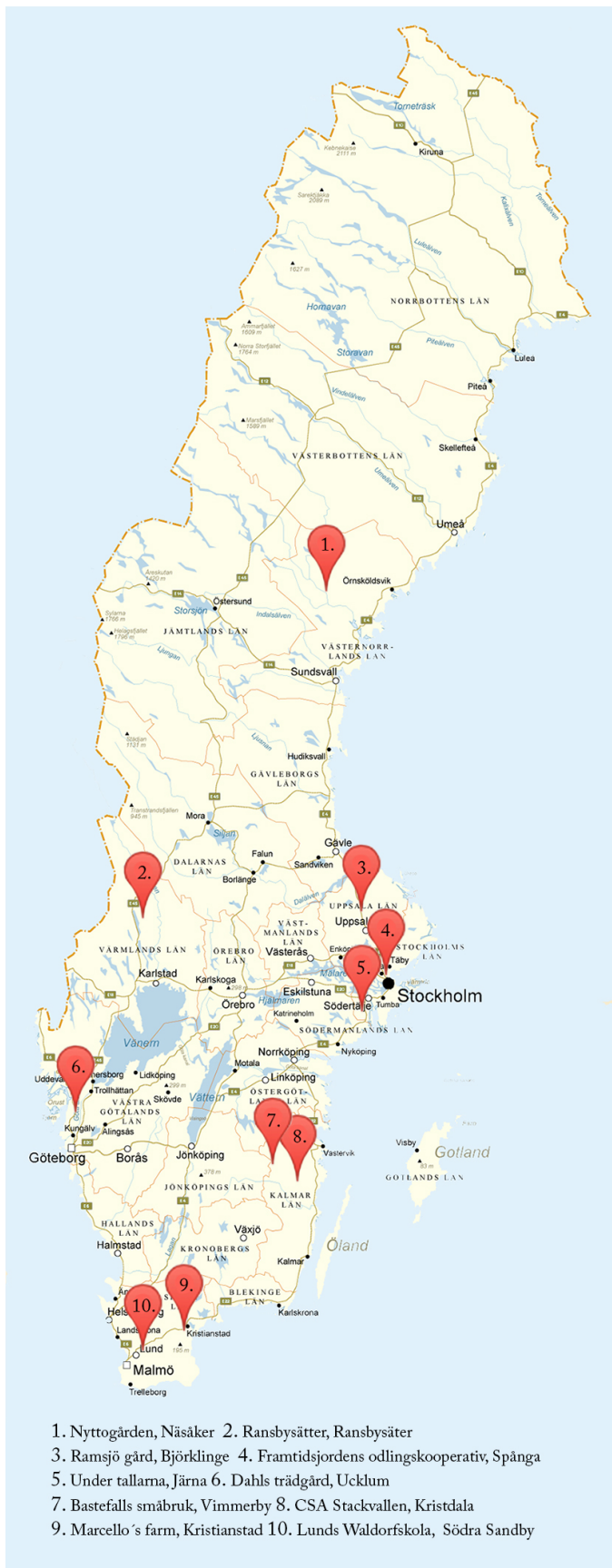
förskolor med grönsaker. **Under Tallarna** är beläget i Järna, en ort cirka fem mil utanför Stockholm känd för sina biodynamiska och antroposofiska traditioner. Även detta är ett kooperativ med sju medlemmar som odlar enligt permakulturprinciper. Här vill man skapa en alternativ plats där omställningstankarna kan omsättas i praktik, och CSA-verksamheten utgör bara en liten del av vad kooperativet vill åstadkomma med platsen. Kooperativet startade sitt CSA 2013 och hade då 35 medlemmar. I dagsläget odlar de på cirka en hektar men har tillgång till två som de är i färd att omvandla till odlingsbar mark. Marken arrenderas av Södertälje kommun.

I Värmland i byn **Ransbysätter**; en by med 62 invånare och elva olika nationaliteter, finns det enda identifierade CSA som startats på konsumenternas initiativ. Detta är ett exempel på hur en by kan agera för att stötta lokala ekologiska producenter. Drivande har varit den lokala utvecklingsgruppen som under 2014 tillsammans med tre lokala gårdar startade en version av CSA-modellen. En av gårdarna drivs av ett par från Storbritannien och en av ett par från Finland och Bulgarien.

I Jämtland hittar vi det sista identifierade CSA. **Nyttogården** startades 2013 och drivs av en man som odlar på en yta om 2 hektar. Nyttogården benämner sig inte själv som ett CSA men systemet med medproducenter (som han använder för att benämna konsumenterna) är uppbyggt på samma sätt som ett CSA. I dagsläget är trettio medlemmar knutna till Nyttogården men från och med augusti 2015 hoppas han på 60-70 stycken.

Sammanfattningsvis visar ovanstående redogörelse av CSA-verksamheterna i Sverige;

- Medlemsantalet varierar från 10 till 200
- Samtliga odlar ekologiskt
- Hälften av verksamheterna drivs av personer som invandrat till Sverige
- Samtliga odlar på mellan ett halvt till fem hektar mark
- Två av verksamheterna drivs som kooperativ och övriga av en eller två lantbrukare



Tabell 1 – Översikt över CSA-verksamheter i Sverige

VIKTIGA FAKTA OM CSA I SVERIGE							
Namn	Läge	Odlingsyta	Antal medlemmar	Start år	KRAV	Odlingsprincip	Ägandeform
Bastefalls Småbruk	Pelarne, Småland	2000 m ² ¹	10 (under 2012, 2013)	2012	Nej	Permakultur	Arr av privatperson
CSA Stackvallen	Krokshult, Småland	1000 m ²	52	2014	Nej	Ekologisk	Äger
Dahls Trädgård	Ucklum, Västra Götaland	4500 m ²	30 ²	2014	Nej	Ekologisk	Arr av privatperson
Framtidsjordens odlingskooperativ	Spånga, Stockholm	1 hektar	7	2014	Nej	Permakultur	Arr av kommun
Hållbara Hardeberga (Concrete Farming)	Hardeberga, Skåne	5000 m ²	20 till 30 familjer ³	2014	Nej	Ekologisk	Arr av stiftelse
Nyttogården	Näsåker, Jämtland	2 hektar	30 ⁴	2013	Nej	Ekologisk	Äger samt lånar ⁵
Marcellos Farm	Ugerupsdal, Skåne	1,5 hektar	18	2014	Ja	Biodynamisk	Äger
Ramsjö gård	Björklinge, Uppland	5 hektar	200	2001	Ja	Ekologisk	Äger
Ransbysätter	Ransbysätter, Värmland	<i>ingen info</i>	<i>ingen info</i>	2014	Nej	Ekologisk	<i>ingen info</i>
Under Tallarna	Järna, Södermanland	1 hektar ⁶	35	2013	Nej	Permakultur	Arr av kommun

¹ Har tillgång till ytterligare 1000 m² att odla på

² Innan de avbröt hade de 30 medlemmar knutna till sig

³ Ej så många i nuläget men uppskattar att kunna försörja så många framöver på marken de har till förfogande

⁴ I dagsläget 30 medproducenter men hoppas på 60-70 från augusti månad.

⁵ Äger 2 hektar som används till grönsaker, frukt och bär samt grisar. Lånar ytterligare 6 hektar till grisbeten via ett muntligt avtal.

⁶ Har tillgång till ytterligare 1000 m² att odla på

Definition CSA

Min definition är att det är ett jordbruk eller en produktion som bygger på andelar. Istället för att man köper produkten till ett kilopris så går konsumenten in i ett kooperativ, tar lite mer ansvar och betalar för en del, en andel av produktionen för att du ska kunna ta mindre... det blir mindre risktagande när du investerar och du behöver inte ligga ute med en massa pengar som du inte vet om du får tillbaka. (Intervju med Emil, Concrete Farming)

”Många pratar om CSA men alla menar olika system...” inleder en av respondenterna sitt svar på hur hen skulle definiera CSA. I viss mån stämmer detta. Av resultaten framgår nämligen att det inte finns någon allmängiltig definition som respondenterna samstämmigt rabblar. I frånvaron av ett svenskt begrepp för modellen verkar en situation uppstått där vissa valt att kalla sig CSA, även om de inte helt uppfyller kriterierna, och andra som uppfyller kriterierna inte alltid benämnt sig som CSA. Andra begrepp som istället används är *samlantbruk*, *medproducenter* och *lokal andelsmat*. Bristen på en tydlig svensk definition av CSA har skapat olika uppfattningar kring vart och hur ett CSA ska bedrivas och vilka som borde få benämnas som CSA. Någon är fast övertygad om att ett CSA enbart kan bedrivas på en gård utanför staden medan andra anser att modellen likaväl kan appliceras i en urban kontext, som inte har en gård som utgångspunkt. Man är dock överens om att ett CSA är mer än bara en gård eller en odling och flera betonar skillnaden mellan CSA och grönsakslådor. I ett CSA kommer alla produkter från samma ställe till skillnad från grönsakslådor där produkterna ofta är importerade från olika länder. Framförallt betonar dock att skillnaden är att man i ett CSA är mer än bara konsument. Ett medlemskap innebär att man utöver grönsaker får tillgång till saker såsom workshops, kurser, odlingserfarenhet och en gemenskap. Som en respondent uttrycker det: ”Du betalar inte för att få någonting, du betalar för att gå med”. Som medlem anses du främst betala för att stödja ett koncept som möjliggör för småskaliga jordbrukare att leva på sitt arbete och säkerställer att de har kunder under hela året.

... man köper inte grönsaker så ser vi inte det, man stödjer vår gård i sin helhet så det har ingenting att göra med grönsaker. Man får grönsaker, man får vete, man får promenader, man får aktiviteter, man får vilda krusbär, körsbär, man får utflykter, man kan bo över på vår gård för våra medlemmar i en husvagn, så man får ett helt paket så att man känner sig i förbindelse med den här gården. Och grönsaker är en av dom sakerna... (Intervju med Inge, Marcellos Farm)

Bristen på ett svenskt begrepp och sedermera en svensk definition verkar resulterat i en situation där man tagit till sig utvalda delar av modellen. Framförallt är det modellens potential för att sammanföra producenter och konsumenter, att säkerställa kundflödet för producenten samt ökad insyn och inflytande för konsumenten som betonar. Grundpelarna i modellen är dock riskdelning och förskotts betalning. Därför är det anmärkningsvärt att det

är relativt få som lyfter fram dessa begrepp i sina definitioner och än färre som valt att applicera det i sina egna CSA. Av de identifierade verksamheterna är det enbart **CSA Stackvallen** som valt att applicera båda dessa koncept. **Nyttogården** praktiserar riskdelning, men inte förskottsbetalningen. **Ramsjö gård** och **Dahls Trädgård** applicerar förskottsbetalningen (dock med möjlighet att dela upp på två tillfällen under säsongen) men inte riskdelningen. Övriga verksamheter applicerar varken riskdelning⁹ eller förskottsbetalning; hos vissa tillåts medlemmarna betala en gång i månaden och hos andra en gång i veckan. Flera nämner att om det blir dålig skörd så får de antingen tillbaka en del av pengarna, mindre skörd eller helt enkelt mer nästa år. Några verksamheter, såsom **Under Tallarna** och **Concrete Farming** är dock väl medvetna om vikten av riskdelning (vilket framgår i det inledande citatet) men har av skäl som nämns längre fram valt att inte applicera det ännu. Bristen på riskdelning och förskottsbetalning hos de svenska CSA anses inte som helt oproblematiskt bland vissa respondenter, vilket får stöd i teorin. Kopplingen mellan lokala bönder och lokalbefolkningen är en viktig del av CSA men som Cohen et al. (2012) betonar så är kärnan i begreppet just *riskdelning* och ett *engagemang* för producentens verksamhet som yttrar sig i en förskottsbetalning. Vi kommer dock komma tillbaka till detta och vad de kan bero på under avsnittet *Utmaningar*.

Organisering av CSA-verksamheten

Samtliga CSA förutom **Ransbysätter** kan definieras som producentstyrda CSA som är konsumentstötta. I dessa fall är det producenten som själv gått ut och letat efter konsumenter. **Ransbysätter** är det enda initiativ där efterfrågan istället kommit från konsumenterna. I detta fall var den lokala utvecklingsgruppen drivande och efter att ha tillfrågat de lokala producenterna infördes ett system med beställningslistor. Det innebär att producenterna tar fram listor med vad de kan erbjuda vilka byborna i förväg fyller i och lämnar in till producenterna.

Och då väcktes ju den här frågan skulle det finnas möjligheter för oss som bor i bygden och få handla lokal mat av dom, alltså både grönsaker och ägg och fläsk och sånt där. Och nu har vi kommit dit hän att vi är igång då." *Hur väcktes den frågan att man ville handla lokalt?* Ja den väcktes väl egentligen som en naturlig del i det hållbara jobbet som vi har gjort. För vi sa det att handla som vi har gjort det är ju inte hållbart, utan vi måste komma in på mer lokal produktion då. (Intervju med Lennart, Ransbysätters lokala utvecklingsgrupp)

Bland respondenterna finns en blandning av organisationsformer; alltifrån ekonomiska och ideella föreningar till enskilda firmor och enkla bolag. Valet av organisationsform verkar ha spelat en viktigare roll för de som valt den kooperativa organisationsformen än för övriga. Bland dem som valt den kooperativa formen betonas att detta främjar det kollektiva vilket anses vara en förutsättning för CSA. En respondent som dock själv inte valt den

⁹ Från och med 2015 applicerar Bastefalls småbruk dock riskdelning. (Bastefalls Småbruk, 2015-03-25)

kooperativa organisationsformen, betonar också att den höga kostnaden som ofta är förknippad med att köpa en gård kan kräva att flera går samman för att det ens ska vara möjligt att starta ett CSA. En av de som valt den ideella föreningsformen anser att den formen möjliggör för den demokratiska struktur som de strävar efter där alla får vara med och besluta. Någon annan som också har den formen är däremot kritisk till just den ideella föreningsformen när det kommer till CSA och menar att en ekonomisk förening hade varit bättre för dem;

Jag tror att ekonomisk förening är en bra väg att gå, därför att då blir det lite lättare än i en ideell förening att hantera pengar och sånt också. I en ideell förening så ska alla ha exakt lika mycket att säga till om allting och det är klart att man kan sträva efter det. Men om man ser krasst på det om man ska faktiskt ha igång en matproduktion så måste man också inse att dom som är utsedda bönder eller odlare som ska ha huvudansvaret, man måste också inse att dom ska få ha lite mer mandat i att bestämma hur saker och ting ska göras och dom ska kunna ta sig det mandatet. (Intervju med Emil, Concrete Farming)

System för betalning

När det gäller betalning skiljer det sig avsevärt mellan de olika verksamheterna. Tre sätt kan urskiljas;

- Förskottsbetalning; hela summan betalas på en gång
- Förskottsbetalning; summan uppdelad på flera tillfällen
- Betalning vid leverans och eventuellt medlemskap

Förskottsbetalning – allt på en gång

CSA Stackvallen är den enda verksamheten där hela summan betalas i förskott. Tidigt i februari ska betalningen ha kommit in. Om man dock inte har förutsättningarna att betala allt på en gång finns möjlighet att få betala hälften första månaden och hälften månaden därpå. Huvudsaken är att betalningen kommit in innan säsongen börjat för att få medlemmarnas åtagande att de deltar hela säsongen samt undvika en situation där en medlem inte betalar utifall skörden slår fel. Inga semesterarrangemang tillåts; man anses betala för säsong och inte per vecka.

Förskottsbetalning - uppdelad på flera tillfällen

På **Ramsjö gård** kan medlemmarna välja att antingen betala allt på förhand eller dela upp betalningen på två tillfällen. I praktiken innebär det att man först betalar för åtta korgar och när det är två korgar kvar så betalar man in för de resterande sju korgarna. Konsumenten ska alltid ligga två veckor i förväg med betalningen och de lämnar inte ut obetalda korgar. På **Dahls Trädgård** betalades en medlemsavgift i början som en bokningsavgift för skörden. Sedan var tanken att veckokostnaderna skulle delas upp på två delbetalningar, varav den första skulle göras några veckor innan första leveransen och den

andra i mitten av säsongen. I systemet ingick ett semesterarrangemang på tre veckor; det vill säga möjligheten att avboka och inte betala för tre veckors skörd.

Betalning vid leverans och eventuellt medlemskap

På **Bastefalls småbruk** testades att första året låta konsumenterna betala hela beloppet i april för hela säsongen, men året efter slopades detta system. Istället fick konsumenterna då betala en medlemsavgift i förväg och sen betala varje gång de fick en låda. Liksom **Dahls Trädgård** har man semesterarrangemang; vilket innebär att konsumenten kan boka av sin låda och slippa betala när man är iväg på semester. Under **Concrete Farmings** första säsong fick konsumenterna betala medlemskapet genom första lådan varpå man sedan skrev upp sig på vilka veckor under säsongen man ville ha låda. På **Marcellos Farm** betalar man varje månad (ambitionen är en gång per år vilket i nuläget är en tröskel för medlemmarna). På **Nyttogården** betalar man i slutet av varje månad, efter leveransen. I **Ransbysätter** betalar man när produkterna kommer. Under **Tallarna** anpassade betalningen till konsumenternas förutsättningar som själva fick välja när betalningen skulle göras. Vissa betalade in varje vecka och andra för en eller två månader framöver. Man behövde inte binda upp sig på en säongs skörd men tanken är att det ska ske på de premisserna framöver.

Prissättning av produkterna

Som nämnt ovan betonar samtliga att i priset ingår mycket mer än bara grönsaker. Det råder dock stor variation i prissättningen mellan de olika CSA-verksamheterna. Även om flera räknat på hur många medlemmar de skulle behöva för att gå runt verkar enbart ett fåtal gjort relativt noggranna beräkningar på hur många medlemmar som skulle krävas, hur mycket medlemmarna skulle behöva betala och hur många anställda som skulle behövas för att få en dräglig arbetssituation. Någon hade sneglat på ett annat CSA för att få vägledning kring prissättning medan en annan tittat på nätet vad andra gårdar tog ut. Den sistnämnda fick dock erfara att det då knappt täckte kostnaderna eftersom det var mycket hen inte hade räknat med. Ett flertal menar att priset satts på en nivå som de tror de flesta konsumenter har råd med. På ett CSA finns möjligheten att komma överens om ett alternativt pris om en medlem inte har råd med standardpriset. Flera berättar om svårigheterna med att beräkna hur mycket skörd som ytan de har till förfogande ger och vad produktionen kostar och hur de därför upplevt en svårighet med prissättningen. Beräkningen hur många veckor man antas kunna leverera blir också ungefärlig eftersom det inte går att förutse exakt när säsongen börjar och slutar.

It's just a theoretical idea around 26 weeks. We don't know when the first vegetables are ready and we don't know if we will have snow in October or if we'll have snow in December. It's just part of the game. But we thought like "yes more or less half a year" and probably it will be a little bit less. (Tobias, CSA Stackvallen)

Även om priserna mellan olika svenska CSA verkar skilja så framgår det att de flesta av dem inte tar tillräckligt betalt från sina medlemmar för att kunna få en anständig lön. Vissa erkänner till och med att de inte har vågat ta ut mer även om de vet att priset är för lågt för att kunna leva på. Kunderna tros vara mycket priskänsliga och vana vid låga livsmedelspriser och som någon uttrycker det "... alla vill ha obesprutad mat men ingen vill betala för det". Enligt flera CSA betraktas livsmedel inte längre som en vara vars värde och bakomliggande arbete vi bör uppskatta.

Everybody thinks it's normal to pay a lot of money for television and for mobile phone and for I don't know what. And food was the big cost before that, it was only food ... and they were working the whole day for their food and spending everything they had for their food. And now people are trying to pay **as less as possible** for their food. (Intervju med Tobias, CSA Stackvallen)

Det verkar finnas en allmän oro att inte kunna attrahera medlemmar om priserna är för höga, något som skulle kunna förklara den låga prissättningen. Det är dock många som själva belyser att de tror att deras priser är för låga, något som till och med även påpekats av en av medlemmarna till ett CSA. Det är också påtalande att flera verkar vilja bli mer etablerade och säkra på modellen och sig själva som matproducent innan man vågar ta ut högre priser. Flera har kört så kallade provår för att bli mer säkra på modellen, hur mycket skörd marken ger och hur många medlemmar som krävs.



Distribution av produkterna

För att ett CSA ska fungera krävs det att man har ett fungerande distributionssystem. Liksom med prissättningen skiljer sig distributionen markant mellan de olika verksamheterna. Flera betonar att det handlar om att testa vad som fungerar på sitt eget CSA och att det är väsentligt att man i samråd med sina medlemmar kommer fram till hur distributionen ska gå till. Tre olika distributionssystem har kunnat urskiljas bland respondenterna;

- Färdigpackade lådor som levereras till upphämtningsställen eller hämtas på gården
- Färdigplockade grönsaker som plockas ihop i gårdsbutiken eller på marknaden
- Självplock

Färdigpackade lådor som levereras till upphämtningsställen eller hämtas på gården

Detta system appliceras av **Dahls Trädgård, Ramsjö gård, Nyttogården, Ransbysätter** och nytt för 2015 även **CSA Stackvallen**. Ofta är upphämtningsställena belägna i butiker inne i staden som säljer närodlat från andra producenter. Någon använder sig också av en medlems garage och trappuppgång. Ett CSA testade under sitt första år att köra hem grönsakerna till alla medlemmar men slutade på grund av den tid det tog i anspråk. **Ramsjö gård** är det enda CSA som erbjuder en möjlighet att välja storlek på lådan. I **Ransbysätter** hämtar byborna själva sin beställning som levereras utanför byns bygdegård. Inför säsongen 2015 har CSA Stackvallen beslutat att även erbjuda sina medlemmar grönsakslåda; antingen helkorg eller halvkorg på kan hämtas antingen på bondgården eller levereras till staden.

Färdigplockade grönsaker som plockas ihop i gårdsbutiken eller på marknaden

Detta system appliceras av **Marcellos Farm, Under Tallarna, Bastefalls småbruk** och **Concrete Farming**. Systemet med att själv hämta färdigplockade grönsaker alternativt få plocka ihop sin egen korg när producenten står på den lokala marknaden liknar ovanstående. Dock innebär detta system att konsumenten själv får avgöra hur mycket hen anser sig behöva och sedan plocka därefter. För ett CSA blev detta lösningen på problemet de fick med färdigplockade lådor där vissa tyckte de fick för lite och andra för mycket.

Självplock

CSA Stackvallen är de enda som har självplock och här kan medlemmarna välja på två dagar i veckan då de kan komma under utsatta tider. Under första året erbjöd de också möjligheten att ha ett halvt abonnemang vilket innebar att man enbart hämtade varannan vecka, men detta har nu tagits bort. Systemet har enligt dem både sina fördelar och nackdelar. Fördelarna anses vara att man som producent sparar en hel del tid eftersom man inte behöver tvätta, packa och köra grönsakerna in till staden varje vecka, att grönsakerna anses bli fräschare, att medlemmarna kan bilda sig en uppfattning om den

långa och ojämna processen med att odla grönsaker samt att medlemmarna kan få tillgång till grönsaker tidigare på säsongen än om man hade haft låda (då man anses behöva stora mängder av samma produkt innan man kan börja med låda). Nackdelarna anses vara att plantor kan förstöras på grund av att medlemmarna inte har kunskap om hur man ska skörda samt intrång på privatlivet. För att minska skador på plantor har **CSA Stackvallen** lagt mycket tid på att lära upp medlemmarna hur man skördar och agerat stöd kring hur mycket de bör eller får ta. För att minska problemet med brist på privatliv har de valt utsatta dagar och tider när medlemmarna får komma samtidigt som de försökt kommunicera detta; dock med mindre lyckade resultat. Problemet med brist på privatliv lyfts även fram av en annan av verksamheterna som har många volontärer på gården.

Medlemmar

Involvering av medlemmar



Att involvera medlemmarna och att de ska vara med och påverka inriktningen på gården/odlingen är en viktig aspekt av ett CSA och något som samtliga respondenter betonar. Många gånger verkar det handla om att producenten tar fram ett förslag som medlemmarna sedan får ta ställning till. På exempelvis **Nyttogården** fick medlemmarna ta ställning till om de ville att han skulle satsa på höns eller bin för det kommande året varpå

de flesta tyckte höns och så blev fallet. På **Marcellos farm** tog man fram ett förslag på vad de skulle odla varpå medlemmarna sedan fick ge sina åsikter om det. Flera berättar också om hur de anpassat sig efter vissa förslag och önskemål från sina medlemmar samtidigt som de inflikar att de i vissa fall måste säga nej på grund av att det inte fungerar i nuläget eller är praktiskt ogenomförbart.

Anders träffade några kvinnor som... vi hade ett bageri i Uppsala så dom var där och han träffade dom och hade ett möte och frågade vad dom skulle vilja ha i en korg och så att det var designat för dom. Och sen hade vi då möte varje år i vårt bageri då med medlemmarna och då kunde man säga sitt liksom, hur dom tyckte att det skulle va. Så att vi har börjat odla vissa saker på grund av dom. (Intervju med Karin, Ramsjö gård)

Ingen kräver eller förutsätter att deras medlemmar ska involvera sig och ordet frivillighet löper här som ett mantra. *Om* och *hur mycket* man vill bidra och delta ska vara upp till varje medlem att bestämma; involveringen ska göras av lust och inte av tvång. Ett CSA ställer sig till och med kritiska till möjligheten att ens få medlemmar att involvera sig och tror inte att folk i dagsläget har tid med detta, baserat på egen erfarenhet av sina medlemmars engagemang. För samtliga handlar involveringen av medlemmar på gården eller i odlingen om att ge folk ökad kunskap om matproduktion och det arbete som ligger bakom samt ett socialt sammanhang snarare än avlastning för dem själva. Detta eftersom man ser en stor kunskapsbrist när det gäller matproduktion och hur man kan ta vara på överflöd. För att bidra till denna kunskapsökning har flera planer på att organisera skördeposter, workshops och kurser i förädling för medlemmarna. **CSA Stackvallen** anordnade bland annat stensplockardag, receptbyttardag och utvärderingsträff för sina medlemmar. Involveringen av medlemmar anses också vara ett sätt att hålla medlemmarna nära produktionen och få dem att besöka gården.

Men en grundgrej i det tänker jag är också den grejen att vi vill ju att folk ska få en större kunskap kring mat och att det blir ett sätt att få komma ut och få lite förståelse för så här... purjolöken som dom sen får hem i sin påse att har varit med och; "shit så liten när vi satte den" och att det är handrensning och att det är mycket jobb bakom. (Intervju med Carolina, Dahls Trädgård)

Något som betonas av ett flertal är att involveringen av medlemmarna måste struktureras för att det ska vara hanterligt. **Dahls Trädgård** bestämde sig för att ha fasta arbetsdagar varannan vecka dit medlemmarna var välkomna. Arbetsdagarna var ett sätt att strukturera engagemanget eftersom det skulle ta för mycket tid från arbetet om medlemmarna kunde komma förbi när som helst. På **Hållbara Hardeberga** har man valt att ha drop-in varje torsdag som ett sätt att få folk att besöka odlingarna samtidigt som man kan planera för det. Här har man planerat att starta en grupp där mer aktiva medlemmar kan skriva upp sig

på ett schema när de vill hjälpa till. Tanken är att ju fler gånger medlemmarna engagerar sig ju mer kunskap får de och på sikt kan de även bli en tillgång i arbetet;

... det där är också en sån tidssak därför i början kommer ju folk vara väldigt osäkra, men dom som hänger kvar och tycker det är kul och fortsätter, dom kommer ju ganska snabbt lära sig hur det fungerar här och då blir det mindre och mindre jobb för oss att instruera och mer och mer hjälp för oss att dom är här och hjälper till och dom blir mer och mer säkra i vad dom gör och plötsligt så kanske dom också vet hur man odlar därför att dom har varit med tillräckligt länge... (Intervju med Emil, Concrete Farming)

Några berättar att det inte varit helt enkelt att få medlemmarna att engagera sig och komma till gården. En viss frustration går att skönja över att inte ha lyckats knyta medlemmarna till gården som man önskat. Av resultaten kan man dock dra slutsatsen att om man inte officiellt bjuder in medlemmarna, har fastslagna arbetsdagar, erbjuder något utöver grönsaksodlingen på gården som lockar dit medlemmarna eller skapar en plats dit folk dyker upp för gemenskapens skull kan det vara svårt att få medlemmarna att involvera sig. Att erbjuda möjligheten att få komma när man vill verkar generellt inte fungera. Undantaget är **Under Tallarna**, men där är också den sociala gemenskapen i fokus och man har arbetat hårt för att skapa en plats dit alla ska kunna känna sig välkomna.

Vilka är medlemmarna?

Vissa av de intervjuade producenterna verkar ha en uppfattning om vilka som är deras medlemmar, men eftersom medlemmarna själva inte intervjuats går det inte att dra några slutsatser kring detta. Vad man kan säga är att det verkar finnas en blandning i ålder bland medlemmarna och både medlemmar med och utan jobb. Några tror att det är fler högtbildade som går med, men detta är bara ett antagande och det skulle vara intressant att undersöka huruvida detta stämmer. Anledningen till varför medlemmarna går med i ett CSA anses skilja sig mellan medlemmarna; olika medlemmar har olika drivkraft för att gå med. Följande skäl anges till varför man tror att konsumenterna går med i ett CSA;

- att man anser att sådana här projekt är nödvändiga och även viktiga för regionen
- det sociala sammanhanget; att det blir en mötesplats där man kan träffas och umgås och göra någonting som man tycker är intressant tillsammans
- att man får tillgång till ekologiska produkter
- att intresset för mat och bra råvaror som är ekologiska och lokalproducerade blivit en trend
- att man vill ha obegränsad tillgång till grönsaker och ser det som ett enkelt system

Att hitta medlemmar

Det går att utläsa en tydlig ambition eller önskan hos de allra flesta respondenter att kunna förse människorna i sin närmsta omgivning med mat. Den lokala marknaden anses vara

basen som man bör utgå ifrån. Någon menar att detta också skulle bidra till att fler fick upp ögonen för värdet av en lokal producent. Att attrahera lokalborna som medlemmar har dock visat sig vara lättare sagt än gjort. På samtliga CSA, förutom **Under Tallarna** och **Ransbysätter**, så utgörs majoriteten av medlemmarna inte av de lokala byborna. Svårigheten att locka lokalbefolkningen till sitt CSA har fått flera att leta efter kunder bortom sitt lokalsamhälle, ofta i närmaste tätort eller stad, även om ambitionen finns kvar att locka till sig fler bybor. Bland flera verkar det råda en uppfattning att det är lättare att hitta kunder i städerna eftersom stadsbor befinner sig längre bort från livsmedelsproduktionen och gårdsbutiker och därför har en längtan efter initiativ som dessa. Det verkar också finnas en uppfattning bland flera respondenter att stadsbor är mer benägna än landsbygdsbor att betala för ekologiska produkter.

Under Tallarna och **Ransbysätter** är dock exempel på verksamheter som visar på motsatsen; att det går att locka till sig människorna i sin närhet som medlemmar. Nyckeln för att nå lokalborna verkar ligga i att marknadsföra konceptet genom egna nätverk, oavsett om man verkar i staden eller på landsbygden. **Under Tallarna** som började genom att använda sig av sitt personliga nätverk fick snabbt fler intresserade kunder än de kunde sörja för, vilket visade på effekten av "word of mouth" marknadsföring. De betonar dock att i Järna finns ett nätverk som gör att sådana här små initiativ kan blomma och som möjliggör för att informationen sprids och att det är inspiration och kunskap från nätverken som gör att folk vågar prova initiativ som dessa. Ett annat CSA påtalar att det är olika förutsättningar i ett samhälle som Järna som är ett väldigt medvetet samhälle och har en tät anknytning mellan lokalborna och andra svenska byar. Något som **Under Tallarna** dock inte är övertygade om; återigen menar de att det handlar om nätverk snarare än medvetna konsumenter;

Alltså det skulle ju funka... jag är helt övertygad om att det skulle funka på en del andra platser också men i och med... alltså mycket av sånt här överhuvudtaget handlar ju om nätverk. För oss... alltså oavsett om det handlar om att låna en grävskopa eller hämta en bal eller du vet... allting kommer ju tillbaka till var man har... och hur man sköter sitt nätverk och då är ju Järna väldigt tacksamt också för att det är starka nätverk kring såna här frågor generellt. (Intervju med Simone, Under Tallarna)

Ransbysätter är ett exempel på det som **Under Tallarna** vill belysa i ovanstående citat. De har inte samma historia som Järna, och här var det mångåriga och gedigna arbetet för att öka byns sammanhållning och säkra dess överlevnad en viktig utgångspunkt för att få CSA-modellen att fungera. Även i **Ransbysätter** spelade personliga nätverk en viktig roll och den lokala utvecklingsgruppen utgjorde en viktig part för att sprida information om möjligheten att stötta sina lokala bönder. Detta eftersom de under tjugo års tid jobbat för att öka samhället i byn och därmed kunde sprida konceptet relativt lätt. Som de själva

uttrycker det; "Vi förstår att samverka och det tror jag har hjälpt oss väldigt mycket i det här...". Detta visar att inte bara samhällen såsom Järna har förutsättning för att applicera CSA-modellen utan att det snarare handlar om att bygga nätverk med sitt lokalsamhälle. Även **Marcellos Farm** poängterar att det var just bristen på nätverk som gjorde att de fick vänta med att starta ett CSA trots att de ville starta så fort de flyttat till Sverige.

Möjligheter och utmaningar med CSA i Sverige

Möjligheter

I detta avsnitt beskrivs de möjligheter som respondenterna lyfter fram med CSA-modellen. Sammantaget kan man säga att det handlar om • En möjlighet att bli lönsam som småskalig producent • Närmre relation mellan producent och konsument • Billigare ekologiska grönsaker för konsumenten • Ett verktyg för landsbygds- såväl som stadsutveckling. Följande citat ger en sammantagen bild av vad flera respondenter gav uttryck för.

... andelarna ska i slutet räcka till att driva produktionen runt och ger den som producerar, mig, bonden, odlaren, ett anständigt liv samtidigt som den ger väldigt mycket tillbaka till konsumenten i form av att dom vet precis vad det kommer ifrån, att dom har möjlighet att påverka utbudet, att dom har möjlighet att hjälpa till om dom vill det, det blir mer ansvarsfull konsumtion och att det är också en mer lokal ekonomi... (Intervju med Emil, Concrete Farming)

En möjlighet att bli lönsam som småskalig producent

Flera av initiativtagarna anser att det nuvarande systemet i Sverige med storbönder som ska försörja hela befolkningen inte är hållbart. Istället betonas att det behövs fler småskaliga producenter. För att detta ska vara möjligt krävs att producenterna kan leva på sitt arbete och som det ser ut i dagsläget anses detta vara ytterst svårt, speciellt för en småskalig grönsaksproducent. CSA lyfts fram som den modell som kan bidra till ett mer varierande lantbruk och anses vara den enda modell som möjliggör för att kunna försörja sig på småskaligt jordbruk, särskilt om man vill odla ekologiskt. CSA framställs också som en modell som kan möjliggöra för att få en produktion att gå runt på en relativt småskalig yta. Detta är av stor vikt eftersom flertalet av de intervjuade CSA enbart har tillgång till relativt små ytor. För några har CSA också varit en förutsättning för att kunna starta utan ett stort startkapital. Eftersom mellanhänderna i CSA-modellen kapas innebär det också enligt respondenterna att producenterna får bättre betalt för sina produkter, vilket i sin tur innebär att producenten inte behöver lika stora enheter. Ett CSA behöver inte heller ha någon gårdsbutik och eftersom detta innebär stora avgifter kan även detta göra det mer ekonomiskt gynnsamt för producenten. CSA anses också kunna möjliggöra för att kunna ägna sig åt att producera olika produkter, något som inte anses vara lönsamt via den så kallade vanliga marknaden;

Förbättrade arbetsförhållanden lyfts också fram som en fördel med CSA och flera betonar att CSA-modellen är det enda sättet som möjliggör för att arbeta på ett hälsosamt sätt då konsumenten snarare blir en finansiell part än en vanlig konsument. Förskottsbetalningen innebär en möjlighet att jämna ut inkomsterna över året, för som någon påtalar så är det annars svårt ekonomiskt under den första delen av säsongen innan man har kunnat skörda och sälja. Vidare anses den garanterade avsättningen för grönsakerna (som innebär att man inte behöver oroa sig för att inte bli av med skörden) i kombination med att inte behöva förlita sig på affärerna (som inte anses vara lojala) förbättra arbetsförhållandena markant.

... som det ser ut nu så tror jag inte det lönar sig för dom pengar man får för grönsaker och dom omständigheter kring leveranserna, dom flesta levererar till affärerna. Och affärerna när vi levererade; alltså det var en stor affär som vi levererade mycket grönsaker till, och en dag hade jag gurkor beredda att köra 50 kilo och så ringde jag och sa "När vill du att jag kommer?" och så sa han "Nej vi har köpt... vi har beställt från Norrland för att dom är 50 öre billigare". /.../ ...då blev jag så ledsen så jag slutade leverera till dom och vi började med CSA, det var då vi fattade det beslutet att vi gör något annat här. (Intervju med Karin, Ramsjö gård)

Även administrationen anses av vissa bli mindre, framförallt för de som tar betalt en gång per år och därmed enbart fakturerar en gång per år. Som någon påtalar kan man då fokusera på att producera mat och inte fylla i papper. Ambitionen finns hos flera att det framöver också ska vara möjligt att kunna vara sjuk, ta semester och så vidare genom att sådana både förutsedda och oförutsedda kostnader tas med i budgeten. Genom förbättrade arbetsförhållanden tror någon att yrket som småskalig matproducent också kan bli mer attraktivt och på sikt skapa fler arbetstillfällen;

Jag tror att det här yrket det skulle passa så många alltså som bara... ja som inte har hittat sin plats riktigt. För det är ju jättemånga som liksom när jag säger att jag är grönsaksodlare "äh äh" så intresset finns ju och så där. Men sen är det ju det här att det är inpräntat att det inte är... att det är en bransch som man måste gå på bidrag **hela** livet, du kommer aldrig kunna stå på egna ben och så vidare, och det är osäkert och du kommer aldrig ha nån ekonomi och aldrig vara ledig. Men skulle man få till det här så att... att på nåt sätt fick in 100000 i månaden via ett gäng engagerade ortsbor, säg att dom var 100 stycken tror jag enkelt räknat, då kan vi vara tre heltider. Och då börjar man också snacka såna grejor "du jag drar iväg på en veckas semester mitt under högsäsong" och då har vi ju... då har vi ju verkligen kommit någonstans. Och man kanske inte behöver jobba arslet av sig liksom alla dygnets ljusa timmar som det är nu. Utan du kanske kan... du lär dig din produktion till dom här hundra, förstår du liksom, det blir istället för att det är osäkert. (Intervju med Niklas, Nyttogården)

Sammanfattningsvis anses CSA alltså möjliggöra för att på relativt små enheter hitta förutsättningar för att gå runt på sin produktion på grund av bättre betalt och ökad säkerhet.

Närmre relation mellan producent och konsument



En viktig fördel med CSA som lyfts fram av samtliga är möjligheten att skapa en relation mellan producent och konsument som bygger på förtroende, något de alla strävar mot. Denna nära relation verkar också vara skälet till varför de flesta inte är KRAV-certifierade. Medlemmarna vet enligt producenterna att inga kemiska bekämpningsmedel eller konstgödsel används varför en certifiering anses onödig. Detta är också fördelaktigt utifrån en ekonomisk aspekt då certifiering är förknippat med relativt höga kostnader.

Jag har frågat alla som är med om dom tycker det är nödvändigt att jag ska lägga deras pengar på en certifiering eller om dom litar på att... ja på att jag lever som jag lär liksom. *Vad säger dom då?* Det är ingen som har tyckt att det är nödvändiga pengar... och slänga bort liksom. (Intervju med Niklas, Nyttogården)

En närmre relation mellan konsument och producent anses vara en så kallad "win-win" situation; där producenten som nämnt ovan får en bättre ekonomisk situation och slipper jaga kanaler för att få ut grönsakerna och konsumenten får i och men en närhet till produkten inblick i både var och hur produkten tillverkats.

Vi får ett ansikte på produkten, det är den stora fördelen. När jag går till Debby eller Zirpa och köper grönsaker så vet jag att det är dom som har gjort det och det är en garanti för att det är riktiga grejor /.../ Vi vet att dom grejor som vi får levererade, dom är bra, risken för att det ska bli nån matskandal är väldigt liten så det finns ju en säkerhet. Och jag menar sen har jag ju det här med kontakten med odlaren då, att skulle nånting inte vara bra då går jag till odlaren och säger "det här var ju inte bra". (Intervju med Lennart, Ransbysätters lokala utvecklingsgrupp)

Konsumenten får också genom CSA en möjlighet att vara med och påverka hur ens mat produceras. Samtidigt anses produkterna ha en ökad kvalitet vilket i sin tur anses leda till bättre hälsa hos medlemmarna (i och med högre näringshalt i kosten samt en uppfattning att folk som förbinder sig med en gård blir mer hälsosamma då de äter mer grönsaker och oftare går ut i samband med besök på gården). En förbättrad relation mellan konsument och producent kan också leda till ökad kunskap om matproduktion och matlagning hos konsumenten. Samtidigt som det kan leda till ett utbyte av kunskap mellan producent och konsument. Flera lyfter fram att många har blivit så distanserade till matproduktionen och att gemene person behöver ökad kunskap både om matproduktionen men även kring råvaror och om matlagning i stort. CSA anses som ett pedagogiskt sätt att odla på eftersom det möjliggör för att sprida kunskap om • ekologisk odling och det hårda arbete som ligger bakom matproduktion • situationen för småskaliga producenter • vilka problem som kommer ifrån konventionell odling och den globala matindustrin • hur en variation av grönsaker kan tillredas och förädlas. Som någon belyser handlar det om att ge sina medlemmar teoretisk kunskap såväl som praktisk erfarenhet. Flera producenter pratar om att skicka med recept till sina medlemmar, ta hand om skörden tillsammans samt anordna tillfällen där man exempelvis förädlar råvarorna tillsammans; för att träffas och lära sig av varandra. Allt detta anses ge ett ytterligare värde till medlemskapet och någon tror att det är sådana saker som kan göra att medlemmarna vill vara kvar. Slutligen anses CSA-modellen vara relativt lättbegriplig och en lösning som producenter såväl som konsumenter kan ta till sig till relativt enkelt.

Billigare ekologiska grönsaker för konsumenten

Det påpekas att ett CSA inte kan jämföras med en vanlig ekologisk gård; som bygger på samma marknadsidéer som konventionella gårdar. Ett CSA har en helt annan struktur där man inte anses behöva konkurrera med varken konventionella eller ekologiska gårdar. Eftersom alla mellanhänder kapas i ett CSA så förväntas de ekologiska råvarorna från ett CSA kosta mer som konventionella grönsaker i livsmedelsbutiken. Med detta i åtanke lyfts modellens potential för att göra ekologisk mat tillgänglig för en bredare målgrupp.

Alltså målet med det hela är ju... som det ser ut idag så är ju ekologiska grönsaker i stort sett alltid dyrare i affären, vilket gör att det blir tyvärr en klassfråga också därför att har du en familj på sju barn och ett lågavlönat jobb så finns inte tanken att du skulle köpa ekologiska

ägg som kostar dubbelt så mycket som konventionella eller köpa ekologiska grönsaker som är dyrare. /.../ Och det fina med CSA är just det här att om man lyckas ta bort dom här mellanhänderna och dom här organisationerna emellan som tar pengar för att förse folk med ekologiskt, då behöver man inte ta så mycket högre pris för det ekologiska. (Intervju med Emil, Concrete Farming)



Ett verktyg för landsbygds- såväl som stadsutveckling

Även om det råder delade åsikter huruvida modellen är bäst lämpad för staden eller landsbygden så visar resultaten att CSA-modellen skulle kunna ha positiv inverkan i såväl städer som på landsbygden. Möjligheten att föra samman producenter och konsumenter, ökad livsmedelskvalitet, ökad sysselsättning, ökad gemenskap genom att människor förs samman, en starkare lokalekonomi, ökad rörlighet mellan stad och landsbygd samt ökad självförsörjningsgrad är aspekter som skulle vara fördelaktiga för såväl städer som landsbygden.

Alltså jag tror att CSA kan spela en stor roll när det gäller att hitta... nä men att skapa förutsättningar för samarbete och liksom kooperativ... alltså kollektivism, alltså både när det gäller i stan och på landet. Så CSA kan hjälpa till att få människor att hitta varandra och lära känna varandra, dela information med varandra, skapa nya relationer. Jag tror att CSA har den möjligheten också att hjälpa till med det på det rent sociala planet. Samtidigt som det odlar en medvetenhet kring mat och miljö och så... (Intervju med Emil, Concrete Farming)

Något som talar för CSAs potential i såväl städer som på landsbygden är de relativt små odlingsytor som verkar behövas för att täcka kostnaderna. Så lite som en hektar anses vara tillräckligt om man enbart ska odla grönsaker. Speciellt i städer anses detta fördelaktigt där tillgång till stora ytor jordbruksmark generellt är sällsynt. Någon lyfter fram idén att i städerna förlägga odlingen på ett flertal relativt närliggande platser för att kunna skapa ett CSA, och att man sedan samkör distributionen och levererar från en av platserna. Vidare anser någon att CSA-modellen skulle kunna ha en positiv inverkan på vår syn på stadsodling. Istället för att bara prata om stadsodling som en social aktivitet eller något som gör staden vackrare skulle CSA kunna bidra till att visa att stadsodling också kan handla om att göra städer mer självförsörjande när det gäller mat. Vidare tror ett flertal att det finns en stor potential att locka stadsbor till ett närliggande CSA eftersom • de inte befinner sig nära gårdsbutiker och bönder och är hänvisade till affären för att få tillgång till ekologiska grönsaker • de genom ett CSA får möjlighet till insyn i produktionen och möjlighet att påverka och engagera sig. Två CSA benämner också fördelen med förenklad distribution om det även kan finnas CSA i städer.

Jag tror att det har en stor möjlighet i tätortsnära också. Alltså det är ju lätt att tänka framför sig ett CSA i en liten by på landet och att alla i byn handlar av samma CSA-gård och att det får gå runt och det är nog helt möjligt. Men så fort det blir att man ska transportera maten så blir det mer distribution vilket gör att det blir svårare frågor att lösa /.../ Vilket gör att människorna som bor i staden om dom skulle gå med i ett CSA som producerar ute på landet så blir det ganska mycket extra jobb bara för att få in den där maten till staden och för att hitta ett smidigt sätt att distribuera det. (Intervju med Emil, Concrete Farming)

Flera tror också att det är lättare att hitta medlemmar i staden som är villiga att betala för ekologiskt och närodlat. Någon berättar dock att de haft samma uppfattning om att folk i städer är mer medvetna när det gäller dessa frågor och därför trott att de skulle få större gehör i staden. Så fort de drog igång märkte de dock att människor runt omkring i byn var väldigt nyfikna och glada över att det hände något nytt, vilket indikerar på potentialen även på landsbygden. Bland de verksamheter som verkar på landsbygden betonas att CSA är en möjlighet att väcka liv i landsbygden och någon menar att sådana här initiativ är nödvändiga för att landsbygden och småskaliga jordbruk ska kunna överleva. CSA:t kan bli en knytpunkt i byn vilket även kan bidra till en rörelse från staden till landet.

Tror du att CSA kan vara ett sätt för att utveckla landsbygden? Ja, oja, oja, oja det tror jag. På vilket sätt? Om det skulle bli en fluga att folk; jag vill minsann ha min egen bonde också, då är det ju som... om en miljon människor skulle vilja ha sin egen bonde och säg att det går en bonde på femtio personer... ja det är en jävla massa jobb i alla fall. Och det är ju på landsbygden som det här ska produceras då, och för att komma igång med det här så billigt' som möjligt så behöver du liksom... du behöver två hektar jord om du bara ska odla grönsaker, bär och frukt... och ett hus, det får du här uppe för inga pengar alls. (Intervju med Niklas, Nyttogården)



Utmaningar

I detta avsnitt beskrivs de utmaningar som respondenterna lyfter fram med CSA-modellen. På frågan om respondenterna upplevt några hinder så verkar man tämligen överens om att så inte är fallet. Flera menar att konceptet enbart innebär fördelar och betonar att det därför är så viktigt att modellen utvecklas i Sverige. Ur resultaten kan dock urskiljas ett antal utmaningar som man som CSA-producent står inför. Sammantaget kan man säga att det handlar om; • Tillgång till mark • Ett nytt sätt att tänka som bonde • Okänt koncept • Konsumentbeteende

Tillgång till mark

Svårigheten att få tillgång till odlingsbar mark är något som lyfts fram som en utmaning och vissa anser att det utgör det största hindret för att CSA-konceptet ska kunna spridas i Sverige. När det gäller städer lyfts de höga markpriserna upp som ett problem samt den förtätning som sker i många städer. Problemet med höga markpriser gör sig dock gällande även på landsbygden i vissa regioner i Sverige. I bland annat Skåne har priserna på gårdarna gått upp så mycket att det gör det svårt både för dem som vill lösa ut sina föräldrar/syskon eller dem som vill köpa en gård.

Dom gårdar som är gamla och som har en lång generationstradition på ett sätt har dom bättre förutsättningar men på annat sätt sämre för att dom värdena har stigit så otroligt mycket att det är svårt för ungdomar att ta över gården, dom kan nästan inte betala priset på gården. Och därför är det dags att ändra nånting... (Intervju med Inge, Marcellos Farm)

Någon betonar att vissa personer har svårare att få tillgång till mark än andra och att det är lättare för mer etablerade organisationer än nya och mindre att få tillgång till mark. Lösningen för att få tillgång till mark blev för ett CSA att starta ett samarbete med en förening som redan hade ett markkontrakt med kommunen. I deras fall skulle dock ett förstahandskontrakt underlätta betydligt och göra dem mindre sårbara. Ett annat CSA arrenderar av grannbonden, dock betonas att enda anledningen till att man fått tillgång till den marken är för att bonden själv inte har någon nytta av den eftersom det inte är den bästa marken. Några respondenter betonar att det måste bli enklare även för småskaliga producenter att arrendera mark. Problemet tycks dock vara att storbönder många gånger inte vill arrendera ut sin mark på grund av att de är beroende av de stöd som marken inbringar;

Som grannbonden som har... han arrenderar nittio hektar, men han har några hektar här precis bredvid oss och hade den här marken när vi kom, men där han har den minsta besättningen kor man behöver för att få jordbruksstöd för betesmark... /.../ Och det blir svårare för folk att få mark för att storbönderna inte vill släppa mark för att dom får ju... dom lever ju på dom stöden. Så den frågan är nog väldigt stor och behövs jobbas med på hög nivå, men det känner ju vi oss väldigt små. (Intervju med Ossian, Under Tallarna)

Flera respondenter anser att kommunen borde kunna hjälpa dem som vill starta CSA att få tillgång till mark. Hur kommunen ställer sig till att underlätta för CSA verkar dock variera. Ett CSA som arrenderar marken av kommunen har fått betala ett högre arrende (20 000 kronor per år för två hektar) än grannbonden bredvid som också arrenderar av kommunen. I jämförelse med ett annat CSA som arrenderar av grannbonden och betalar 3500 kronor för fem hektar per år framstår detta som ett högt pris. Vissa är dock starkt kritiska till kommuners och myndigheters inblandning när det gäller bland annat stöd till mark. Några betonar att det är extremt viktigt att kunna driva sitt CSA utan hjälp utifrån och att inte vara beroende av bidrag. Detta eftersom man då anser att det är kommunen som bestämmer; vilket anses gå emot hela tanken med CSA.

Men det allra viktigaste är att det är oberoende från kommun, från staten. Så fort staten inblandar sig i en Community Supported Agriculture via att den arrenderar ut mark till exempel eller via att den sponsrar Community Supported Agriculture då är det fel uppsatt. För att då är man inte fri. Det är medlemmar som ska bestämma 100 % hur dom vill ha det, vilken sorts odling dom vill ha. (Intervju med Inge, Marcellos Farm)



Ett nytt sätt att tänka som bonde



Ett nytt koncept kräver nytänkande bland producenterna, något som betonas av flera CSAs. Ett CSA betonas att detta skulle kunna vara en modell som lämpar sig för alla typer av producenter. Det står dock klart att samtliga av de CSAs som intervjuats i denna studie skiljer sig markant från den konventionella svenska lantbrukaren. Enligt samtliga så kräver denna jordbruksmodell en helt annan typ av planering och en hel del socialt arbete. Som CSA-producent anses man ständigt behöva arbeta med kommunikation både via personliga kontakter och sociala medier för att skapa ett engagemang hos medlemmarna. Någon betonas att genom att ständigt hålla sina medlemmar uppdaterade förmodligen lättare hittar det engagemang och stöd som man behöver för att kunna driva ett CSA.

... om man vill bli den här nya generationens matproducenter som jobbar småskaligt, ekologiskt och så där så tror jag att man måste inse att det kommer att just att jobba med kommunikation och sociala medier är en väg som man kommer va tvungen till vare sig man vill eller inte att lära sig mer om och jobba mer med. Därför att det är så folk får sin information idag till stora delar. /.../ Och jag tror att om man ska hitta rätt människor som är engagerade och få dom att fortsätta hålla sig kvar så måste man jobba på det sättet, att man jobbar via sociala medier också. Att man som bonde inte bara är bonde utan att du också dokumenterar vad det är du gör och delar med dig av det till folk, så att dom förstår vad det är som händer i produktionen och förstår skillnaden mellan dig och en vanlig gård liksom. (Intervju med Emil, Concrete Farming)

Samtidigt som det nära samarbetet lyfts fram som något väldigt positivt (som påvisats ovan) så döljer man inte det faktum att det också är krävande eftersom man som producent får mer arbetsuppgifter. Någon betonar dock att man helt enkelt får räkna in den tiden i arbetet för att få det att gå ihop. Producenten måste också vara beredd på att varje plats har sina egna förutsättningar, varför det är svårt att hitta en modell som fungerar för alla. Som nämnt ovan vittnar de nystartade CSA om att det varit en stor utmaning att göra en budget för sitt CSA, i och med att man inte hunnit få erfarenhet i vad produktionen kostar och hur mycket skörd marken ger och därmed inte vet hur många medlemmar som krävs och vilket pris man behöver ta. Modellen anses därför kräva en hel del förberedelsearbete och experimenterande för att se vad som fungerar, vilket flera fått erfara. Eftersom arbetet som producent redan anses vara så tufft menar någon att kravet på att tänka nytt och helt ställa om kan bidra till att det enbart är producenter som står på gränsen att lägga av men som är intresserade av att testa något nytt, som skulle kunna nappa på CSA-modellen. Andra producenter som klarar sig hyfsat orkar inte se sig om efter nya modeller eller ställa om menar man.

Men det är en totalt annan sorts gård än gårdar som finns nu, jag menar man kan inte jämföra det, det kräver en totalt annan sorts management än en vanlig gård. Om man är van med att driva en vanlig gård, en konventionell gård som odlar potatis, sockerbetor, spannmål, raps, såna saker då är det här en jättejästestor förändring. (Intervju med Inge, Marcellos Farm)

För ett CSA som inte anammat modellen fullt ut är förklaringen just att man inte har orken att förändra och driva igenom de förändringar som skulle krävas, mycket på grund av att de redan uppnått pensionsålder.

Okänt koncept

Samtliga CSAs i denna studie poängterar att det är en utmaning att arbeta med ett nytt koncept som de flesta konsumenter i Sverige antingen är omedvetna om eller nyligen bekantats med. Detta anses kunna verka som ett hinder för att locka till sig medlemmar. Flera har även erfart problem i form av brist på stöd från kommunen eftersom detta också är ett nytt koncept för de kommuner där de verkar. Ett CSA berättar att eftersom konceptet inte ansågs falla inom ramen för de stödåtgärder som fanns inom kommunen kunde de inte erhålla någon hjälp därifrån. För att CSA-rörelsen ska växa i Sverige är det därför enligt producenterna själva kritiskt att modellen får så mycket uppmärksamhet som möjligt i media så att kunskap om modellen ökar hos allmänheten.

Så jag tror att det som krävs är att några stycken gör det här och lyckas göra det på ett bra sätt och att sen ordet sprids mun till mun men också via medier så att man får upp ögonen för det. För jag tror att definitivt att vi har möjligheten för att kunna göra det här i Sverige men som konsument måste många nog... det är ett nytt sätt att tänka som man måste bli van vid... att hur det funkar. Men jag tror egentligen inte att det är ett stort hinder, jag tror bara att det är nånting man får jobba på. (Intervju med Emil, Concrete Farming)

Många av respondenterna betonar också att det skulle vara till hjälp om det fanns fler CSA så att konceptet blir något naturligt och en del av människors vardag och att fler faktiskt kan välja att gå med i ett CSA.

Konsumentbeteende

Även om CSA lyfts fram som den enda möjligheten för att kunna försörja sig på småskaligt jordbruk så döljer respondenterna inte det faktum att deras inkomster fortfarande är otillräckliga. Även om priserna mellan olika svenska CSAs verkar skilja så framgår det att de flesta av dem inte tar tillräckligt betalt från sina medlemmar. Vissa erkänner till och med att de inte har vågat ta ut mer även om de vet att priset är för lågt för att kunna leva på. Några producenter anser att det i nuläget kanske fortfarande är en modell för idealister;

Emil, Concrete Farming (muntlig källa);

... men det kräver ju att man är idealist då och att man inte strävar efter att tjäna femtontusen ut i månaden och kunna leasa sin bil och kunna... utan då får man ju liksom... då får man vara beredd på att; ja lite pengar får jag till att köpa kaffe men jag får ju i alla fall äta gratis.

Karin, Ramsjö gård (muntlig källa);

... alltså jag tror man måste tänka på ett helt annat sätt om man ska odla så här, ett helt annat sätt än "åh hur mycket pengar ska jag tjäna". Jag menar det är inget fel på att tjäna pengar men det är en livsstil som man betalar för med dom här uppoffringarna för uppoffringar finns, utan tvekan.

Simone och Katarina, Under Tallarna (muntlig källa);

Simone: Det är ju inte ekonomin... eller jag vet inte om man kan uttala sig om det, men det är inte bara det ekonomiska i ett CSA som är intressant, det är väldigt lite av det vi håller på med liksom att försöka tjäna pengar på vårt CSA... Katarina: Ingen som jobbar här får lön och det är ju därför det finns CSA-systemet kanske också för att man kan finansieras i lön och det är inte här än, det kanske är i framtiden förhoppningsvis. Simone: Men det har ju mer med förhöjd kvalitet att göra än att tjäna pengar på nåt sätt. /.../ ... utan det är ju mer så här hur kan vi förhöja kvaliteten på platsen och i det förädlade och för dom människorna som dyker upp.

Någon betonar också att även konsumenten i viss mån måste vara idealist för att gå med i ett CSA, på grund av dagens system med låga livsmedelspriser;

... jag menar när man kan köpa saker hälften så billigt som är transporterade från annanstans ifrån så kräver det ju att man är idealist för att man ska välja att betala lite mer pengar eller att man ska gå... göra sig omaknet att gå med i ett CSA för att få sin mat. Så det bygger ju än så länge väldigt mycket på att det finns idealister. I alla fall tills konceptet har spridit sig så mycket att folk i allmänhet känner till det och vet vad det är och kan välja att göra det. (Intervju med Emil, Concrete Farming)

Det främsta problemet med att bli lönsam som CSA-producent anses bland respondenterna till stor del bero på svenskars konsumentbeteende. Kunderna tros som nämnts ovan vara mycket priskänsliga och vana vid låga livsmedelspriser, och det verkar finnas en allmän oro att inte kunna attrahera medlemmar om priserna är för höga. För att CSA-modellen ska fungera måste konsumenterna också vara beredda att äta vad som finns tillgängligt på sitt CSA, villiga att äta utifrån säsong samt ha matlagningskunskaper. Dilemmat tycks vara att de svenska konsumenterna anses vana vid grönsaker som presenteras i identisk form och smak året runt, att många enbart är beredda att köpa bra kvalitet vid speciella tillfällen samt att många konsument saknar kunskap om hur man lagar mat ifrån grunden. Vidare lyfter flera av CSA-verksamheterna fram att de är osäkra huruvida svenskarna är redo för denna typ av koncept, särskilt aspekterna med förskottsbetalning och riskdelningen;

... jag vet inte riktigt om marknaden är redo för den här typen av koncept att folk går in och köper en andel. Det blir ju väldigt mycket att ta ett aktivt ställningstagande och ta ett ansvar och ta en risk att faktiskt betala för nånting som man inte vet, man betalar för nånting i förväg som man inte till 100 % vet hur det kommer bli i slutändan. Och jag tror att det kan vara lite lurigt att övertala folk att delta i och göra innan dom har sett att det faktiskt funkar, folk är lite försiktiga. (Intervju med Emil, Concrete Farming)

Enligt ett flertal författare (Flora och Bregendahl, 2012; Forbes och Harmon, 2008 och Henderson et al., 2007) är riskdelningen en av de mest grundläggande aspekterna av CSA-modellen. Det är därför anmärkningsvärt att trots att de flesta av respondenterna nämner riskdelningen som en viktig aspekt av modellen så har enbart ett fåtal valt att applicera den i praktiken. Somliga anser att risken att något ska gå så pass fel att hela skörden förstörs är så minimal att det inte behöver innebära ett problem att medlemmarna inte är med och delar riskerna. För **Dahls Trädgård** var det precis det som hände; under sommaren 2014 drabbades de av så pass omfattande skadedjursangrepp att en stor del av skörden förstördes. För dem kändes det viktigare att kunna leverera en bra produkt som de kände sig stolta över än att applicera riskdelningen och leverera halvdanna lådor. I samband med detta beslutade de därför att ta en paus med CSA:t och betala tillbaka till de medlemmar som redan hunnit göra sina förskottsbetalningar. Detta var dock inte ett lätt beslut. De berättar att de inte varit förberedda på hur svårt det skulle kännas att inte kunna leverera det man tänkt sig och att de inte kunnat föreställa sig att skadedjursangrepp var något som skulle kännas värt att backa för. Deras beslut väckte dock reaktioner bland andra CSA som menade på att själva idén med CSA är att vid just sådana tillfällen dela skadan med sina medlemmar.

We were not so happy hearing that they stopped. The whole idea about CSA is that the farmers and the clients take the responsibility together. So if you have trouble then everybody takes the risk. That's like the whole... that is the basic idea of CSA. And that's what they didn't do. They said. "We're not ready for it, the damage is to big." So what, that's the risk

that everybody is taking. If we would have vildsvin or we would have too much rain and everything would be away, well too bad for everybody, it's a small investment for everybody and we all take the risk. And now in their case they're the ones that don't have any income under the year. Well they said beforehand to all their medlemmar or deltagarna "Vi ska ta risken tillsammans" och det första som händer nej då är det slut "vi ska ta risken själv". (Intervju med Tobias, CSA Stackvallen)

Dahls Trädgård är dock långt ifrån de enda bland respondenterna som inte valt att applicera riskdelning. Bland respondenterna kan man urskilja två orsaker till detta;

1) Uppfattning att svenskar inte är redo: Man tror inte att svenskar är redo för riskdelningen och att ens medlemmar inte skulle gå med på det. Flera anser att bara boka upp och betala för någonting i förväg är ganska främmande för svenskar och att riskdelningen då blir ytterligare ett steg som kan vara svårt att få folk att ta.

... när vi först upptäckte det här med CSA i USA och så sa hon "ja jag har en liten korg och sen stoppar jag i det jag har och så får dom ta det" så tänkte jag det där skulle då aldrig gå i Sverige. Folk är för kräsna, vi är bortskämda här och maten är vansinnigt billig, liksom man bara tar hem någonting från nåt utland och kvalitet har man inte förstått sig på, ursäkta att jag säger det. (Intervju med Karin, Ramsjö gård)

2) Vill vara mer etablerad: Man vill vara mer etablerad och ha infrastrukturen på plats/alternativt blivit större innan man introducerar riskdelningen. Detta för att kunna vara säker på att man får en skörd av god kvalitet som kan levereras på regelbunden basis. Flera nämner också att det är viktigt att först visa att modellen fungerar, eftersom detta anses vara nyckeln till att kunna övertyga kunderna om att detta är en bra modell, innan man applicerar riskdelningen. **Dahls Trädgård** belyser att de förmodligen tagit ett annat beslut om de hade varit igång några år med en fungerande produktion och byggt upp en relation med sina medlemmar. Ett CSA beskriver arbetet med att starta CSA som en intern process som fortfarande pågår där riskdelningen enbart skulle lett till extra oönskad press. För dem har det först och främst handlat om att lära känna platsen och vad den tål samtidigt som man kommer fram till vad det är man vill göra och på vilket sätt man sedan kan göra det.

Om vi hade gjort som Dahls då kanske vi också hade fått avbryta det. Men istället så kände vi på vad vi ville göra och gick igenom marken och plockade fram den långsamt. Och sen kände vi att ja men nu kanske tio personer kan få del av skörden i början av juli förra året och så: Kan vi ta fem till? Ja... ja men det funkar. Och så blev det femton nästa vecka och sen blev det tjugofem veckan efter det och sen veckan efter det var det trettiofem. Så hoppar nån av och så... ja men det är den där resan fram till vad är det som fungerar. (Intervju med Ossian, Under Tallarna)



5. Analys och diskussion

Syftet med denna studie var att undersöka förekomsten och utvecklingen av CSA i Sverige. Vidare var ambitionen att undersöka hur förutsättningarna ser ut för CSA i Sverige både på landsbygden och i städerna i Sverige samt om CSA kan bidra till ett hållbarare jordbruk och därmed en mer hållbar livsmedelsförsörjning; socialt, ekonomiskt och miljömässigt

Hur ser förutsättningarna ut för CSA i Sverige?

Av resultaten att döma verkar det finnas goda förutsättningar för att CSA-modellen ska kunna växa sig större i Sverige. Även om de CSA som intervjuats i denna studie har olika uppfattningar kring vilken som är den lämpligaste platsen för ett CSA så visar resultaten på att CSA kan vara ett verktyg för såväl stads- som landsbygdsutveckling. Att förse lokalbefolkningen med mat skulle kunna stärka relationen mellan producent och konsument, förbättra känslan av gemenskap, underlätta distributionen, leda till ökad hälsa och bättre livsmedelskvalitet samt förbättra den lokala ekonomin. Det ökade intresset för alternativa produktionsformer, ekologisk samt lokalproducerad mat (Jordbruksdepartementet, 2005, Miljö och Jordbruksutskottet, 2005/06) är också något som talar till CSAs fördel. Något som Andersson (2006) redan betonade i sin studie av CSA i Sverige 2006. Flera CSA poängterar att fler människor söker efter alternativa livsmedelssystem på grund av alla livsmedelsskandaler under de senaste åren. Detta är fördelaktigt för utvecklingen av CSA och något som skulle kunna tyda på att det kan vara lättare att hitta kunder än vad flera CSA tror. Att inga av respondenterna sett några legala hinder för att få det att fungera här är också något som talar till modellens fördel.

CSA verkar inte nödvändigtvis kräva stora ytor av jordbruksmark, vilket tyder på att konceptet har potential för att göra yrket som producent tillgängligt för dem som har jordbrukserfarenhet, men som saknar finansiellt kapital eller tillgång till jordbruksmark, såsom exempelvis invandrare. Redan 2006 drog Andersson (2006) i sin studie om CSA i Sverige slutsatsen att eftersom studier från USA visat att CSA-producenter generellt sett är både yngre och mer välutbildade än den genomsnittlige amerikanske bonden samt mindre erfarenhet av lantbruk kan CSA vara en väg in i lantbruket för en ny typ av bönder. En förutsättning enligt Andersson (2006) var dock att idén måste bli känd för fler, producenter såväl som konsumenter, vilket är i enlighet med resultaten från denna studie. Enligt Konkurrenskraftsutredningen finns det stora utvecklingsmöjligheter för en ökad jordbruksproduktion i Sverige tack vare de naturgivna förutsättningarna i kombination med god tillgång på mark och vatten (SOU, 2015). Detta får stöd av Olofsson och Öhman (2011) som betonar att det finns gott om svensk jordbruksmark med jordar som generellt är bördiga, god tillgång till vatten och gott om svenska grönsaker att odla. De menar att vårt klimat möjliggör för att bedriva jordbruk helt utan eller med mindre kemiska bekämpningsmedel eftersom kalla vintrar och långa soldagar på sommaren minskar

problem med skadedjur och sjukdomar. Samtidigt betonar Konkurrenskraftsutredningen att utvecklingen i viktiga delar av svensk primärproduktion är vikande (SOU, 2015) och här skulle CSA kunna spela en viktig roll. Ovannämnda faktorer talar också till CSAs fördel, både eftersom det finns tillgång till jordbruksmark samt att det finns goda förutsättningar för att odla ekologiskt, något som är viktigt för samtliga intervjuade CSA i Sverige, samt är i enlighet med teorin där flera benämner det som viktigt att odla ekologiskt när det gäller CSA (Lang, 2005; Van Waardhuizen et al., 2009).

Att hälften av de CSA-verksamheter som identifierats i denna studie drivs av personer som invandrat till Sverige är också en viktig indikator på att det är genom invandring som Sverige får tillgång till nya och innan okända modeller, som kan bidra till ett mer hållbart jordbruk. Detta är i enlighet med en rapport från Miljö och Jordbruksutskottet (2005/06) där man lyft fram att det finns flera exempel när personer med utländsk bakgrund varit med och utvecklat branschen genom att bidra med kunskaper när det gäller småskalig livsmedelsproduktion.

Oavsett om det gäller i staden eller på landsbygden verkar det viktiga vara att CSA-medlemmarna bor i närheten av gården eller odlingen. Detta förenklar också de problem med distribution som många gånger nämns när det gäller CSA. För även om flertalet författare betonar de miljömässiga fördelarna med lokala matsystem eftersom de anses skapa behov för mindre transport och därmed mindre användning av fossila bränslen så måste man också ta i beaktande hur konsumenterna ska ta sig till sitt CSA. Adler et al. (2003) lyfter fram att olika typer av initiativ inom ramen för lokala livsmedelssystem möjliggör för olika typer av transporter. Transportproblemet kan undvikas om man är medlem i ett CSA dit man kan gå eller promenera.

CSA – en modell för idealister?

Resultaten har dock visat att det råder en osäkerhet bland CSA-producenterna huruvida svenska producenter och konsumenter är redo för detta koncept. Flera anser att det är en stor utmaning att få människor att ändra sitt konsumentbeteende så att det passar CSA-modellen. Att få svenska konsumenter att binda upp sig till en hel säsons skörd skulle förmodligen kräva en förändring i konsumentbeteende. Något som också bekräftats i en tidig studie av Ramsjö gård av Adler et al. (2003) där en av konsumenterna som deltagit sedan starten menade att de huvudsakliga hindrena för att konsumenter ska gå med i ett CSA kan vara behovet av att förändra konsumtionsvanor och livsstil. Frågan är dock om inte detta skulle kunna lösa sig av sig självt i och med att antalet CSA ökar.

Den viktigaste utmaningen kanske snarare är kopplad till kärnan i CSA-modellen, det vill säga riskdelningen med producenten. Resultaten i denna studie indikerar att det verkar finnas en rädsla att konsumenten inte kommer vilja gå med om det inte är på dennes

villkor. Flera har fokuserat på att göra det användarvänligt och hanterligt för konsumenten och verkar därmed ha utgått ifrån konsumentens behov och önskemål snarare än sina egna. Det tydligaste exemplet på detta är att majoriteten inte applicerar riskdelningen. Intressant nog så kan man se att det CSA som valt att helt tillämpa riskdelningen också är det med en av det högsta antalet medlemmar. Detta indikerar att åtminstone vissa konsumenter är beredda att gå med på detta och att modellen skulle kunna fungera även i Sverige. **CSA Stackvallen** betonar att det som krävs för att riskdelningsbiten ska fungera är att man som producent initialt informerar sina medlemmar om risktagandet och att det sedan handlar om att kommunicera med sina kunder och hålla dem uppdaterade kring vad som händer. Om något exempelvis skulle gå fel skulle de bjuda dit medlemmarna för att visa på problemet, förklara vad de gjort, hur länge det kommer dröja innan de får sin skörd, hur man försökt kontrollera skadan samt visa på allt som inte skadats för att minska oron. **CSA Stackvallen** har också en deltagaröverenskommelse; ett kontrakt som alla medlemmar skrivit på samtidigt som de gör förskottsbetalningen. I kontraktet förkunnar de när de startar, vilka grönsaker de kan förvänta sig, hur mycket de kan ta, vilka fördelar som konceptet innebär och så riskdelningen. Detta innebär att medlemmarna är väl medvetna om riskdelningen innan de går in i CSA:t. Även **Dahls Trädgård** som inte delade riskerna är inne på samma bana; att man som producent från början måste vara tydlig med vad delade risker innebär, så att man som producent inte står där med dåligt samvete som i deras fall. Så länge man är tydlig från början kanske riskdelningen därmed kan fungera i Sverige.

Ett annat exempel på hur flera CSA-producenter utgått mer ifrån konsumentens behov än sina egna är systemet med semesterarrangemang. Detta kan leda till uteblivna intäkter för skörden och äventyra CSA-modellen. Framförallt verkar det dock ha lett till att flera av producenterna i dagsläget inte kan leva på produktionen. Frågan är om CSA i nuläget enbart är en modell för idealister, för såväl producenter som konsumenter, vilket är i enlighet med Forbes och Harmon (2008) som betonat att modellen fortfarande fordrar ett visst åtagande gentemot dess bakomliggande filosofiska idéer. Det är dock svårt att avgöra huruvida CSA-modellen i Sverige i nuläget kräver att konsumenter såväl som producenter är idealister. Som nämnts ovan skulle det behöva utredas vidare vilka konsumenter som i dagsläget går med i ett CSA. För frågan är om konsumenterna kanske är mer redo för vad producenterna verkar tro. Lennart från **Ransbysätter** menar att han tror att detta är ett koncept som konsumenterna väntat på; att man är beredd att tänka på ett nytt sätt när det gäller matproduktion och att många efterfrågar ett ansikte bakom produkten. Vilket möjliggörs om mellanhänderna tas bort, såsom i fallet med CSA. Vidare poängterar **CSA Stackvallen** att de fått höra av flera att de kommer i precis rätt läge; att många pratar om omställning och letar efter alternativ där CSA anses vara ett praktiskt och genomförbart sådant. Det poängteras också att CSA kan vara ett bekvämt sätt att få tillgång till nyskördade grönsaker, vilket talar till modellens fördel.

Bondens egen Marknad – en potentiell målgrupp för framtida CSA?

Framförallt drar jag utifrån Nilssons och Monts studier (Nilsson, 2009a; Nilsson, 2009b; Nilsson och Mont, 2010) på Bondens egen Marknad i Sverige slutsatsen att producenter såväl som konsumenter som medverkar på dessa skulle kunna vara en potentiell målgrupp för framtida CSA i Sverige.

Producenterna på Bondens egen Marknad

När det gäller de producenter som deltar på Bondens egen Marknad finns det ett flertal aspekter som talar för att de skulle kunna utgöra en målgrupp för CSA. Först och främst verkar det finna en benägenhet och vilja hos dessa producenter att ställa om till ett mer hållbart jordbruk. Som lyfts fram i denna studie krävs det ett nytt tänk för en producent som vill ställa om till CSA-systemet. Nilsson (2009b) belyser att benägenheten att pröva nya saker påverkas av producentens ålder och i takt med att producenten blir äldre kan benägenheten att ta risker minska. Det faktum att detta inte återspeglats i Nilssons studie (ibid.) där flera av de producenter som deltar i Bondens egen Marknad eller ställt om till KRAV certifierat jordbruk var i den högre åldersgruppen visar att så inte behöver vara fallet. Detta visar också att de skulle kunna finnas en benägenhet att ta till sig en ny modell såsom CSA bland dessa producenter. Något som också finner stöd i LRF:s studie av det svenska jordbruket de senaste 200 åren där han kommit fram till att de flesta organisationer inom det svenska lantbruket "har haft en förvånansvärt god förmåga att förändra verksamhetens inriktning när samhället förändrats (s. 14). Vidare har det visat sig att dessa producenter först och främst värderar den sociala kontakten med konsumenterna och har en stark drivkraft att öka kopplingen till sitt lokalsamhälle (Nilsson, 2009b). Flera upplever dock i dagsläget att den inte är så bra som de skulle önska (ibid.). Enligt Nilsson (ibid.) kan lokala system förbättra samhörigheten med lokalsamhället och för de producenter som vill öka samhörigheten skulle CSA kunna vara ett bättre verktyg för detta än Bondens egen Marknad. Det faktum att marknaderna tar mycket tid i anspråk, både själva resandet samt att välja ut, packa produkterna och i vissa fall producera extra produkter (Nilsson och Mont, 2010), visar att producenterna är beredda att ta sig tid för att få träffa konsumenterna, något som CSA-producenterna också betonat att det gör. Denna starka drivkraft för att möta konsumenterna, en viktig del i CSA, men som också kräver mycket från producenten i sig visar att det finns en potential bland Bondens egen Marknads producenter att bli CSA-producent. Att producenterna också värdesätter själva matproduktionen och användningen av traditionella produktionsmetoder och recept (Nilsson och Mont, 2010) går också i linje med CSA.

I Nilssons studie (2009b) framgår att den sociala interaktionen med konsumenterna många gånger är en större drivkraft än ekonomisk lönsamhet för att delta på lokala marknader. Bondens egen Marknad verkar inte utgöra ett speciellt viktigt ekonomiskt incitament för

producenterna; för mer än 50 % av producenterna genererar försäljningen på Bondens egen Marknad endast 5 % av deras årliga inkomst (Nilsson och Mont, 2010). Motivationen för att delta i lokala system är alltså mer värderingsstyrt än för ekonomisk vinning vilket verkar bero på att producenterna förlitar sig på andra distributionskanaler. Marknaderna blir då mer ett tillfälle att visa sina produkter och möta konsumenterna (Nilsson, 2009b). Samtidigt visar Nilssons studier att de största barriärerna till att involvera sig i lokala livsmedelssystem var brist på tid och brist på lämpliga produkter att sälja i ett lokalt system. (Nilsson, 2009b). Tidsbristen benämns också som en begränsande faktor för att utöka Bondens egen Marknad och lokala producentnätverk (Nilsson, 2009a). I vissa fall har tidsaspekten också angetts som orsak till varför man som producent lämnar Bondens egen Marknad (ibid.).

Samtidigt anger producenterna att det är ett dilemma att den svenska konsumenten generellt enbart ser marknadsbesöket som en utflykt och inte som ett sätt att göra den veckovisa inhandlingen av mat (Nilsson och Mont, 2010). Genom ett CSA har man både en lämplig produkt att sälja samtidigt som man behöver lägga mindre tid på olika försäljningskanaler, något som verkar vara ett problem bland producenterna i Nilssons studie. Vissa producenter driver sin produktion som ett deltidsjobb och gör det vid sidan om andra inkomstgenererande aktiviteter (Nilsson och Mont, 2010) och CSA skulle här kunna erbjuda en möjlighet att ägna sig åt jordbruk på heltid. CSA kan också vara en lösning på det problem som uppdagats i Nilssons (2009b) studie där det visat sig att producenterna enbart är benägna att fortsätta med ekologisk produktion till en viss gräns eftersom det finns en smärtgräns när de inte längre har möjligheten att fortsätta om bidragen minskar eller produktionskostnaderna ökar. Genom CSA skulle dessa producenter alltså kunna bibehålla den sociala interaktionen som de värdesätter oerhört högt samtidigt som den ekonomiska aspekten skulle kunna spela en viktig roll.

Sammanfattningsvis kan man alltså säga att genom ett CSA skulle dessa producenter kunna fokusera helt på en målgrupp, slippa marknaderna och den tid det tar i anspråk samtidigt som de får ha en nära relation med sina konsumenter, något som betonats som särskilt viktigt av dessa producenter.

Varför handlar man på Bondens Egen Marknad?

Resultaten i denna studie har visat att svenska konsumenter tros vara mycket priskänsliga och detta är något som nämnts som en utmaning. Det är dock tveksamt om det stämmer och om det verkligen skulle behöva utgöra ett hinder. För det första, är den svenske konsumenten så priskänslig som man tror? Inom teorin råder det oenighet huruvida de svenska konsumenterna är lika priskänsliga som CSA-verksamheterna tror. Samtidigt som det finns ett stort behov av mer forskning inom detta ämne så har Nilssons (2009a) studie kring lokala livsmedelssystem i Sverige visat att kvalitet, produktionsätt och att betona

kopplingen till lokalsamhället och miljön är en nisch som ger produkten ökat värde. Något som i sin tur bidrar till att producenterna får en högre avkastning på sin produkt (ibid.). För besökarna på Bondens egen Marknad verkar priset inte vara ett problem. Medan vissa besökare inte lagt märke till priset alls menade de som ansåg att priset var högre att det var värt det eftersom man var beredd att betala ett högre pris för kvalitet och färskhet. En producent påpekade även att marknaden attraherar människor som värdesätter att handla lokalproducerat och kvalitetsprodukter och är ofta mer benägna att betala ett högre pris för dessa produkter (Nilsson och Mont, 2010). Dessa resultat får stöd av Konkurrenskraftsutredningen (SOU, 2015) som betonar att konsumenternas efterfrågan och betalningsvilja när det gäller svenska färska råvaror är relativt god.

Det konsumenterna värdesätter med Bondens egen Marknad är det ekologiska utbudet, miljöaspekten, att det är lokalproducerat, produktens färskhet och att man stöttar småskaliga jordbruk. Även upplevelsen på marknaden samt möjligheten att få träffa producenterna var orsaker till att konsumenterna besökte marknaderna (Nilsson, 2009a). Färskhet rankades högst vilket också kunde associeras med en benägenhet att betala ett högre pris. På frågan vad man ansåg sig framförallt bidra med genom att besöka marknaden så svarade majoriteten att de kände att de stöttade små producenter (Nilsson och Mont, 2010). I en undersökning av attityder och förväntningar kring lokal och regional mat av Ipsos-Eurekas¹⁰ kunde man se att det man värderade var en bättre djurhållning, en tydlig "avsändare" och att produktionen upplevs bidra till en levande landsbygd och ökad sysselsättning i närområdet. Samtidigt visade undersökningen att varans smak, kvalitet och om varan var hälsosam var viktigast för konsumentens val (Jordbruksdepartementet, 2005). I Konkurrenskraftsutredningen lyfts en färsk forskningsrapport¹¹ från Lunds Universitet fram som visar att allt fler konsumenter efterfrågar andra aspekter än ett lågt pris och att det är produktens kvalitet som är det viktigaste för betalningsviljan (samtidigt som det är viktigt att varan är unik i sitt slag, att den signalerar social status samt varans ursprung). I samma utredning lyfts också en annan undersökning¹² fram som visat att förtroendet för primärproduktion är betydligt större än förtroendet för både livsmedelsförädlingen och livsmedelsbutikerna (ibid.). Dessa resultat indikerar att det finns konsumenter i Sverige som potentiellt skulle kunna vara intresserade av CSA-modellen **och** som är beredda att betala ett högre pris. Detta eftersom ett CSA har möjligheten att tillgodose det som konsumenten vid Bondens egen Marknad framförallt efterfrågar; färska grönsaker av bra kvalitet samt en möjlighet att stötta småskaliga

¹⁰ Ipsos-Eureka 2004. Lokal och regional mat.

¹¹ Anselmsson, et al. (2014) Brand image and customers' willingness to pay a price premium for food brands. *Journal of Product & Brand Management*, Vol. 23 Iss 2 pp. 90–102.

¹² GfK Sverige, 2014. Sverige – det nya matlandet.

jordbruk. Även det faktum att försäljningen av ekologisk frukt och grönsaker gått upp¹³ (SCB, 2013) kan tyda på att det finns en ökad efterfrågan på ekologisk frukt och grönsaker, något som talar till CSAs fördel.

För det andra är frågan om det verkligen behöver utgöra ett hinder om den gemene konsumenten i Sverige är så priskänslig som man tror. I dagsläget verkar CSA-verksamheterna ta mindre betalt för sina ekologiska produkter än vad livsmedelsbutikerna gör. Förklaringen tycks ligga i en oro att inte hitta kunder om de höjer sina priser i enlighet med livsmedelsbutikerna, då CSA är ett så pass nytt koncept. Samtidigt har det visat sig vara svårt att vara lönsam med nuvarande prissättning, vilket tyder på att de måste höja sina priser. Det faktum att deras priser är lägre än detaljhandelspriserna visar att det bör vara möjligt. Som Nilssons (2009a) resultat från Bondens Egen Marknad indikerar är det dock viktigt att när CSA-producenterna höjer priset också betonar kvaliteten, produktionssättet och kopplingen till lokalsamhället. Nilsson och Mont (2010) föreslår också att bönder som vill delta på Bondens egen Marknad bör uppmuntras att odla olika varianter på samma gröda eftersom det förser konsumenten med kvalitetsvärderade produkter som är attraktiva och tilltalande. Dessa råd är lika gällande för CSA och i enlighet med **CSA Stackvallen** som belyser att en av de största fördelarna med att ha självplock är att man kan erbjuda sådan variation då allting inte behöver vara färdigt samtidigt.

Hur kan förutsättningarna för CSA förbättras i Sverige?

Studien visar att CSA-rörelsen är i sin linda i Sverige och med så många som 4000 CSA runt om i Europa och över 12 000 i USA kan man fråga sig varför modellen inte växt sig stark i Sverige. När de svenska CSA får frågan hur de först kom i kontakt med modellen framgår att de antingen hört talas om CSA från andra svenska CSA, medan de rest, från andra CSA i sina hemländer eller från andra studenter som kommit i kontakt med modellen när de sökt efter alternativa jordbruksmodeller. Det framkommer tydligt att CSA-modellen inte lärs ut inom varken lantbruksuniversitet eller andra lantbruksutbildningar i Sverige. Som nämnt ovan drivs hälften av de identifierade CSA i denna studie av personer som invandrat till Sverige vilket anses bero på att modellen fortfarande är relativt okänd bland svenska producenter. Detta skulle kunna tjäna som en förklaring till det begränsade antalet CSA i Sverige; modellen har i själva verket varit okänd här tills relativt nyligen. Eftersom samtliga CSA i denna studie poängterar att det är en utmaning att arbeta med ett nytt koncept krävs det alltså att konceptet får mer uppmärksamhet i såväl media som genom andra medel, något som producenterna själva också betonat. Som Starr (2010) påpekar så kan det dock ta årtionden att introducera en ny idé. Samtidigt tror ett CSA att det faktum att det är en ny

¹³ År 2004 utgjorde frukt ca 3,1 %, en siffra som i dagsläget ligger på cirka 7,1 %. Grönsaker låg 2004 på cirka 2,4 % och ligger i dagsläget på cirka 6,3 % (SCB, 2013).

modell som är relativt okänd också varit någonting som de fått skjuts av. Att det är ett nytt koncept behöver alltså inte enbart vara en nackdel.

Stöd från kommun och myndigheter

En annan förklaring som nämns i intervjuerna till det låga antalet CSA i Sverige, och som även behandlats ovan, är svårigheten att få tillgång till odlingsbar mark. Här betonar vissa CSA behovet av stöd från kommunen för att få tillgång till mark. På liknande sätt som Malmö stad har stöttat kring administrationen av Bondens egen Marknad genom att erbjuda lägre hyra för marknaden och hjälpa till att organisera elektricitet och parkeringstillstånd (Nilsson och Mont, 2010) skulle kommunerna kunna stötta genom att tillhandahålla mark. Även kravet om minst fyra hektar mark för att kunna ansöka om bidrag från Jordbruksverket är något som behöver ses över om CSA ska främjas. Bristen på stöd från kommun, region och myndigheter verkar dock inte bara handla om mark. Den allmänna bristen på stöd är något som lyfts fram av flera CSA och detta skulle kunna försämra förutsättningarna för en utveckling av CSA i Sverige. Som påvisats ovan har flera inte fått något stöd eller respons av kommunen alls och någon anser att det måste finnas tillgängliga stöd för att fler ska vilja ta initiativet att bli producent. Adams och Salois (2010) belyser att lokala myndigheter måste fundera kring vilka policier de kan använda för att öka tillgängligheten till lokalproducerat mat. Som Nichol (2003) uttrycker det;

Planners have a key role to play, and will be increasingly important to farmers as they restructure the pattern of land holdings and diversify into food processing, marketing and retailing. If the planning system is to be a successful instrument for delivering sustainable development, we will need to adopt a more sophisticated approach, for instance, by considering 'food miles' as well as 'shopper miles' in retail policy, and replacing the functional and financial tests with a more rounded assessment of the merits of new agricultural holdings. (Nichol, 2003 s. 425)

Nilsson och Mont (2010) menar att lokala myndigheter kan spela en viktig roll för att främja utbildningsprogram som informerar samhället om mat som produceras i omgivningen och var de kan köpa denna mat. I Ipsos-Eurekas ovannämnda undersökning kunde man se att kunskaperna om lokal och regional mat är låg (Jordbruksdepartementet, 2005), vilket visar på vikten av dessa utbildningsprogram. Vidare bör man enligt Nilsson och Mont (2010) vara delaktig i att främja en övergång från beroendet av bondekooperativ för att bönderna ska inse att det finns alternativ till det nuvarande systemet. Vidare föreslår de ett nationellt stödprogram för nya och unga producenter som antingen vill ta över en gård eller starta en ny för att stötta den generationsväxling som pågår inom svenskt jordbruk. Till sist föreslår Nilsson och Mont (2010) att lokala myndigheter också kan spela en viktig roll för att säkerställa att små och lokala producenter överlever samt vara fördelaktigt för lokalproducerad mat genom att etablera långvariga kontrakt mellan

lokala producenter och kommuner för att främja hållbara upphandlingar. Även Miljö och Jordbruksutskottet har uppmärksammat att det är en viktig fråga hur staten ska kunna verka för att tillgodose de små företagens behov av kompetensutveckling, stöd och rådgivning (Miljö och Jordbruksutskottet, 2005/06).

Några CSA i denna studie menar att en kommun också skulle kunna stötta genom att själva söka efter producenter inom kommunen som vill driva ett CSA och förse kommunens invånare med mat. Som nämnts ovan är inte alla lika positivt inställda till stöd från kommuner och myndigheter, något som behöver tas i beaktande. Bland de som efterfrågar stöd går det dock att urskilja ett behov av två olika typer av stöd; ekonomiskt stöd och stöd i form av rådgivning.

Ekonomiskt stöd: Uppstartskostnaden för att kunna köpa in verktyg, växthus och så vidare verkar vara det mest efterfrågade bland dem som efterfrågar ekonomiskt stöd. Att det varit ett uppehåll i landsbygdsprogrammet anses ha försvårat detta, eftersom varken Leader-medel eller startstöd har kunnat sökas, något som påtalas av två CSA. Flera betonar problematiken med hur jordbruksstöden fördelas och man anser att det måste till en omfördelning av stöden så att jordbruk som på sikt är hållbara gynnas och att småskaliga jordbruk kan tillgodose sig stöden. Rudy (2012) menar att problemet med hur dagens kött, ägg och mejeriprodukter kan vara så billiga har att göra med statliga subventioner, och det är däri som problemet ligger. Hon menar att den lösning som förespråkas av feministisk mataktivism (*feminist food activism*) skulle vara att styra om subventionerna och istället för att gynna jordbruk med ohållbara monokulturer istället gynna små hållbara jordbruk med slutna kretslopp (ibid.).

Rådgivning: Någon efterfrågar ett bra informationsmaterial om CSA som man skulle kunna använda när man söker samarbetspartners och projektpengar samt en kontaktperson på Länsstyrelsen eller Regionen för att vända sig till för stöd och rådgivning. I dagsläget försöker Länsstyrelsen Västra Götaland sprida idén om CSA och de har numera en CSA koordinator, något som borde spridas till flera län. Ett CSA berättar att deras samarbete med Länsstyrelsen gav dem fördelar i andra sammanhang; att de hade en viss tyngd att Länsstyrelsen stödde dem och att detta stöd upplevs som väldigt positivt. Någon annan betonar att myndigheter borde fokusera mer på rådgivning snarare än enbart kontroll vilket skulle gynna producenterna i längden.

I dagsläget finns det både svenska utredningar och europeiska riktlinjer som skulle kunna användas för att stödja utvecklingen av CSA i Sverige. Konkurrenskraftsutredningen betonar att det krävs insatser för att utveckla nya försäljningskanaler, eftersom detta kan öka jordbrukarnas intäkter, och föreslår att Landsbygdsprogrammets insatser ska användas för att stödja projekt som syftar till detta (SOU, 2015). Detta förslag kan gynna

CSAs eftersom CSA-modellen kan ses som en ny typ av försäljningskanal. I de senaste överenskommelserna av CAP (Common Agricultural Policy), det vill säga EU:s gemensamma riktlinjer för jordbruk, kan man hitta flera aspekter som är förenliga med CSA. I en översikt av riktlinjerna för CAP 2014-2020 framgår att "bönder ska belönas för de tjänster som de tillhandahåller för allmänheten såsom exempelvis landskap, biologisk mångfald, klimatstabilisering, även om dessa inte har något marknadsvärde" (European Commission, 2013, s.5). Vidare framhålls vikten av att ta fram åtgärder för att främja samarbete mellan producenter vilket inkluderar "stöd för att etablera producentgrupper såväl som korta distributionskedjor och Kooperationer" (ibid., s.6). Eftersom hela Europa också tampas med en åldrande yrkeskår när det gäller jordbrukare kommer unga bönder som går in i jordbrukssektorn från och med 2015 kunna söka ett ytterligare stöd som kommer kunna kompletteras med startstödet (ibid.). Eftersom CSA-producenterna visat sig tillhandahålla många fler tjänster än bara matproduktion, förkortar distributionskedjan för livsmedel och gärna vill samarbeta med andra CSA samtidigt som de ofta är unga är dessa riktlinjer alltså något som skulle kunna gynna CSA i Sverige.

Nätverk och samverkan mellan olika CSA

Under datainsamlingen (sommaren 2014) framgick att det inte fanns något nätverk för CSA i Sverige. Ett fåtal av de intervjuade hade varit i kontakt med varandra ett fåtal gånger men många kände inte till varandra och inget strukturerat samarbete gick att finna. De flesta verkade dock eniga om att de gärna skulle utbyta erfarenheter med andra CSA för att få praktiska tips, stöd, råd, inspiration, kunna jämföra priser, prata för- och nackdelar med modellen och så vidare. Problemet som flera dock betonar är att hitta tiden för att kunna nätverka. Förutom att dela med sig av erfarenheter finns tankar bland flera CSA att utveckla samverkan mellan olika CSA. Två CSA är inne på idén med samordnade CSA i ett nätverk, där flera småproducenter går samman och hjälpts åt eftersom alla inte har möjlighet att odla allt. I Ipsos-Eurekas undersökning framgick att merparten av konsumenterna vill handla sin lokala och regionala mat i sin livsmedelsbutik (Jordbruksdepartementet, 2005). Detta kan innebära ett problem för utvecklingen av CSA. Genom att fler CSAs samarbetar och utbyter varor skulle man kanske i viss mån kunna komma undan detta problem eftersom det minimerar behovet av att handla på flera olika ställen. Någon respondent menar också att om flera CSA skulle samverka så skulle man exempelvis kunna kombinera självplock och låda eftersom fler producenter då skulle kunna turas om att sköta distributionen. En annan betonar att samverkan skulle kunna innebära att producenterna går i god för varandra, ytterligare ett sätt att undvika certifiering och de kostnader och administration som är förknippat med detta. En annan vinning med samverkan som lyfts fram är ett minskat konkurrenstanteck producer emellan, och flera betonar att de gärna skulle stötta andra CSA i sin omgivning. Som någon uttrycker det; "för man har sina egna kunder och dom är lokalt baserade så därför så konkurrerar man inte med bonden som ligger tio mil bort för han har sin

konsumentgrupp”. Ju fler desto bättre verkar prägla de flestas tankesätt när det gäller utvecklingen av CSA men igen verkar detta anses kräva att folk lägger om sina konsumtionsvanor;

... alltså det finns så mycket plats för så många, bara folk gör om sina shoppingmönster; istället för att åka på IcaMaxi så lägger man en femhundring hos sin lokala mångsysslare. (Intervju med Niklas, Nyttogården)

Sammantaget kan man alltså säga att det finns ett behov att ett nätverk för CSA i Sverige för att öka förutsättningarna för att sprida och utveckla modellen i Sverige. I den studie som Adler et al. (2003) gjorde kring Ramsjö gård 2003 identifierades en potential för lärande mellan det CSA:t och andra CSA. Eftersom de vid tillfället för denna studie inte kände till några andra CSA i Sverige var det inte då möjligt. Detta skulle dock vara möjligt i dagsläget med alla de CSA-verksamheter som identifierats i denna studie. Som Adler et al- (2003) betonar så skulle ”en möjlighet att dela idéer och erfarenheter kunna främja lärande mellan olika CSA, och leda till mer utbyte dem sinsemellan” (s.21). Detta är i linje med Olofsson och Öhman (2011) som betonat vikten av att små jordbrukare organiserar sig för att ha förmågan att förse den lokala marknaden med mat, istället för att producera för den globala. Adler et al. (2003) belyste redan för tolv år sedan potentialen för en svensk CSA-förening vars syfte skulle vara att bistå med institutionellt stöd såväl som att koppla samman olika CSA-gårdar. Jag anser därför att det nu är hög tid att etablera en sådan organisation¹⁴.

Kan CSA bidra till ett hållbarare jordbruk och livsmedelsförsörjning?

CSA - en modell för ekologiskt, social och ekonomiskt hållbar livsmedelsförsörjning?

En av undersökningsfrågorna i denna studie var att utreda huruvida CSA kan bidra till ett hållbarare jordbruk och livsmedelsförsörjning.

Ekologiskt hållbart

Det faktum att alla intervjuade CSA odlar enligt ekologiska principer visar att CSA i Sverige strävar mot en mer miljömässigt hållbar livsmedelsförsörjning. På frågan vad ett hållbart jordbruk innebär är de flesta respondenter överens om att det betyder fler småskaliga jordbruk som försörjer människorna i sin närhet och ett minskat beroende av fossila bränslen. Som någon uttrycker det handlar ett hållbart jordbruk om ett jordbruk som är i samklang med naturen, det vill säga respekterar naturen och jordens begränsningar. Flera

¹⁴ I mars 2015 kom det till min kännedom att en sådan organisation är på väg att etableras och inom kort lanseras www.andelsjordbruk.se

av initiativtagarna har en förhoppning om att kunna odla på ett sådant sätt som minimerar användningen av tyngre maskiner och användandet av fossilt bränsle. Alla har kommit olika långt men hos de flesta finns denna ambition. Ett flertal använder sig av permakulturprinciper som anses vara ett odlingsätt som också minskar oljeberoendet. Det poängteras att så fort man kommer upp i skala sker mycket plantering via traktor, varför det småskaliga ses som en förutsättning för att kunna vara hållbar. Några använder hästar eller åsnor som arbetsdjur medan någon annan menar att även om det skulle vara det ultimata så har hen i dagsläget inte kunskapen för att kunna göra det. Flera använder sig av grisar för att bryta jorden. På någon av gårdarna används gamla raser såsom Linderödssvin och Kindahöns. Flera har brutit marken med traktor initialt, men det påtalas att detta enbart skett vid ett fåtal tillfällen och kommer inte behöva göras regelbundet. Vid dessa tillfällen verkar flera fått låna traktor av grannbonden för att själva inte behöva göra den investeringen. Att man hjälps åt grannar och producenter sinsemellan verkar inte unikt för dessa småproducenter. Nilsson (2009a) kunde i sin studie se att flera småproducenter gått samman i nätverk för att samarbeta och dela på resurser och inköp av utrustning. Något som visar att små jordbruk inte alls behöver vara mindre kostnadseffektiva och mer arbetsintensiva, som kritiken vill göra gällande (ibid.)

Socialt hållbart

Samtidigt lyfter många fram att ett hållbart jordbruk *både* handlar om ett ekologiskt och ett socialt perspektiv och att dessa perspektiv måste kopplas samman. Ett hållbart jordbruk anses av flera kunna bidra till bättre sociala förhållanden; eftersom det ska vara en plats som bidrar till social gemenskap där folk träffas och trivs. För nästan samtliga verksamheter är kopplingen mellan det sociala och ekologiska av stor vikt och CSA anses vara en modell för att kunna göra just denna koppling. Resultaten i denna studie visar dock att flera CSA upplevt en utmaning i att få sina medlemmar engagerade i gården/odlingen. Enligt Andersson (2006) har flera studier också visat på att CSA inte alltid är så samhörighetsbildande (*community building*) som konceptet vill ge sken av. Andersson (2006) påtalar att både hennes resultat och andra undersökningar visat att kontakten mellan medlemmar och deras CSA-gård är relativt sparsam samtidigt som de sociala faktorerna många gånger rankas lågt som orsak till medlemskap. Ramsjö gård betonar i denna studie att deras medlemmar inte har tid med detta, något som också bekräftats i Anderssons studie från 2006 där det praktiska engagemanget från större delen av medlemmarna var lågt. Liksom flertalet CSA-producenter påtalat i denna studie poängterade Ramsjö gård i Anderssons studie att medlemmarnas deltagande inte får byggas på tvång utan ska vara helt frivilligt. Frågan är om denna frivillighet och ibland otydlighet från producenterna kan skapa osäkerhet hos konsumenterna, vilket gör att de inte engagerar sig. I denna studie har det framgått att de CSA-producenter som inte haft organiserade aktiviteter upplevt ett lågt engagemang från sina medlemmar (förutom *Under Tallarna*). Dessa resultat är i enlighet med Anderssons (2006) studie av Ramsjö gård där

hon betonar att det låga medlemsengagemanget kan bero på att det inte anordnas så många aktiviteter, att människor inte har tid på grund av andra fritidsintressen samt bristande information från lantbrukarnas sida. Andersson (2006) föreslog att Ramsjö gård skulle ordna olika aktivitetsdagar på gården där medlemmarna bjöds in att delta, temakvällar om ekologisk odling, matlagning med mera för att öka kontakten mellan producenterna och CSA-medlemmarna. Dessa råd är lika aktuella idag och kan vara värda att ta till sig för de CSA som vill öka engagemanget från medlemmarna.

Viktigt att betona här är dock att Andersson (2006) ställde sig relativt skeptisk till att hennes råd skulle kunna bli verklighet eftersom det krävde att medlemmarna själva tog tag i detta då producenterna inte ansåg sig ha tid med det. I sina slutsatser ställer hon sig tveksam till om CSA skulle kunna fungera i Sverige; med anledning av de krav på engagemang från medlemmarna som konceptet ändå ställer. Istället menar Andersson att koncept såsom Bondens Egen Marknad och Ekolådan kan ha större utvecklingspotential i Sverige eftersom konsumenterna blir mindre bundna och ansvarstagandet mindre. För de som däremot vill engagera sig mer kan CSA vara ett alternativ. Jag är dock av en annan åsikt, just på grund av att vissa CSA i denna studie verkar ha kunnat engagera sina medlemmar. Mer forskning behövs dock kring vad som bidragit till att de lyckats så att detta kan spridas till fler CSA som vill öka engagemanget.

En annan aspekt som är viktig att belysa när det gäller social hållbarhet handlar om den jämställdhetsproblematik som belysts i teorin kring lokala livsmedelssystem (Rudy, 2012; Lang, 2005; Nilsson och Mont, 2010). Rudy (2012), Lang (2005) och Nilsson och Mont (2010) har belyst att kvinnor tar ett större ansvar i hushållet och ställer sig frågande kring om lokala livsmedelssystem kan öka bördan för kvinnor. Ett CSA behöver nödvändigtvis inte innebära mer jobb när det gäller att få grönsakerna distribuerade till sig, men jämförelsevis med att handla allt i en och samma affär blir detta ändå en extra uppgift. Om det är kvinnan som förväntas göra detta och sedan laga all mat från grunden kan detta göra hushållsarbetet än mer betungande för kvinnor. Detta är något som behöver tas i beaktande, både när det gäller utformningen av CSA, distributionssystemet kopplat till det men också i marknadsföringen av konceptet. Jordbruk har i Sverige under lång tid frontats av männen, även om kvinnorna länge arbetat i jordbruket. Som Rudy (2012) betonat är det viktigt att i marknadsföringen av lokala livsmedelssystem visa på alternativa familjekonstellationer när det kommer till familjejordbruk. Detta är också något som CSA i Sverige behöver ta i beaktande. Vem hamnar på bild i tidningen, vem blir intervjuad och så vidare. CSA kan vara en möjlighet för nya producenter men det är viktigt att bilden av producent eller bonde i Sverige förändras och att man lyfter upp en annan bild än den vita, manliga bonden när CSA ska marknadsföras.

Ekonomiskt hållbart

CSA kan vara ett sätt att göra jordbruket mer ekonomiskt hållbart, i och med att man knyter konsumenten till gården och gör denne till en finansiell part som bidrar till högre avsetning för råvaran i kombination med ökad säkerhet för producenten. Samtidigt har resultaten visat att CSA-producenterna ofta applicerat just begreppet multifunktionalitet i sina verksamheter som såväl Myrdal som van Huylbroeck, Valeri et al. (2007 i Nilsson, 2009b) menar är en förutsättning för framtidens jordbruk. Något som också skulle kunna bidra till att göra deras affärsmodell mer ekonomiskt hållbar. Jordbruksverket (2000) framhäver att en "ekonomisk och socialt hållbar landsbygdsutveckling förutsätter ett jordbruk som kan producera högkvalitativ mat till ett vettigt pris för konsumenten samtidigt som det förse producenten med en skälig inkomst" (s.108). Resultaten i denna studie visar att ett CSA har förutsättningen att kunna producera mat som är av bra kvalitet till ett bra pris samtidigt som producenten förses med en skälig inkomst.

Svårigheten att kombinera ekonomisk och social hållbarhet

Även om riskdelningen är viktig för att göra modellen ekonomiskt hållbar för producenten så kvarstår frågan om det gör modellen socialt hållbar. En av undersökningsfrågorna i denna studie var huruvida CSA kan vara ett medel för att förse människor i socioekonomiskt utsatta områden med billigare och hälsosammare livsmedel. Utmaningen med CSA i Sverige är att nå ut till en bredare befolkning; bortom idealisterna. Resultaten indikerar att ekologiska grönsaker från ett CSA kan bli detsamma som konventionella grönsaker i butiken, eftersom mellanhänderna tas bort. Något som skulle kunna innebära att ekologiska grönsaker blir tillgängliga för fler. Dock kan riskdelningen fungera som ett hinder för att göra modellen och därmed hälsosam mat mer tillgänglig, eftersom riskdelning kräver att medlemmarna har vissa finansiella resurser. Trots det faktum att ett CSA kan utforma individuella betalningsplaner, är det fortfarande många människor med begränsade ekonomiska resurser som inte har möjlighet att ta risken att inte få någon skörd. Därför måste man fråga sig; om riskdelning är en väsentlig del av CSA, lämpar sig detta koncept i så fall endast för personer med finansiella resurser som har möjlighet att ta risken att förlora en säsons skörd? Denna fråga kan inte besvaras här men den måste beaktas eftersom det finns ett stort behov av att göra hälsosam mat mer tillgänglig och *affordable* i Sverige. Det faktum att många av de CSAs som identifierats i denna studie inte delar riskerna skulle alltså kunna vara fördelaktigt för vissa konsumenter men mindre för lantbrukarna. Oavsett så visar det tydligt hur svårt det kan vara att kombinera social och ekonomisk hållbarhet.

Slutsats

I Mistras rapport "The Inclusive Green Economy" dras slutsatsen att det behövs ett skifte i perspektiv när det gäller synen på hållbarhet. Istället för att se hållbarhet som en avvägning mellan ekonomisk, social och ekologisk utveckling, som uttryckts i

Brundtlandrapporten, bör vi istället se social hållbarhet som målet, ekologisk hållbarhet som ett grundläggande krav och ekonomi som ett verktyg för att nå dit (Alfredsson och Wijkman, 2014). Utifrån denna definition på hållbarhet skulle CSA kunna benämnas som hållbar. Genom en säkrad inkomst för producenten är modellen utformad för att använda ekonomin som ett verktyg för att uppnå social hållbarhet (även om det finns vissa implikationer som nämnts ovan) och ekologisk hållbarhet ses som en självklarhet och ett grundläggande krav för producenterna. Larsson et al. (2005) poängterar också att "den ideala verksamheten när det gäller hållbar utveckling är en som i sin produktion bidrar till social, ekonomisk och ekologisk utveckling samtidigt som det visar på flexibilitet" (s.11). Av resultaten att döma skulle CSA kunna vara en sådan ideal verksamhet. Som Adler et al. (2003) betonar kan jordbruksproduktion vara ett kraftfullt verktyg för hållbar utveckling så vida det görs på ett klokt sätt, och här skulle CSA kunna spela en viktig roll. Slutsatsen som kan dras är alltså att framväxten av fler CSA i Sverige skulle kunna bidra till ett mer ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart jordbruk och därmed en hållbarare matförsörjning.

CSA som en del i att utveckla konceptet med stadsodling i Sverige

I Sverige pratar man för tillfället mycket om stadsodling; stadsodling har blivit hippt. Enligt FAO - Food And Agriculture Organization of the United Nations kan så kallad *urban and peri-urban agriculture (UPA)* utgöra ett viktigt bidrag till hushållens matsäkerhet och göra så att konsumenter och framförallt låginkomsttagare får tillgång till färska varor, ett större utbud och bättre priser (FAO, 2015-02-17). I dagsläget bor 54 % av jordens befolkning i städer, en siffra som förmodligen kommer ökat till 66 % år 2050 (United Nations, 2014). Enligt Olofsson och Öhman produceras dock i princip ingen av den mat som konsumeras i städerna där. När det gäller stadsodling i Sverige avfärdas dock ofta vikten av matproduktionen och i fokus står oftast den sociala aspekten av odlingen snarare än själva produktionen. Samtidigt har stadsodling visat sig kunna spela en viktig roll även för livsmedelsförsörjningen i Sverige. Om vi börjar tänka kreativt kring obebyggda ytor skulle många svenska städer enligt professor Per G Berg vid Sveriges Lantbruksuniversitet kunna nå en så hög självförsörjningsgrad som 30 % och exempelvis Stockholm skulle kunna få 10 % av livsmedlen från dess absoluta närområde. Samtidigt menar Berg att en ökad stadsodling skulle göra städer mer resilienta, det vill säga mindre sårbara för kriser och prisökningar (Svenska Dagbladet, 2009-09-27). I motsats till vad många respondenter i denna studie trots så visade Ipsos-Eurekas undersökning att intresset för lokal och regional mat dock är lägre i städer än på landsbygden (Jordbruksdepartementet, 2005). Något som igen bekräftar behovet av ökad kunskap om lokal matproduktion.

I ett samtal med Fredrik Björk, forskare inom urbana studier på Malmö Högskola, betonar han att stadsodling i Sverige många gånger antingen är ett socialt projekt eller ett integrationsprojekt. Genom studieresor till Berlin, USA och Kanada kunde han urskilja

tydliga skillnader i synen på stadsodling. I Berlin fanns det likheter med Sverige där fokus många gånger hamnar på det sociala medan i USA och Kanada är det snarare fokus på själva matproduktionen. Där blir det sociala oftast en positiv bieffekt men det är inte det primära målet. På frågan vad vi kan lära av dessa erfarenheter menar Björk: "Vi måste fokusera på maten när det kommer till stadsodling". Problemet med stadsodling i Sverige handlar enligt min mening just om att vi inte ser på stadsodling ur en ekonomisk synvinkel utan bara utifrån en social. Konsekvenserna blir att vi missar en viktig potential och istället för att prata om stadsodling bör vi istället börja prata om stadsbruk eller urbant jordbruk efter den engelska termen *urban agriculture* för att vidga synen på odling i städer. I ett blogginlägg på Hållbar Stad uppmärksammade Karin Svensson från Arkitektur- och designcentrum problematiken kring bristen på den ekonomiska aspekten när det gäller stadsodling i Sverige (Svensson, 2015-01-28). Svensson (ibid.) betonar problematiken med att urbana jordbruk "reduceras till en hobby för miljömedvetna vänstermänniskor och odlingssugna pensionärer" där man endast fokuserar på de sociala fördelarna med odling.

Att endast se odlingen som en plattform för möten och en källa till socialt kapital gör odlingsverksamheten utbytbar, den kan lika gärna ersättas av en musikscen eller en fotbollsplan. Istället bör man lyfta fram odlingens potential som näringslivsgren, resiliensskapare och matförsörjare. Argumentet att förtätning skulle utgöra ett hinder för odlingen ser jag endast som en ganska trångsynt bortförklaring. Förtätning handlar om att tänka flerfunktionellt och utnyttja ytor mer effektivt. (Svensson, 2015-01-28)

I detta sammanhang blir det viktigt att lyfta fram CSA-modellens potential som näringslivsgren, resiliensskapare och matförsörjare. Svensson (ibid.) betonar att i en stad som bara växer och växer måste vi se till att i alla fall ha en liten matproduktion vilket innebär att stadsbyggandet måste anpassas till de utmaningar vi står inför idag. I arbetet med att göra städer mer självförsörjande skulle CSA kunna spela en viktig roll. Det förutsätter dock en förändrad syn på stadsodling, något som också lyfts fram av respondenterna i denna studie. Medan Svensson (ibid.) använder sig av begreppet urbana jordbruk menar hon att vi inte kan fortsätta jämföra det urbana jordbruket med jordbruket på landsbygden. Städer måste enligt Svensson istället tänka nytt kring detta koncept och istället för att försöka anpassa odling i staden till landsbygdens förutsättningar måste det anpassas till stadens förutsättningar. Vi kan inte fortsätta räkna på hur mycket grönsaker man får ut på en kvadratmeter åkermark och sedan jämföra detta med stadens förutsättningar för detsamma. Odling i staden kommer se annorlunda ut menar Svensson (ibid.), något som också betonats i denna studie där CSA kan vara ett sätt. Emil från Concrete Farming betonar att även om många av ytorna i staden är för små för att kunna gå runt på en produktion men hela produktionen behöver inte vara belagt på samma plats, något som skulle kunna möjliggöra för CSA i städer;

... om vi nu ska börja prata stadsodling som mer än ett socialt fenomen och en sak som gör staden vackrare och faktiskt börja prata om stadsodling som en möjlighet att försörja människor så ser jag ju en chans att på ganska små ytor, på dom ytorna som finns i staden producera intensivt och knyta dom här kontakterna med människorna som faktiskt bor runt omkring... (Intervju med Emil, Concrete Farming)

6. Slutsats

CSA-rörelsen i Sverige är fortfarande i sin linda, men ett snabbt växande intresse har identifierats. I skrivande stund har ytterligare två CSA-verksamheter dykt upp som inte beaktats i denna studie, vilket visar på intresset för modellen. Det faktum att de identifierade CSAs är lokaliserade i skilda regioner med varierande grad av urbanisering och intensitet i jordbruk indikerar att det finns förutsättningar för att konceptet ska kunna växa, på landsbygden såväl som i staden.

Även om det finns goda förutsättningar för CSA i Sverige framkommer det att CSA-verksamheterna står inför ett antal utmaningar, varav en del skulle kunna fungera som hinder för att fler ska utvecklas. För att förbättra förutsättningarna för CSA i Sverige finns det ett antal aspekter som behöver adresseras och arbetas med. Sammantaget kan man säga att det handlar om; ökad kunskap om konceptet så att konsumenter såväl som producenter får upp ögonen för modellen och dess potential, att det blir lättare att få tillgång till mark, ett ökat stöd från kommuner, regioner och myndigheter samt att samverkan mellan olika CSA ökar. I viss mån verkar modellen också i viss mån kräva ett förändrat konsumentbeteende, i vilken omfattning låter jag dock vara osagt då frågan behöver utredas vidare.

Slutligen indikerar resultaten att CSA-modellen skulle kunna användas som ett sätt att stärka relationen mellan konsument och producent och producera hållbar mat från jord till bord. Som diskuterats finns det dock ett antal implikationer när det gäller modellens potential för att göra den tillgänglig för den bredare befolkningen.

Användningsområde för denna studie samt framtida forskning

Genom denna studie har förekomsten och utvecklingen av CSA i Sverige lyfts fram. Detta samtidigt som modellens förutsättningar i Sverige har undersökts. I och med detta har jag bidragit till en ökad kunskapsbas om CSA i Sverige och vikten av att modellen sprids. Det är min förhoppning att denna studie kan komma till nytta för såväl producenter som vill ställa om till ett CSA såväl som kommuner, myndigheter och organisationer. Eftersom det finns ett antal implikationer när det gäller modellens potential för att göra den tillgänglig för den bredare befolkningen är detta ett område som skulle behöva undersökas vidare. Ytterligare forskning måste också titta på konsumenternas livsmedelsbeteende, om det finns en ökad

efterfrågan på ekologiskt och närodlat (och i så fall vilka de är och om de skulle vara beredda att gå med i ett CSA). Data kring vad svenska konsumenter är beredda att betala för ett CSA-medlemskap skulle kunna fungera som en viktig bas för att fastställa potentialen för fler CSA i Sverige. Vidare är det av avgörande vikt att undersöka hur mycket CSA-producenter behöver ta betalt för att vara lönsamma och hur många medlemmar de behöver, hur stor odlingsyta som behövs samt hur mycket de tjänar i dagsläget.

Framtida forskning bör också fokusera på huruvida en ökning av CSAs skulle kunna bidra till ökad sysselsättning och för att skapa mer meningsfulla arbetstillfällen för arbetslösa. För som Pretty (2001 i Nilsson, 2009a) påpekat så kan jobb som skapas på lokal nivå bidra till att jobb försvinner någon annanstans om jobben flyttar från de centraliserade till de lokala systemen. Något som behöver tas i beaktande och undersökas vidare. Det skulle också vara intressant att titta på huruvida kommunen skulle kunna använda CSA-jobb åt exempelvis utbrända. Vidare anser jag att det skulle vara gynnsamt att undersöka förutsättningarna för CSA att försörja förskolor, skolor och restauranger. Om man som Waldorfsskolan i Hardeberga kan anställa odlare som driver ett CSA som både förser exempelvis skolan samt har medlemmar från personalen och de boende runtomkring. Vissa ställer sig frågande kring om ett CSA skulle kunna producera tillräckligt för att räckta till skolor eller restauranger och det är värt att undersöka vidare. Vidare hade jag gärna sett att vidare forskning görs kring de livsmedelsregler som finns i Sverige och om vissa skulle gå att undkomma genom ett CSA. Under någon intervju dök frågan upp huruvida det skulle vara tillåtet för en producent att förädla i sitt eget kök, som inte är ett godkänt producent kök, om medlemmarna själva godkänt det. Om förutsättningarna förändras när man är medlem och äger en andel i produktionen, är det då andra regler som gäller när det är ett slutet sällskap, det vill säga det blir ju för eget bruk. Skulle detta kunna vara i likhet med när man blir medlem i ett slutet sällskap och man då får sälja alkohol inom det sällskapet utan alkoholtillstånd? Detta skulle behöva undersökas vidare eftersom just förädling lyfts fram som en problematik bland flera respondenter.

Under tiden för denna studie har det blivit tydligt att det verkar råda en begreppsförvirring, såväl nationellt som internationellt, kring begreppet CSA. Detta har framkommit både inom denna studie men även i samband med den europeiska workshop som jag deltog på inom ramen för Grundtvig projektet "Learning Towards Solidarity-based Food Systems (SFS)". Därför ser jag ett behov kring vidare forskning kring definitionen av CSA och huruvida det finns ett behov av ett svenskt begrepp eller svensk definition av CSA. Avslutningsvis är en viktig framtida forskningsfråga hur sambandet ser ut mellan planering av stad, tätort och landsbygd och CSA och andra former av förkortade livsmedelskedjor. Hur påverkas landskapet av detta och hur skall den fysiska miljön se ut för att CSA skall fungera?

Referenser

- Adams, D.C. och Adams, A. E. (2009) De-placing local at the farmers' market: Consumer Conceptions of local foods. *Journal of Rural Social Sciences*, 26 (2): 74-100.
- Adams, D. C. och Salois, M. J. (2010) Local versus organic: A turn in consumer preferences and willingness-to-pay. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 25(4): 331-341.
- Adler, S., Fung, S., Huber, G. och Young, L. (2003) Learning our way towards a sustainable agri-food system. Three cases from Sweden: Stockholm Farmers Market, Ramsjö Community Supported Agriculture and Järna Initiative for Local Production. *Ekologiskt lantbruk nr 38*, April 2003. Centrum för uthålligt lantbruk, SLU.
- Alfredsson, E. och Wijkman, A. (2014) Prestudy: The Inclusive Green Economy. Shaping society to serve sustainability – minor adjustments or a paradigm? MISTRA – The Swedish Foundation for Strategic Environmental Research.
- Amine, E. et al. (2003) Diet, Nutrition and the Prevention of Chronic Diseases. Report of a joint WHO/FAO Expert Consultation. WHO Technical Report Series: 916. World Health Organization. Geneva 2003.
- Andersson, K. (2006) Community Supported Agriculture (CSA) – en väg mot ökad uthållighet? En studie av Ramsjö gård. Examensarbete inom agronomprogrammet. Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet.
- ATL (2014-10-20) *Feedlots ska öka brasiliansk produktion*. ATL. Tillgänglig: <http://www.atl.nu/lantbruk/feedlots-ska-ka-brasiliansk-produktion> [2015-03-23].
- Bastefalls Småbruk (2015-03-25) Tillgänglig: <http://bastefallarn.se/onewebmedia/Community%20Supported%20Agriculture%202015.pdf> [2015-03-25].
- Berglund, S. (2014-11-24) *Därför har SLU-forskarna fel om ekologiska maten*. ETC. Tillgänglig: <http://www.etc.se/klimat/darfor-har-slu-forskarna-fel-om-ekologiska-maten> [2015-02-17].
- Björklund, J., Holmgren, P., Johansson, S. (2008) *Mat och klimat*. Medströms Bokförlag.
- Brown, C. och Miller, S. (2008) The Impacts of Local Markets: A Review of Research on Farmers Markets and Community Supported Agriculture (CSA). *American Journal of Agricultural Economics*, 90 (5): 1296-1302.
- Burström B., Hemmingsson T, Burström K, Corman, D., Farah, A., Gustavsson, A., Jensen, J., Sun., S. och Sundlöf, P. (2010) Livsvillkor, levnadsvanor och hälsa i Stockholms län – öppna jämförelser 2010. Stockholm: Karolinska institutets folkhälsoakademi; 2010. Rapport 2010:4.

- Burström B., Schultz A., Burström K., Fritzell, S., Irestig, R., Jensen, J., Lynöe, N., Marttila, A. och Sun, S. (2007) Hälsa och livsvillkor bland socialt och ekonomiskt utsatta grupper i Stockholms län. Stockholm: Enheten för socialmedicin och hälsoekonomi, Centrum för folkhälsa; Forum för kunskap och gemensam utveckling, Stockholms läns landsting. Rapport 2007:5.
- Campbell, L. M., Boucquey, N., Stoll, J., Coppola, H. och Smith, M. D. (2014) From Vegetable Box to Seafood Cooler: Applying the Community-Supported Agriculture Model to Fisheries. *Society & Natural Resources: An International Journal*, 27 (1): 88-106.
- Carlsson-Kanyama, A., Sundkvist, Å., och Wallgren, C. (2004) *Lokala livsmedelsmarknader – en fallstudie. Miljöaspekter på transporter och funktion för ökat medvetande om miljövänlig matproduktion*. KTH, Centrum för miljöstrategisk forskning.
- Carpiano, R.M. (2009) Come take a walk with me: the “go-along” interview as a novel method for studying the implications of place for health and well-being. *Health and Place*, 15 (1): 263–272.
- Cohen, J. N., Gearhart, S. and Garland, E. (2012) Community Supported Agriculture: A Commitment to a Healthier Diet. *Journal of Hunger and Environment Nutrition*, 7 (1): 20-37.
- De Schutter, O. (2010) *Agro-ecology and the right to food*. United Nations General Assembly. A/HRC/16/49. 20 December 2010.
- Edward-Jones, G., Milà i Canals, L., Hounsome, N., Truninger, M., Koerber, G., Hounsome, B., Cross, P., York, E. H., Hospido, A., Plassmann, K., Harris, I. M., Edwards, R. T., Graham A.S. Day, Deri Tomos, A., Cowell, S. J., och Jones, D. L. (2008) Testing the assertion that 'local food is best': the challenges of an evidence-based approach. *Trends in Food Science & Technology*, 19: 265- 274.
- Ekologiska Lantbrukarna (2008). *Växande Marknad. Försäljning, volymer & trender för ekologisk mat*. Ekologiska Lantbrukarna, Uppsala.
- European Commission (2013) *Overview of CAP Reform 2014-2020*. Agricultural Policy Perspectives Brief. No. 5/December 2013.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. och Wängnerud L. (2012) *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Norstedts Juridik AB.
- FAO (2015-02-17) Food and Agriculture Organization of the United Nations hemsida. Tillgänglig: <http://www.fao.org/urban-agriculture/en/> [2015-02-16].
- Flora, C. B and Bregendahl, C. (2012) Collaborative Community-supported Agriculture: Balancing Community Capitals for Producers and Consumers. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 19 (3): 329-346.
- Forbes, C.B. and Harmon, A.H. (2008) *Buying into Community Supported Agriculture*:

- Strategies for Overcoming Income Barriers. *Journal of Hunger and Environmental Nutrition*, 2 (2-3): 65-79.
- French, H. (2004) Linking Globalization, Consumption, and Governance. In: Assadourian, E., Flavin, C., French, H., Garner, G., Halweil, B., Mastny, L., Nierenberg D., Postel, S., Renner, M., Sarin, R., Sawin, J., Starke, L. och Vickers, A. (Eds.) (2004) *State of the World 2004*. The Worldwatch Institute. New York: W.W. Norton.
- Grafström, A. (2014-12-04) *Olycklig slutsats om ekjordbruket*. Corren. Tillgänglig: <http://www.corren.se/asikter/ledare/olycklig-slutsats-om-ekojordbruket-7562644.aspx> [2015-02-17].
- He, K., Hu, FB., Colditz, GA., Manson, JE., Willett, WC., Liu, S. (2004) Changes in intake of fruits and vegetables in relation to risk of obesity and weight gain among middle-aged women. *International Journal of Obesity*, 28: 1569–1574.
- Henderson, E., Gussow, J.D. och Van En, R. (2007) *Sharing the harvest. A citizen's guide to Community Supported Agriculture*. Vermont: Chelsea Green Publishing Company, White River Junction.
- IAASTD (2011) *Jordbruket vid ett vägskäl: hur får vi maten och planetens resurser att räcka till alla?* Svensk sammanfattning av den internationella studien IAASTD, International Assessment of Agricultural Science and Technology for Development. Originaltitel: *Agriculture at a Crossroads*.
- Jones, P., Bunce, G., Evans, J., Gibbs, H., Ricketts Hein, J. (2008) Exploring space and place with walking interviews. *Journal of Research Practice*, 4 (2).
- Jordbruksdepartementet (2005) *Småskalig livsmedelsförädling*. Ds 2005:22. Stockholm.
- Jordbruksverket (2000) *The Environmental and Rural Development Plan for Sweden 2000-2006*.
- Jordbruksverket (2005) *Svenskt jordbruk i siffror 1800 – 2004*. Statistikrapport 2005:6. Statistik från Jordbruksverket.
- Jordbruksverket (2009a) *Livsmedelskonsumtionen 1960-2006*. Statistikrapport 2009:2. Statistik från Jordbruksverket.
- Jordbruksverket (2009b) *Fakta om svenskt jordbruk*. Jordbruksverket.
- Jordbruksverket (2010) *Hållbar konsumtion av jordbruksvaror – vad får du som konsument när du köper närproducerat?* Rapport 2010:19.
- Jordbruksverket (2013) *Köttkonsumtionen i siffror. Utveckling och orsaker*. Rapport 2013:2 Svenska matvanor och matpriser.
- Kakriainen, S. och von Essen, H. (ed.) (2005) *Obstacles and solutions in use of local and organic food*. Ekologiskt lantbruk nr 44, December 2005. Centrum för uthålligt lantbruk.

- Kirchmann, H., Bergström, L., Kätterer, T., Andersson, R. (2014-11-16) *Ekologisk odling – vägen till svält*. Svenska Dagbladet. Tillgänglig: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/ekologisk-odling-vagen-till-svalt_4105533.svd [2015-02-17].
- Lang, K. B. (2005) Expanding Our Understanding of Community Supported Agriculture (CSA): An Examination of Member Satisfaction. *Journal of Sustainable Agriculture*, 26 (2): 61-79.
- Larsson, M., Andersson, E. och Enberg, S. (2005) Trust and resilience – A case study of environmental entrepreneurs in Järna. I: Sumelius, J. och Vesala, K. M. (2005) *Approaches to Social Sustainability in Alternative Food Systems*. Ekologiskt lantbruk nr 47, December 2005.
- Larsson, T. (2014-11-16) Forskare får mothugg om ekologisk mat. SVT. Tillgänglig: <http://www.svt.se/nyheter/sverige/forskare-far-mothugg-om-ekologisk-mat> [2015-02-17].
- Lass, D., A. Bevis, G. W. Stevenson, J. Hendrickson, och K. Ruhf (2003) Community Supported Agriculture entering the 21st century: Results from the 2001 national survey. Amherst, MA: University of Massachusetts, Department of Resource Economics.
- LocalCatch (2015-02-16) LocalCatch hemsida. Tillgänglig: <http://www.localcatch.org/about.html> [2015-02-16].
- LRF 200 år – Jordbrukets historia 1800 – 2000. Lantbrukarnas riksförbund.
- Löfgren, E. (2014-11-16) *Kritik mot angrepp på ekologisk odling*. Dagens Nyheter. Tillgänglig: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/kritik-mot-angrepp-pa-ekologisk-odling/> [2015-02-17].
- Miljö och Jordbruksutskottet (2005/06) *Förutsättningar för småskalig livsmedelsproduktion – en uppföljning*. Rapport från riksdagen 2005/06: RFR3.
- Morris, C. och Buller, H. (2003) The Local Food Sector: A preliminary assessment of its form and impact in Gloucestershire. *British Food Journal*, 105(8): 559-566.
- Naturskyddsföreningen (2014-11-17) *Naturskyddsföreningen Sant eller falskt – om eko*. Tillgänglig: <http://www.naturskyddsforeningen.se/nyheter/svar-pa-tal-om-ekologiskt-och-svalt> [2015-02-17].
- Nichol, L. (2003) Local food production: some implications for planning. *Planning Theory & Practice*, 4(4): 409–427.
- Nilsson, H. (2009a) Local food systems from a sustainability perspective: experiences from Sweden. *International Journal of Sustainable Society*, 1 (4): 347-363.
- Nilsson, H. (2009b) *Finding a balance - Placing Farmers' Markets in the context of sustainability in modern society*. IIIIE Licentiate Dissertation 2009:4. Lund University.

- Nilsson, H. och Mont, O. (2010) Socio-economic aspect of farmers' markets in Sweden. I: Tischner, U., Kjaernes, U., Stø, E. och Tukker, A. (Eds.) (2010) *System Innovation for Sustainability 3: Case Studies in Sustainable Consumption and Production – Food and Agriculture*. Greenleaf Publishers.
- Olausson, E. (2014-11-28) *Ekologisk och icke-ekologisk odling*. Miljömagasinet 48. Tillgänglig: <http://www.miljomagasinet.se/artiklar/141126-ekologisk-och-icke-ekologisk-odling.html> [2015-02-17].
- Olofsson, M. och Öhman, D. (2011) *Matens pris*. Reporto Förlag.
- Reidius, M. (2009) *Livsmedelspriser och livsmedelskonsumtion*. Lantbrukarnas Riksförbund (LRF).
- Reidius, M. (2010) Mer och mer mat importeras. Internationella perspektiv – Nyhetsbrev från LRF om internationella frågor 18: 1-2.
- Ricketts Hein, J., Ilbery, B., Kneafsey, M. (2006) Distribution of local food activity in England and Wales: An index of food relocalization. *Regional Studies*, 40(3): 289-301.
- Rudy, K. (2012) Locavores, Feminism, and the Question of Meat. *The Journal of American Culture*, 35 (1): 26-35.
- Sarlöv-Herlin, I. and Tellström, R. (2013) Exploring the synergies between landscape and food culture, in pursuit of sustainable development. Extended Abstract. IALE Europe 2013: Symposium on Pathways and Practices.
- SCB (2013) *Livsmedelsförsäljningsstatistik 2013*. Statistiska centralbyrån.
- SOU (2014) *Tillväxt och värdeskapande. Konkurrenskraft i svenskt jordbruk och trädgårdsnäring*. Delbetänkande av Konkurrenskraftsutredningen. SOU 2014:38. Stockholm 2014.
- SOU (2015) *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. Slutbetänkande av Konkurrenskraftsutredningen. SOU 2015:15. Stockholm 2015.
- Starr, A. (2010) Local Food: A Social Movement? *Cultural Studies <=> Critical Methodologies*, 10 (6): 479-490.
- Statens folkhälsoinstitut (2012) *Frukt och grönsakskonsumtion i Sverige - läns- och kommundata 2008-2011*.
- Stigendal, M. och Östergren, P. (Eds.) (2013) *Malmöns väg mot en hållbar framtid. Hälsa, välfärd och rättvisa*. Kommission för ett socialt hållbart Malmö, Malmö stad.
- Svenska Dagbladet (2009-09-27) *Staden grönskar*. Tillgänglig: http://www.svd.se/kultur/staden-gronskar_3581855.svd [2015-02-19].

- Svensson, K. (2015-01-28) *Odla det framtida näringslivet*. Arkitektur- och designcentrum. Tillgänglig: <http://www.hallbarstad.se/blogs/chronicles/494-kronikor-odla-det-framtida-naringslivet> [2015-02-19].
- Thilmany, D., Bond, C. A., och Bond, J. K. (2008) Going local: exploring consumer behavior and motivations for direct food purchases. *American Journal of Agricultural Economics*, 90 (5): 1303–1309.
- Thompson, C. J. and Coskuner-Balli, G. (2007) Enchanting Ethical Consumerism: The case of Community Supported Agriculture. *Journal of Consumer Culture*, 7 (3): 275-303.
- United Nations Human Rights (2011-03-08) *Eco-Farming Can Double Food Production in 10 Years, says new UN report*. News release. Tillgänglig: http://www.srfood.org/images/stories/pdf/press_releases/20110308_agroecology-report-pr_en.pdf [2015-02-19].
- United Nations (2014) *World Urbanization Prospects. The 2014 Revision. Highlights*. Department of Economic and Social Affairs. United Nations New York, 2014. Tillgänglig: <http://esa.un.org/unpd/wup/Highlights/WUP2014-Highlights.pdf> [2015-02-19].
- United States Department of Agriculture (USDA) (1993) *Community Supported Agriculture (CSA): An Annotated Bibliography and Resource Guide*. Agri-Topics No. AT 93-02. Tillgänglig: http://www.nal.usda.gov/afsic/AFSIC_pubs/at93-02.htm [2015-02-19].
- USDA (2007) *2007 Census of Agriculture - State Data*. Table 44. USDA, National Agricultural Statistics Service. Tillgänglig: http://www.agcensus.usda.gov/Publications/2007/Full_Report/Volume_1,_Chapter_2_US_State_Level/st99_2_044_044.pdf [2015-03-24].
- Van Waardhuizen, M. R., Peloquin, C. E och Kokil, U. (2009) CropConnect: Enabling Community Supported Agriculture. *CHI 2009*, April 4 – 9, 2009, Boston, MA, USA: 2799-2804.
- Winne, M. (2010) Food rebels, guerrilla gardeners, and smart-cookin' mamas. Fighting back in a age of industrial agriculture. Bristol: Beacon Press.
- Winter, M. (2003) Embeddedness, the new food economy and defensive localism. *Journal of Rural Studies*, 19:23-32.
- Åhnberg, A. (2005) Några exempel på livsmedelssektorns betydelse i olika avseenden idag. I: Nilsson, B. (Eds.) (2005) *Mat för Livet – om framtidens livsmedel*. Forskningsrådet Formas.

Intervjuer

- Anna Sonesson, Karolina Bertilson och Sara Jeswani, Dahls Trädgård. Intervju på odlingen Dahls Trädgård i Ucklum 30:e juni 2014.
- Tobias De Pessemier, CSA Stackvallen. Intervju på gården CSA Stackvallen i Krokshult Stackvallen 12:e juli 2014.

Laurent Mertz, Bastefalls Småbruk. Intervju på gården Bastefalls småbruk i Pelarne 11:e juli 2014.

Niklas Markie, Nyttogården. Skypeintervju 14:e juli 2014.

Katharina Ludwig, Ossian Tidblom, Oskar Rosengren, Robin Tidblom och Simone Grind, Under Tallarna. Intervju på odlingen Under Tallarna i Järna 25:e juli 2014.

Karin Berlin, Ramsjö gård. Skypeintervju 14:e juli 2014.

Emil Hillve, Concrete Farming. Intervju på odlingen i Hardeberga 11:e augusti 2014.

Inge Schwagermann, Marcellos Farm. Skypeintervju 3:e augusti 2014.

Lennart Svahn, Ransbysätters lokala utvecklingsgrupp. Skypeintervju 14:e juli 2014.

Fredrik Johansson, Framtidsjordens odlingskooperativ. Skypeintervju 17:e juni 2014.

Jörgen Andersson, Fjällbete. Skypeintervju 4:e juli 2014.

Thorsten Laxvik, Norrbete/Kotell Tjärnbotten. Skypeintervju 21:a juli 2014.

Jonas Wangsten, Förbundet Sveriges Småbrukare. Skypeintervju 5:e juli 2014.

Anna Lyman, Min Farm. Skypeintervju 27:e juni 2014.

Rolf-Axel Nordström, Ängavallen. Intervju på Ängavallen 16:e juli 2014.

Möten

Möten med Juliette Snijders, projektledare Bondens Skyltfönster, 18:e mars 2014 och 17:e juli 2014.

Möte med Fredrik Björk, forskare Urbana Studier, Malmö Högskola, 16:e februari 2015.

Konferenser/Seminarier/Workshops

Learning Toward Solidarity-based Food Systems (SFS), Grundtvig partnerships: Community-owned farms versus Consumer-driven box scheme with commitment, Prag, Tjeckien, 12-16:e juni 2014.

Joint Training School on Urban Food Production (COST actions TU1201 and TD1106), Ljubljana, Slovenien, 21-24:e oktober 2014.

Finding space for productive cities – 6th international AESOP Sustainable Food Conference, Leeuwarden, Nederländerna, 5-7:e november 2014.

STSM (Short-Term Scientific Mission) inom COST Urban Agriculture Europe i Sofia regionen, Bulgarien, 1-31:a mars 2015.

Bilagor

Intervjuguide: CSA-producenter

Bakgrundsinformation

- Berätta lite kort om dig själv och din gård
- Varför har du valt att bli x-producent?
- Har du alltid varit ekologisk?
 - Om nej, varför ställde du om?
 - Om ja, varför?

Begrepp

- Vad är ett hållbart jordbruk för dig?
- Tycker du att vi har en hållbar matförsörjning i Sverige idag?
 - Om nej, varför inte?
 - Vad skulle krävas för att den ska bli mer hållbar?
- Har ni märkt av en ökad efterfrågan på närodlat?
- Har ni märkt av en ökad efterfrågan på ekologiskt?
- Har ni märkt av ett ökat intresse att veta var varorna kommer ifrån och vilka förhållanden de är producerade under?
- Har ni märkt av en ökad efterfrågan på att få odla själv?

CSA

Definition

- Vad innebär CSA för dig?

Anledning/Organisering

- Varför har ni valt att bli ett CSA?
- Vad odlar ni?
- Har ni boskap?
- Berätta om hur ni har organiserat er?
 - Hur många medlemmar har ni?
 - Hur funkar ert CSA? (medlemskap, prenumerant, är de engagerade i själva lantbruket osv.?)
- Varför har ni valt denna form av organisering?

Förutsättningar

- Vad krävdes för att ni skulle kunna bli ett CSA?
- Vilka fördelar har ni sett med att vara ett CSA?

- Vilka möjligheter har det gett er?
- Vilka nackdelar har ni sett med att vara ett CSA?
- Vilka svårigheter och hinder har ni stött på?
 - Hur skulle dessa hinder kunna undanröjas?
- Vilket är det största hindret du ser för att ni ska kunna utvecklas?
- Vilket är det största hindret för att CSA-konceptet ska kunna spridas i Sverige?

Medlemmar/Prenumeranter

- Vad har ni fått för respons av era medlemmar/prenumeranter?
 - Positiv?
 - Negativ?
- Vad tror du är deras drivkraft att vara med?
- Diskuterar ni följande med era medlemmar/prenumeranter?
 - hållbar livsmedelsförsörjning
 - matens påverkan på vårt landskap
 - landskapets påverkan på maten
- Har ni märkt en annan syn på mat produktion och den mat man konsumerar hos era medlemmar/prenumeranter?
 - Om ja, på vilket sätt?
- Säljer ni även till icke medlemmar/prenumeranter? Har ni något överskott? Planerar ni på sikt att även sälja till företag, organisationer och kommuner?
- Vilka konsumenter är det som valt att vara med?
 - Tror du att ekologisk/närodlat mat/ att vilja veta var maten kommer ifrån är en klassfråga?
 - Är det något ni märkt? Om ja, hur?

CSA i ett större perspektiv

- Vilka möjligheter skulle fler CSA innebära i Sverige?
- Vilka förutsättningar måste finnas för att få till fler CSA i Sverige?
 - Vilka lagar/regler möjliggör/hindrar CSA
 - Vilka ramverk möjliggör/hindrar CSA
 - Vilka strukturer möjliggör/hindrar CSA
 - Hur måste man organisera sig för att bli ett framgångsrikt CSA?
 - Vad krävs av konsumenterna? Vilja, ideellt engagemang osv.?
- Vad skulle behöva ändras i Sverige för att fler skulle vilja bli CSA?
- Kan, och i så fall hur kan CSA implementeras för att stärka relationen mellan producent och konsument?
- Hur ser förutsättningarna ut för CSA i Sverige i nuläget och i framtiden?
 - Skåne?
- Är CSA ett sätt att göra vår matproduktion mer hållbar?

- Kan CSA vara ett verktyg för landsbygdsutveckling?
 - Om ja, varför/hur?
- Kan CSA vara ett medel för att förse människor i socioekonomiskt utsatta områden med billigare och hälsosammare livsmedel?
 - Om ja, varför/hur?
- Skulle en CSA kunna förse en livsmedelsbutik med råvaror? Varför/varför inte?

Önskemål/Lösningar

- Vilka möjligheter skulle du vilja att det fanns för att utveckla ditt lantbruk/företag
- Har du egna idéer kring hur du skulle vilja utveckla:
 - ditt lantbruk
 - det svenska lantbruket
- Finns det något annat som du vill berätta om när det gäller dina förutsättningar som lantbrukare och vad som skulle kunna underlätta det?

Intervjuguide: odlingskooperativ med flera

Bakgrundsinformation

- Berätta lite kort om dig själv och ert odlingskooperativ
- Varför startade ni detta/gick med i detta?

Begrepp

- Vad är ett hållbart jordbruk för dig?
- Tycker du att vi har en hållbar matförsörjning i Sverige idag?
 - Om nej, varför inte?
 - Vad skulle krävas för att den ska bli mer hållbar?
- Har ni märkt av en ökad efterfrågan på närodlat?
 - Om ja, hur har det yttrat sig? Vad tror du det beror på?
- Har ni märkt av en ökad efterfrågan på ekologiskt?
 - Om ja, hur har det yttrat sig? Vad tror du det beror på?
- Har ni märkt av ett ökat intresse att veta var varorna kommer ifrån och vilka förhållanden de är producerade under?
- Har ni märkt av en ökad efterfrågan på att få odla själv?

Medlemmar

- Hur många medlemmar är ni?
- Vad har ni fått för respons av era medlemmar/prenumeranter?
 - Positiv?

- Negativ?
- Vad tror du är deras drivkraft att vara med?
- Diskuterar ni följande med era medlemmar/prenumeranter?
 - hållbar livsmedelsförsörjning
 - matens påverkan på vårt landskap
 - landskapets påverkan på maten
- Har ni märkt en annan syn på matproduktion och den mat man konsumerar hos era medlemmar/prenumeranter?
 - Om ja, på vilket sätt?
- Vilka konsumenter är det som valt att vara med?
 - Tror du att ekologisk/närodlat mat/ att vilja veta var maten kommer ifrån är en klassfråga?
 - Är det något ni märkt? Om ja, hur?

Kontakt med konsumenter

- Säljer ni något till icke-medlemmar?
 - Om nej, varför inte?
 - Om ja, vad får ni för respons från konsumenterna?
 - Skulle ni vilja sälja/sälja mer direkt till konsumenter?
 - Är lokala invånare mer lojala? Får de några speciella erbjudanden?
- Vilka konsumenter är det som handlar?
- Skulle ni vilja ha mer direktkontakt med konsumenterna? Varför/varför inte?
- Vad skulle krävas för att ni skulle kunna ha det?
- Hur skulle det kunna gynna er/missgynna er?

CSA

- Har du hört talas om begreppet Community Supported Agriculture eller andelsjordbruk/samlantbruk?
 - Om ja, vad tänker du kring det? Är det något som skulle vara intressant för dig?
Om ja, vad skulle då krävas?
 - Om nej (berättar kort vad det är); samma fråga som ovan.
- Är det viktigt för dig att äga ditt lantbruk själv? Skulle du kunna tänka dig att ha delägare?

Lanthandlare

- Vad har ni för relation till lokala dagligvarubutiker i närheten?
- Tar de in era produkter? Varför/varför inte?
- Hur skulle ni vilja att det var?

Behov

- Berätta om hur dina behov ser ut för att kunna fortsätta driva ert odlingskooperativ?

Utmaningar/stöd

- Vad är era största utmaningar i dagsläget/framöver?
- Hur tänker ni att ni ska möta dessa?
- Vad för slags stöd skulle ni behöva för att möta dessa utmaningar och från vem?

Möjligheter/stöd

- Vad ser ni för möjligheter framöver/har ni identifierat några möjligheter som skulle kunna gynna ert lantbruk/företag kortsiktigt/långsiktigt?
- Hur arbetar ni för att använda dessa?
- Vad för slags stöd skulle ni behöva för att utveckla och ta till vara på dessa möjligheter och från vem?

Önskemål/Lösningar

- Vilka möjligheter skulle du vilja att det fanns för att utveckla ditt lantbruk/företag
- Har du egna idéer kring hur du skulle vilja utveckla:
 - ditt lantbruk
 - det svenska lantbruket
- Finns det något annat som du vill berätta om när det gäller dina förutsättningar som lantbrukare och vad som skulle kunna underlätta det?